

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Оксана КУЧЕРУК

Тетяна МАГДИЧ

**ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
У МЕТОДИЦІ НАВЧАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ**

Навчально-методичний посібник

ЖИТОМИР
2022

УДК 37.017.4-057.87:811.161.2
К 96

Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 24 від 28.12.2021 р.).

Рецензенти:

- Богданець-Білошкаленко Н. І.** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України;
- Кулик О. Д.** – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри української лінгвістики і методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі;
- Миرونчук Н. М.** – доктор педагогічних наук, доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Кучерук О. А., Магдич Т. П.

К 96 Громадянська компетентність у методиці навчання української мови учнів старших класів: навчально-методичний посібник. Житомир: Вид-во ПП "Рута". 2022. 148 с.

ISBN 978-617-581-525-0

У посібнику представлено теоретико-практичні аспекти формування громадянської компетентності старшокласників у процесі навчання української мови. Подано авторську концепцію формування громадянської компетентності в учнівській молоді під час навчання української мови. Запропоновано відповідний навчально-методичний інструментарій для формування української мовної особистості як патріота і громадянина.

Для вчителів-словесників, студентів-філологів закладів вищої педагогічної освіти.

© Кучерук О. А., Магдич Т. П., 2022
© Вид-во ПП "Рута", оригінал-макет, 2022

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	4
РОЗДІЛ 1	
КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	7
§ 1. Актуальність, загальні положення, мета і завдання концепції формування громадянської компетентності старшокласників у процесі навчання української мови	7
§ 2. Сутність і структура громадянської компетентності учнів як представників українського лінгвосоціуму	11
§ 3. Підходи до формування громадянської компетентності старшокласників у шкільному курсі української мови та принципи їх реалізації	16
§ 4. Шляхи реалізації концепції, очікувані результати, формувальне оцінювання	27
РОЗДІЛ 2	
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	31
§ 1. Методичні рекомендації щодо формування громадянської компетентності старшокласників у просторі мовної освіти	31
§ 2. Текст як засіб реалізації наскрізної лінії «Громадянська відповідальність»: комплексні компетентнісно орієнтовані завдання, текстотворчі завдання	46
§ 3. Кейси морально-етичних, лінгвопатріотичних, суспільно- політичних ситуацій.....	93
§ 4. Використання електронних освітніх ресурсів для формування громадянської компетентності старшокласників як українських мовних особистостей	110
§ 5. Мовний вебквест: навчаємося граючись.....	125
ПІСЛЯМОВА	135
ДОДАТОК 1. КОРОТКИЙ СЛОВНИК ПОНЯТЬ І ТЕРМІНІВ	137
ДОДАТОК 2. КАЛЕНДАР ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	144
БІБЛІОГРАФІЯ	145

ВСТУПНЕ СЛОВО

В умовах сьогодення педагоги намагаються розібратися в нововведеннях і долучитися до становлення нової української школи. З огляду на це, створюючи посібник, ми базувалися на тому, що саме українська мова є мовою національної системи освіти, а як навчальний предмет становить потужний чинник формування громадянської компетентності учнівської молоді. Шкільний курс української мови займає пріоритетну позицію в освітній справі. Він спрямований реалізувати низку суспільних і освітніх запитів, зокрема: уможлиблює формування національно свідомої, духовно багатогої мовної особистості учня як громадянина-патріота, який поважає та цінує українську мову (державну, рідну); має приховані ресурси для вироблення в юних мовців уміння критично сприймати й оцінювати інформацію, подану в різному форматі (текст, медіатекст, відео- та аудіоконтент) і в різних джерелах, що є однією з ознак сучасного свідомого громадянина; дає змогу культивувати вміння діяти та приймати рішення на основі громадянських цінностей (цінностей демократичного суспільства), грамотно висловлювати власну думку, аргументувати свою позицію щодо проблемних питань і ситуацій вибору.

У посібнику запропоновано авторську концепцію формування громадянської компетентності учнів старших класів. Як справедливо зазначає Л. Масенко у вступному слові до книги П. Селігея «Мовна свідомість: структура, типологія, виховання», «...мовна освіта в жодному разі не має обмежуватися вивченням орфографії, правил граматики й синтаксису. Не менш важливе завдання вчителя – виховувати в учнів свідоме ставлення до української мови як до суспільної цінності, формувати почуття відповідальності кожного за її стан, за її теперішнє і майбутнє».

Акцентуємо увагу на тому, що свідомий громадянин – це член громади, суспільства, який поважає закон, знає свої

права і обов'язки, є патріотом, виявляє мовну стійкість, принциповість, відповідальний за кожне сказане слово та дбає про культуру мовлення. Зміст пропонованого посібника розроблено з опертям на теоретичні і практичні засади формування громадянської компетентності в юних носіїв української мови, з урахуванням принципів системності, поетапності, текстоцентризму, ситуативності та ін.

Усі методичні рекомендації, які ви знайдете в цій книзі, щодо формування в процесі навчання української мови громадянської компетентності як однієї із ключових базуються на наукових дослідженнях і наших особистих спостереженнях за процесом навчання української мови старшокласників. Подані в книзі навчальні завдання сприяють реалізації наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність», яку, зокрема, виділено в чинній навчальній програмі з української мови для 10-11 класів (рівень стандарту). Крім того, завдання, пропоновані в посібнику, спрямовані на розвиток мовно-когнітивного тезауруса, критичного та креативного мислення юних носіїв української мови, на вдосконалення навичок, умінь у всіх видах мовленнєвої діяльності (читання, аудіювання, говоріння, письмо) та ін.

Зважаючи на те, що зміст мовної лінії в 10-11 класах має узагальнювальний характер, усі завдання побудовано на основі комплексного підходу, вони передбачають, з одного боку, використання мовних одиниць усіх рівнів в усному мовленні й на письмі, а з іншого – застосування різних засобів впливу на учнів – текст, відео, електронний освітній ресурс тощо.

Висловлюємо щирі подяку рецензентам: доктору педагогічних наук, професору, завідувачу відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України Наталії Богданець-Білокаленко, доктору педагогічних наук, професору кафедри української лінгвістики і методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі Олені Кулик, доктору педагогічних

наук, доценту кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка Наталії Мирончук, а також кандидату філологічних наук, доценту, завідувачу кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради Галині Корицькій і вчителям-словесникам Запоріжчини Людмилі Гаращенко, Вікторії Пунько, Оксані Іваницькій, Наталії Бистрицькій, які були долучені до обговорення мовного вебквесту «Мандруй, мовні скарби шукай і в кейс збирай!».

Сподіваємося, що пропоноване навчально-методичне видання стане корисним для студентів-філологів та вчителів української мови і літератури, які прагнуть творчо реалізовувати ідеї нової української школи.

Автори – Оксана Кучерук, Тетяна Магдич

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

§ 1. Актуальність, загальні положення, мета і завдання концепції формування громадянської компетентності старшокласників у процесі навчання української мови

Актуальність концепції

Аналіз сучасних освітньо-нормативних документів, спостереження за мовною поведінкою українців на тлі мовної ситуації в країні, за практикою шкільної вітчизняної освіти, вивчення досвіду роботи досвідчених учителів української мови і літератури, – усе це дало підстави для виокремлення такої актуальної проблеми, як недостатній рівень громадянської компетентності в учнівській молоді і стимулювало розроблення спеціальної лінгводидактичної концепції для розв'язання зазначеної проблеми.

Концепція формування громадянської компетентності старшокласників у процесі навчання української мови становить систему поглядів (авторське бачення) на реалізацію ідеї виховання в сучасних учнів як мовних особистостей громадянської відповідальності, національної мовної свідомості, лінгвопатріотизму, мовної стійкості, усвідомлення того, що українська мова має свої національні ознаки, історію, традиції, водночас гармонійно взаємодіє в полікультурному світі, збагачується необхідними запозиченнями, продукуючи лексичні новотвори на позначення сучасних реалій тощо.

Виклики, які постають перед українським суспільством, зумовляють значні зміни в національній освітній системі. Переосмислення підходів до навчання, нових тенденцій, змісту, цілей і завдань актуалізувало низку пріоритетів, зокрема різнобічний розвиток суб'єктів освіти, формування в учнівської молоді громадянського обов'язку відповідати за вчинки, слова, поведінку, посилення активності, ініціативності, комунікативності як показників готовності до успішної самореалізації, соціалізації, до гідного входження в громадянське суспільство. Наголосимо, що, відповідно до ідей становлення й розвитку нової української школи, чинної шкільної програми з української мови, на часі виховання громадянина-патріота, формування національно свідомої, духовно й інтелектуально розвиненої мовної особистості, стимулювання в учнів громадянської дієздатності, небайдужості до суспільних подій та текстової інформації, створення освітніх умов для культивування не лише предметної, а й ключових компетентностей як запоруки становлення успішної людини.

З огляду на запити українського суспільства й освіти учні мають стати основою майбутньої високорозвиненої держави, у якій берегтимуть українську ідентичність і орієнтуватимуться на європейські цінності. Для цього потрібно систематично залучати здобувачів шкільної освіти до соціокультурного освітнього простору, до активної навчально-пізнавальної, комунікативної і суспільно корисної діяльності, що характеризується пошуком інформації, критичним ставленням до неї, інтенсивною багатосторонньою комунікацією, обміном результатами діяльності учнів між собою і з учителем, показниками роботи з різними джерелами інформації та комунікаційними медіаресурсами.

Сучасна освіта, зокрема й мовна, має гуманістичний і демократичний пріоритетні напрями розвитку. Українська мова як основа державотворення й виразник ментальності народу є одним із чинників формування національної

свідомості українців. Тому важливе значення для становлення національно свідомої мовної особистості мають уроки української мови.

Володіючи потужним аксіологічним потенціалом, українська мова акумулює загальнолюдські і національні цінності, культурні норми взаємодії в соціумі, правила соціальної поведінки. Шкільний курс української мови має приховані можливості для виховання в учнів мовної стійкості, культивування шанобливого ставлення до державної мови, опанування громадянських знань, умінь, способів діяльності, цінностей, необхідних для активного життя у відповідному лінгвосоціумі. Формувально-розвивальний потенціал мовної освіти реалізується через науково й методично обґрунтоване змістове наповнення занять, спеціальних завдань, електронних освітніх ресурсів, тематику дидактичних текстів тощо.

Загальні положення

Концепція формування громадянської компетентності учнів старших класів у процесі навчання української мови – складна цілеспрямована система теоретичних засадничих положень і практичних результатів дослідження відповідної проблеми. Нормативно-правову базу, відповідно до якої розроблено зазначену концепцію, становлять такі документи: Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти, Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти III ступеня, Концепція «Нова українська школа», навчальна програма з української мови для 10-11-х класів рівня стандарту. Основні положення цих документів проаналізовано через призму окресленої проблеми й ураховано в авторській візії її розв'язання та в написанні посібника.

Теоретичною базою пропонованої концепції є філософські, лінгвістичні психолого-педагогічні, лінгводидактичні положення, зокрема про взаємозв'язок становлення особистості з розвитком суспільних процесів у державі

(С. Вітвицька, О. Вознюк, О. Дубасенюк, В. Огнев'юк та ін.), про взаємодію мови і суспільства, вплив мовного контенту, комунікації на свідомість громадян (О. Бондар, Л. Масенко, Л. Мацько, І. Огієнко та ін.); теорії діяльності, навчальної діяльності, мовленнєвої діяльності (В. Давидов, П. Гальперін, Л. Калмикова, О. М. Леонт'єв, С. Рубінштейн, І. Синиця та ін.); положення щодо формування ключових компетентностей (О. Антонова, К. Климова, Н. Мирончук, Л. Овсієнко, О. Овчарук, Дж. Равен та ін.); теорія поколінь (Л. Коростіль, К. Маннгейм, Н. Хоув, В. Штраус та ін.); ідеї про єдність мовного навчання і мовного виховання юних здобувачів освіти (З. Бакум, О. Біляєв, П. Селігей, В. Сухомлинський та ін.); праці науковців щодо формувального оцінювання (Н. Богданець-Білоskalенко, Н. Морзе, О. Фідкевич та ін.); положення щодо дистанційного і змішаного навчання з використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій (В. Биков, Г. Корицька, С. Литвинова, О. Спірін та ін.); положення щодо методики навчання української мови учнів старших класів (Н. Голуб, О. Горошкіна, Н. Дика, С. Караман, О. Караман, О. Кулик, С. Омельчук, М. Пентилюк, О. Семенов, Л. Шевцова та ін.). Методологічні засади окресленої концепції ґрунтуються не лише на утрадиційнених у науці підходах, а й на інноваційних – *особистісно орієнтованому, компетентнісному, діяльнісному, україноцентричному, аксіологічному, культурологічному, системно-синергетичному, медіаосвітньому* тощо.

Мета і завдання

Метою концепції є забезпечити реалізацію процесу формування громадянської компетентності учнів старших класів у процесі навчання української мови.

Завдання концепції:

1) надати лінгводидактичну підтримку (допомогу) для вчителів-словесників щодо формування громадянської компетентності учнівської молоді в процесі навчання української мови;

2) рекомендувати окремі онлайн-сервіси, конкретні електронні освітні ресурси (далі – ЕОР), що стимулюють в учнів інтерес до української мови та сприяють мотивації до її навчання;

3) запропонувати вправи і завдання, розроблені для формування інтелектуально й духовно розвиненого носія української мови як патріота й відповідального громадянина;

4) стимулювати вчителів української мови до осучаснення форм, методів, засобів формування мовної особистості старшокласника як патріота з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами, здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Які закони й нормативні документи становлять нормативно-правову базу для формування громадянської компетентності учнівської молоді в шкільному курсі української мови?
2. Схарактеризуйте актуальність концепції формування громадянської компетентності учнів старших класів у процесі навчання української мови.
3. У чому полягає мета і завдання концепції формування громадянської компетентності старшокласників під час навчання української мови?

§ 2. Сутність і структура громадянської компетентності учнів як представників українського лінгвосоціуму

Громадянська компетентність учнів як представників українського лінгвосоціуму – це інтегрована здатність особи відповідально реалізовувати громадянські права і обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства та держави в ім'я свободи і справедливості, що

формується на основі загальноприйнятих у суспільстві цінностей, гідного ставлення до державних символів, збагачення української мовної свідомості, розвитку сукупності громадянських знань і вмінь, досвіду виконання мовних обов'язків громадянина України, готовності активно й ефективно виявляти себе за допомогою засобів державної мови в різних соціальних ролях у відповідному лінгвосоціумі.

Поняття лінгвосоціуму є базовим для лінгвоекологічних праць. За О. Бондарем, воно передбачає розглядати конкретну мову і суспільство як єдине ціле. Складовими ознаками лінгвосоціуму є: 1) *мовна самосвідомість* – усвідомлення іманентності, окремішності своєї мови, мовний патріотизм; 2) *національна самосвідомість* – усвідомлення іманентності, окремішності, самоцінності нації; 3) *менталітет* – особливий спосіб мислення, світобачення, властивий певній нації, як своєрідний вияв національної психології; 4) *національна гідність* – власне патріотизм, шанування своєї нації, гордість за неї; 5) *духовність* – національні ідеї, цілі, ідеали, моральні цінності, віра, найвищим вираженням яких є Істина, Добро, Краса. Якщо сказати стисло, лінгвосоціум – це суспільство, яке розмовляє однією мовою. Щоправда, в одній державі існує завжди одне суспільство, але можуть існувати кілька лінгвосоціумів. Наприклад, в Україні, де, власне, завершується формування єдиного громадянського суспільства, існують два лінгвосоціуми¹.

Опрацювання наукових джерел із питань формування учня як патріота і гідного громадянина (Н. Бондаренко, Н. Голуб, О. Пометун, О. Семенов, Т. Смагіна та ін.) дає підстави виокремити такі складники громадянської компетентності (далі – ГК): *емоційно-ціннісний, знанневий, діяльнісно-поведінковий*.

¹ Бондар, О. І., 2001. Лінгвосоціум: до розбудови термінологічного апарату лінгвістичної екології. *Мова*. № 5-6, с. 37-40. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/17583/1/37-40.pdf>

Емоційно-ціннісний складник ГК учня як української мовної особистості пов'язаний із формуванням загальнолюдських, національних та європейських цінностей у процесі навчання української мови, а також із розвитком емоційно-вольової сфери, емоційно-ціннісних ставлень до дійсності, з вихованням емоційного інтелекту, мовної стійкості, лінгвопатріотизму.

За В. Піддячим, до основних загальнолюдських цінностей належать: добро, краса, істина, справедливість, сім'я; до пріоритетних національних цінностей – патріотизм, державний суверенітет, національна безпека та національна культура; ключовими європейськими цінностями є: природні права людини, демократія та верховенство права².

У контексті сказаного важливо сформулювати в здобувачів освіти *розуміння української мови (рідної і/ чи державної) як визначальної цінності українського народу*. Цінності лежать в основі зовнішніх і внутрішніх мотивів учнів та зумовлюють мотивацію до навчання загалом і предмета зокрема, ставлення до української мови як національного скарбу. Сутність емоційно-ціннісного складника ГК учнів як представників українського лінгвосоціуму виражається у відповідальному ставленні до кожного сказаного слова, до прийнятого незалежного рішення, у вияві мовної стійкості, патріотизму, а також толерантності, емпатії та в ставленні до інших цінностей, характерних для культури демократії.

Емоційно-ціннісний складник ГК передбачає формування таких громадянських якостей, як справедливість, громадянська відповідальність, повага до закону, дотримання прийнятих у суспільстві правил поведінки, лінгвопатріотизм, людяність, лідерство, освіченість тощо. Особливого значення у формуванні громадянської

² Піддячий, В., 2018. Аксіологічні основи розвитку громадянської компетентності майбутнього педагога. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. № 1-2 (54-55), с. 18. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/162001247.pdf>

компетентності юних українців важливо надавати національним цінностям.

Національні цінності – це соціальні (наявні та ідеальні), матеріальні і духовні блага, що задовольняють потреби, інтереси людей і сприяють прогресивному розвитку особи, суспільства й держави³. Національні цінності – це українська ідея, державна незалежність України, патріотизм, готовність захищати Батьківщину; почуття національної гідності, історична пам'ять, повага до історичного минулого народу, його мови, культури; пошана до державних та національних символів і свят⁴.

Знаннєвий складник ГК мовної особистості пов'язаний із набуттям виразних громадянських та інших соціокультурних і предметних мовно-мовленнєвих знань, а також із опануванням відомостей про способи діяльності (інформаційно-пошукової, пізнавальної, проєктної, дослідницької, мовленнєвої).

Якщо цінності є мотиваторами в процесі формування мовної особистості, яка володіє кількома компетентностями, то вказані знання – це фундамент становлення компетентного носія мови як патріота і гідного громадянина. Щоб оволодіти громадянськими цінностями (права і свободи, обов'язки, соціальна гармонія, повага до закону та ін.), учень має розуміти значення концептів, що виражають ці цінності, а головне захопитися цим знанням до глибини душі. Мова – найефективніший засіб для набуття відповідних знань. У цьому контексті важливими є громадянські знання, на основі яких формуються уявлення про форми і способи функціонування особистості в соціальному, культурному, політичному, правовому, економічному полі демократичної держави. Такі знання забезпечують реалізацію наскрізної

³ Возженников, А. В., 2000. Национальная безопасность: теория, практика, стратегия. М.: НПО “Модуль”, с. 14.

⁴ Бондаренко, Н., 2019. Формування громадянської культури старшокласників засобами української мови. *Дивослово*. № 3 (744), с. 2-6.

змістової лінії «Громадянська відповідальність», зокрема в шкільному курсі української мови.

Діяльнісно-поведінковий складник ГК учня як української мовної особистості передбачає формування діяльнісно-поведінкового досвіду, зокрема комунікативних умінь, здатності доцільно використовувати знання про способи діяльності, вироблення навичок і вмінь громадянського змісту в процесі мовної освіти (як навчально-виховної діяльності) й водночас у спілкуванні (як у комунікативній діяльності та поведінці). Л. Мамчур наголошує, що вивчати українську мову в комунікативному аспекті є одним із стрижневих завдань у мовній освіті⁵. Діяльнісно-поведінковий складник громадянської компетентності пов'язаний із практичною її реалізацією, зокрема показує в дії інтерес учнів до мови, до тематичних питань вивчення й обговорення, демонструє креативно-діяльнісні аспекти, культуромовну поведінку, відповідальне ставлення до вибору мовних одиниць у мовленні, рівень вихованості національно свідомої, духовно багатой мовної особистості в процесі мовленнєвої комунікації та в навчально-предметній діяльності.

Рефлексійний компонент діяльнісно-поведінкового складника ГК старшокласника виявляється в обґрунтованому самооцінюванні, постійному аналізі власних знань, умінь, досвіду, цінностей, моральних якостей, почуття патріотизму, вчинків, комунікативної діяльності, свого ставлення до української мови, дотримання «рідномовних обов'язків» українського народу, особистісних досягнень як активного громадянина, рівня культури власного мовлення. Цей компонент передбачає здійснювати самоаналіз і самооцінювання як навчальної, так суспільно корисної діяльності учня. У результаті рефлексії опоновані знання,

⁵ Мамчур, Л., 2012. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи: монографія, Умань: Видавець «Сочінський», с.127.

уміння, цінності, смисли набувають особистісної значущості та піднімають здобувача освіти на вищій щабель розвитку.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. У чому суть громадянської компетентності учня як української мовної особистості?
2. Яке значення має шкільний курс української мови для формування громадянської компетентності старшокласників?
3. Що означає поняття «український лінгвосоціум»?
4. Схарактеризуйте структурні компоненти громадянської компетентності учня як представника українського лінгвосоціуму.

§ 3. Підходи до формування громадянської компетентності старшокласників у шкільному курсі української мови та принципи їх реалізації

Концепція формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання української мови передбачає реалізацію структурно-функціональної моделі відповідної навчально-методичної системи, що подана на рис. 1. Утілення на практиці цієї моделі ґрунтується на засадах *особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, україноцентричного, аксіологічного, культурологічного, системно-синергетичного, медіаосвітнього* підходів тощо.

Особистісно орієнтований підхід передбачає розвиток і саморозвиток особистості кожного учня як індивідуальності (його мотивів, цілей, психологічних особливостей). Відповідно до інтересів учня, фактичного рівня його знань, умінь, м'яких навичок (soft skills) учитель визначає цілі заняття (залучає до цілевизначення учнів) і формує, спрямовує та коригує весь

освітній процес із метою розвитку мовної особистості учня, який володіє кількома компетентностями.

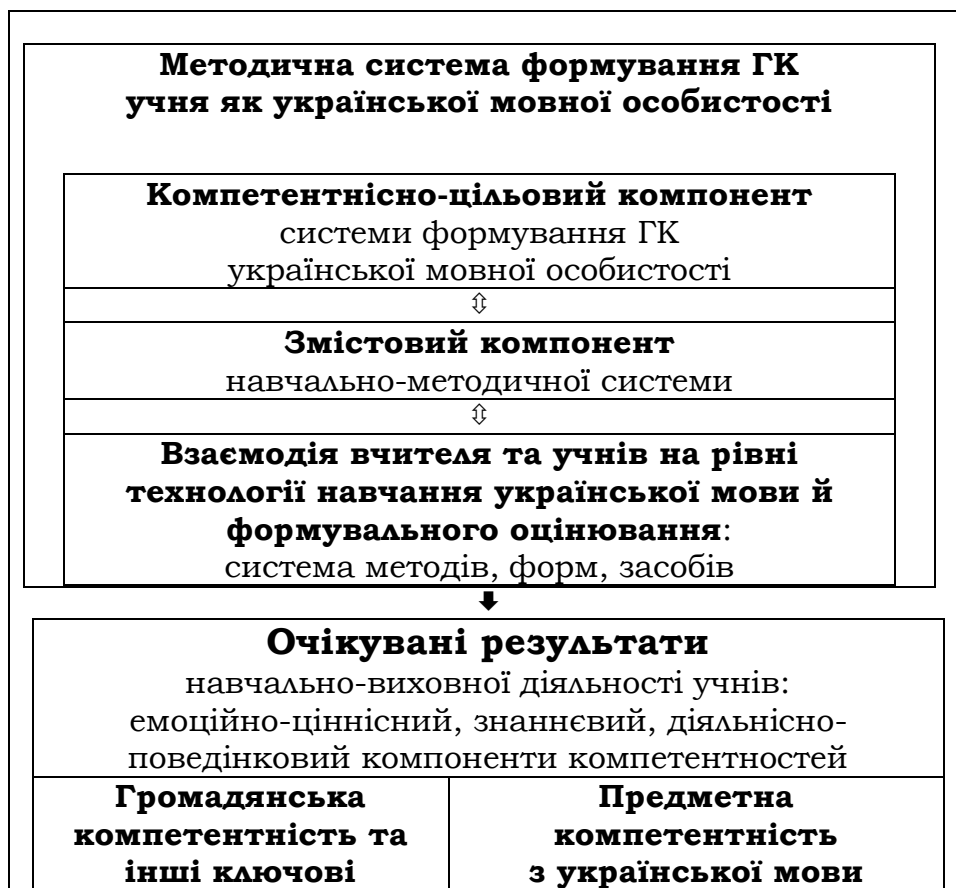

Рис. 1. Структурно-функціональна модель навчально-методичної системи формування громадянської компетентності учня як української мовної особистості.

У навчальному процесі важливо максимально враховувати національні, статеві, вікові, індивідуально-психологічні особливості учнів. За теорією особистісно орієнтованого навчання, освітній процес спрямовується на розвиток особистості учня, який є активним суб'єктом пізнання, навчання, і передбачає спеціальну організацію його навчально-виховної діяльності. При такому підході роль учителя полягає не в передаванні, трансляванні знань, навичок, умінь, а в організації процесу навчання як дослідження, взаємодії, співтворення з використанням відповідних технологій. Зв'язок породження мови та мовлення людини нерозривно пов'язаний

з процесом мислення, а ефективно засвоєння знань, навичок, умінь, успішне формування особистісних якостей безпосередньо залежить від урахування вчителем психолого-педагогічних особливостей учня та класу загалом, способу сприйняття інформації, способу мислення, який домінує в здобувачів освіти. Особистісно орієнтований підхід у пропонованій концепції формування громадянської компетентності старшокласників зумовлений соціальним і освітнім запитами на формування національно свідомої, духовно й інтелектуально розвиненої української мовної особистості учня як патріота, відповідального громадянина.

Сутність **компетентнісного підходу**, відповідно до ідеї концепції полягає у спрямуванні освітнього процесу на формування в учнів громадянської (як однієї із ключових) і предметної компетентностей. В українській лінгводидактиці *компетентнісний підхід* розглядається як своєрідний методологічний орієнтир, що спрямовує професійну діяльність учителя на виконання головної мети мовної освіти – формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатого мовної особистості.

У Законі України «Про освіту» зазначено, що «компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність»⁶. Відповідно до поділу змісту освіти на загальний метапредметний (для всіх предметів), міжпредметний (для циклу предметів або освітніх галузей) і предметний (для кожного навчального предмета), у пропонованій концепції враховано компетентнісний потенціал шкільного курсу української мови, особливу ж увагу спрямовано на громадянську компетентність учнів старших класів як одну із ключових.

⁶ Закон України «Про освіту», 2017. *Відомості Верховної Ради*. № 38-39, ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

Діяльнісний підхід орієнтує на формування вмій застосовувати знання на практиці (діяти), на опановування учнями різних способів мислення та способів діяльності (інформаційно-пошукової, пізнавальної, мовленнєвої, проєктної, дослідницької, навчально-практичної), вибравши для себе найбільш ефективний шлях. Практичне спрямування мовної освіти є пріоритетним завданням учителя-словесника. У пропонованій концепції передбачено використання системи вправ і завдань, які сприятимуть формуванню очікуваних результатів у практиці освітньої діяльності учнів, впливатимуть на вироблення навичок практичного застосування українськомовних і громадянських знань, цінностей, почуттів, ставлень тощо. Оскільки концепція спрямована на формування громадянської компетентності, що є, на відміну від окремих знань, навичок, умій, інтегрованим особистісним утворенням, то важливо в процесі навчання української мови використовувати для навчання, виховання й розвитку кейси складних, проблемних ситуацій із суспільного життя, практикувати імітаційне моделювання ситуацій, спонукаючи учнів до занурення в ситуацію (аналіз, інтерпретація, пошук шляхів розв'язання), а також до роботи з довідковими працями, словниками, літературою, пов'язаною з майбутньою професійною діяльністю та ін. Завдяки діяльнісному підходу формуємо носія української мови як агента позитивних суспільних змін.

Україноцентричний підхід до формування громадянської компетентності старшокласників у пропонованій концепції зумовлений самою природою відповідного навчального предмета й потребує створення україноцентричного освітнього середовища на основі взаємодії «школа – батьки – громада». Зокрема, за цим підходом Україна й національні цінності мають бути в змісті предмета й у центрі думок, переконань, душі і серця суб'єктів освітнього процесу. У результаті цей підхід покликаний допомогти виховати в учнівської молоді національну мовну свідомість і мовну гідність

та розв'язати суспільні суперечності в середині країни, об'єднати український народ, виробити в учнів уміння протистояти відповідним зовнішнім маніпулятивним впливам, мовній асиміляції, стимулювати бажання запропонувати свій внесок у розвиток держави.

Аксіологічний підхід уможливає реалізовувати не лише прагматичний аспект мовної освіти, а й ціннісний, коли світ, мова та індивідуальна картина світу сприймаються через ціннісний вимір і водночас впливає на розвиток ціннісно-сислової сфери учнів. В організаційно-методичній площині формування ГК може мати багато варіацій завдяки використанню різних дидактичних методів і засобів. При цьому основними засобами, на ґрунті яких культивуються цінності, є доцільно дібраний навчальний *текст і ситуація*, занурення в яку актуалізує та формує відповідні ціннісні орієнтири учнів, моральні риси й громадянські якості. Аксіологічний досвід, набутий учнем у процесі роботи з текстовим дидактичним матеріалом, ситуаціями, – результат відшукування й розуміння закладених у них смислів. Важливість ціннісно-сислового досвіду учнів полягає в тому, що він зумовлює будь-яку їхню діяльність, тому що становить основу мотивації дій.

Культурологічний підхід до формування мовної особистості, що володіє ГК, впливає із самої природи мови як духовної скарбниці. Цей підхід сприяє світоглядному й культурному самовизначенню учнів, уможливає формувати духовно й інтелектуально розвинену мовну особистість, людину культури і культуру в людині. Відповідно в результаті освітнього процесу українська мова може культурологічно об'єднати українців.

Системно-синергетичний підхід до формування мовної особистості, яка володіє ГК, у сьогоденних реаліях пов'язаний, з одного боку, з «духовною синергетикою рідної мови» (за Ф. Бацевичем), а з іншого – з діалогізацією освітнього процесу як духовно-синергетичною сутністю. Цей підхід

передбачає побудову реалізацію варіативних авторських навчально-методичних систем (технологій, методик) на основі динамічного хаосу, інтеграції, випадковості, нелінійності, відкритості, самоорганізації й саморозвитку цих систем, внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків системи.

Медіаосвітній підхід до формування української мовної особистості, яка володіє ГК, в умовах інформаційно-цифрового середовища, з одного боку, зацікавляє сучасних учнів, мотивує до навчання, а з іншого – становить умову інтегрування медіаосвітньої практики в нову українську школу для підготовки учнів до громадського життя у відповідному лінгвосоціумі з урахуванням викликів інформаційного суспільства. Формуючи в учнів ГК, важливо врахувати особливості сприйняття інформації поколінням Z через органи чуття, під впливом специфіки кліпового мислення, цінностей, емоцій і почуттів, особистісного досвіду та інтерпретації почутого, прочитаного чи побаченого тощо. Розвивальний і навчально-виховний вплив цього підходу значною мірою буде залежати від критичного осмислення інформації суб'єктами освітнього процесу, медіакреативності учнів, візуалізації відомостей за допомогою онлайн-сервісів, програм, та організованого діалогу вчителя з учнями для обміну враженнями, обговорення сприйнятої інформації, поданої в медіатексті (реклама, відеофільм, смс-повідомлення, допис у соціальній мережі та ін.). У результаті, завдяки цьому підходові, учні мають змогу оволодівати інфомедійною грамотністю як характерною ознакою сучасного свідомого громадянина.

Педагогічною умовою формування в процесі навчання української мови мовної особистості як патріота і відповідального громадянина, з розвиненою національною мовною свідомістю є дотримання загальнодидактичних, методичних, а також специфічних принципів. Наведемо принципи, дотримання яких значною мірою уможливає формування громадянської компетентності в умовах навчання української мови (як державної і рідної).

1. Принцип формування української мовної свідомості, що передбачає систематичне й послідовне формування українськомовних знань, почуттів, оцінок, ставлень, настанов щодо української мови, мовної поведінки, різноманітного мовного світу, а також щодо керування власним емоційним інтелектом під час спілкування в українському лінгвосоціумі. Відповідно до цього принципу важливо виховати позитивне, шанобливе ставлення до української мови як основи розвиненої національної мовної свідомості. Виконання цього принципу на уроках української мови базується на комунікативній взаємодії суб'єктів навчання, що забезпечує вільне володіння українською мовою.

2. Принцип дотримання рідномовних прав і обов'язків свого народу. Зокрема, ідеться, з одного боку, про *право на свободу слова і думки*, вільне висловлення громадянином думок, переконань українською мовою, *право на гендерну рівність у площині мови* (учень/ учениця, громадянин/ громадянка, продавець / продавчиня; *рівні права на висловлення думок і чоловіком, і жінкою*); а з іншого боку – про рідномовні обов'язки як соціальну норму в українському суспільстві. Цей принцип також передбачає: 1) *право на вільне розшукування, одержання, зберігання, використання й поширення інформації* українською мовою (в усній, письмовій чи іншій формах) із застосуванням інформаційно-комунікаційних засобів та 2) *обов'язок громадянина критично осмислювати, сприймати інформацію*, особливо перед тим, як її поширювати в міжособистісному спілкуванні, у соціальних групах, мережах тощо, аби не засмічувати інформаційний простір дезінформацією, неякісним, токсичним, неправдивим контентом. За І. Огієнком, кожний свідомий громадянин мусить практично знати свою соборну літературну мову й вимову та свій соборний правопис, а також знати й виконувати рідномовні обов'язки свого народу. Головний рідномовний обов'язок кожного свідомого громадянина – працювати для збільшення культури

своєї літературної мови⁷. Відповідно один із аспектів мовних обов'язків учня як юного громадянина дотримання культури усного і писемного мовлення.

3. Принцип соціальної доцільності – потребує такої організації освітнього процесу, щоб засвоєний навчальний матеріал і сформовані на його основі навички, уміння були зумовлені системою соціальних цінностей, очікувань⁸, а також необхідністю виконувати актуальні соціальні ролі.

4. Принцип єдності мовного навчання і мовного виховання. Лише в єдності ці два аспекти єдиного процесу мовної освіти можуть забезпечити формування духовно вихованої й інтелектуально розвиненої мовної особистості, її відповідального та ціннісного ставлення до української мови як державної. Відповідно має бути закладено й реалізовано ідею виховання в сучасних учнів мовної стійкості, небайдужості до питань мови, патріотизму, почуття особистої гідності, поваги до загальнолюдських, національних та європейських цінностей, формування мовленнєвої культури та культури демократії.

5. Принцип текстоцентризму – «методику підказує текст» (за Л. Бондарчук). Виконання цього принципу потребує поетапної роботи з дидактичним текстом, що передбачає реалізацію дотекстового, текстового і післятекстового етапів. Відповідно ідей дидактичної текстології текст – основний засіб навчання і виховання, впливу на свідомість, думки, почуття учня. Зокрема, текст громадянського спрямування

⁷ Огієнко, І., 1994. Наука про рідномовні обов'язки : рідномовний катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, учнів і широкого громадянства. Київ : АТ «Обереги», с. 5-46.

⁸ Українська мова: програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10-11 класи, рівень стандарту, 2017, укл.: Голуб Н. Б., Котусенко О. Ю., Горошкіна О. М., Новосьолова В. І., Романенко Ю. О. та ін. Київ, с. 9. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi-pidruchniki-ta-navchalno-metodichni-posibniki-rekomendovani-mon> (дата звернення 25.11.2021).

уможливає розвивати всі види мовленнєвої діяльності, реалізувати й розвивати знаннєвий, емоційно-ціннісний, діяльнісно-поведінковий складники ГК. Корисними при цьому є доцільно дібрані тексти, як класиків, так і сучасних авторів.

6. Принцип ситуаційності – скерує на вивчення, аналіз, прогнозування намірів, учинків, поведінки соціальних осіб на матеріалі конкретних життєвих ситуацій, ситуаційних вправ, ділових ігор. Відповідно здобувачі освіти, занурюючись у ситуації, пов'язані з життям, набувають навичок вирішувати суспільну проблему, нести відповідальність за вибране рішення, оволодівають комунікативними вміннями, досвідом міжособистісних стосунків, соціальної поведінки в українському лінгвосоціумі. Здобуті при цьому досягнення учнів необхідні їм для успішної самореалізації в майбутній професійній діяльності, особистому й громадському житті.

7. Принцип уваги до краси й милозвучності української мови. За І. Огієнком, «рідна українська мова гріє нашу душу божественним вогнем, вона бринить для нас небесними звуками», а «народні пісні – найкраща скарбниця для вивчення мови»⁹. Виконання цього принципу – мотивувальний крок до формування громадянської компетентності юних українців, що забезпечує усвідомлення принад української мови як однієї з наймелодійніших мов світу, яка має своє національне «обличчя», історію, водночас гармонійно взаємодіє в полікультурному світі.

8. Принцип навчання української мови на засадах біблієзнавства. Виконання цього принципу становить важливу умову формування носія української мови як патріота і відповідального громадянина. За афористичними висловами і повчальними настановами І. Огієнка, зокрема: *«Прикладами національного патріотизму переповнена вся Біблія, і вона навчає нас того самого – українського патріотизму»*, *«Ми, українці, ніколи поважно й свідомо не ставили собі Біблії за*

⁹ Огієнко, І., 1996. Огієнкові афоризми і сентенції / упорядкування, вступна стаття і покажч. Зіновія Тіменика. Львів, с. 48, 57.

джерело вивчення своєї рідної мови. І власне на цьому ми, як нація, багато й за шкодою для себе втратили!», «Мусимо творити традицію читання Біблії»¹⁰ та ін., – можна стверджувати, що відкриття учнями прихованих смислів у доцільно дібраних текстах Біблії та їх осмислення в просторі мовної освіти уможлиблює духовну й моральну підготовку до реального суспільного життя.

9. Принцип демократизації й гуманізації – за шкільною програмою, орієнтує на забезпечення суб'єкт-суб'єктних стосунків між учителем і учнями¹¹. Цей принцип передбачає виявляти повагу до людей, толерантне ставлення до іншої думки, створювати умови для вибору виду навчальної діяльності, способів виконання завдань та прийняття незалежного рішення проблемних ситуацій, можливість учня вибирати та аргументувати власну позицію щодо обговорюваної теми на уроці та культури демократії. Важливо, щоб учні усвідомили значення й потенціал української мови, риторики у вирішенні громадянських завдань.

10. Принцип єдності теорії й практики. У результаті дотримання цього принципу засвоєний навчальний матеріал, сформовані навички і вміння мають прикладний характер, виникає можливість застосування їх не лише у сфері навчальної діяльності, а й у майбутній професійній, особистісній¹² та суспільній, зокрема налагодження співпраці учнів із добродійними, молодіжними громадськими організаціями, що корелює з формуванням громадянської

¹⁰ Огієнко, І. (1996). Огієнкові афоризми і сентенції / упорядкування, вступна стаття і покажч. Зіновія Тіменика. Львів. С. 22-23.

¹¹ Українська мова: програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10-11 класи, рівень стандарту, 2017, укл.: Голуб Н. Б., Котусенко О. Ю., Горошкіна О. М., Новосьолова В. І., Романенко Ю. О. та ін. Київ, с. 10. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi-pidruchniki-ta-navchalno-metodichni-posibniki-rekomendovani-mon> (дата звернення 25.11.2021).

¹² Там само, с. 10.

компетентності учнів. По суті, це базовий принцип компетентнісно орієнтованого навчання.

11. Принцип інтеграції в мовній освіті – базується на комплексності, цілісності суміжних знань і вмінь. Цей принцип передбачає міжпредметну інтеграцію на основі тексту та різних видів діяльності (навчальної, комунікативної, громадської та ін.). Формуючи національно-мовну особистість, варто використовувати відомості з історії України, історії рідної мови, із законодавчої бази, зокрема щодо мовної політики, тощо. Оскільки формування громадянської компетентності є проблемою міждисциплінарною, що стосується різних галузей знань, то вона має розглядатися в просторі української мовної освіти комплексно й різнобічно. На уроках, заняттях з української мови доцільно запроваджувати інтеграцію не лише на рівні змісту, а й форм, методів, засобів навчання і виховання, що формує в учнів цілісну картину пізнання й забезпечує цілісність освітнього процесу. В умовах НУШ зазначений принцип уможливорює інтегрування інфомедійної грамотності в мовну освіту, що передбачає критичне мислення, свідоме споживання учнями інформації на основі її оцінювання, розпізнавання фактів і суджень, правди і фейків, орієнтування у світі медіа, створення власних медіапродуктів. Відповідно до Концепції впровадження медіаосвіти «розвинена медіаінформаційна грамотність стає невід’ємною складовою конструктивного патріотичного світогляду особистості в умовах інформаційної доби»¹³.

12. Лінгвокультурологічний принцип. Реалізація цього принципу в просторі мовної освіти передбачає вивчення й аналіз культурно значущих концептів, позначуваних словом, словосполученням, реченням, текстом, у єдності їх мовного і оригінального культурного змісту, розгляд мови як культурного коду нації, відображеного в зразках усної народної творчості, у фрагментах творів письменників, у розповідях про українців,

¹³ Найдьонова, Л. А., Слюсаревський, М.М., ред., 2016. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). Київ. 16 с.

їхні звичаї, традиції, вірування, мову. Тому відповідна робота уможлиблює формування національномовної особистості учня.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Окресліть особливості підходів до формування громадянської компетентності старшокласників у шкільному курсі української мови.
2. Назвіть принципи, на яких має базуватися процес формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання української мови.
3. Які принципи формування громадянської компетентності старшокласників мають бути пріоритетними в процесі навчання української мови? Поясніть свої міркування.
4. Сформулюйте 5 рекомендацій щодо розв'язання проблеми формування громадянської компетентності учнів як українських мовних особистостей.

§ 4. Шляхи реалізації концепції, очікувані результати, формувальне оцінювання

Шляхи реалізації концепції

1. Побудова змісту уроків української мови, відповідної позакласної роботи має здійснюватися з урахуванням нормативно-правового забезпечення загальної середньої освіти, рекомендацій авторитетних українських науковців щодо проблеми формування юного громадянина в процесі навчання української мови (І. Огієнка, В. Сухомлинського, О. Горошкіної, С. Карамана, О. Караман, Л. Мацько, М. Пентиліук, О. Пономаріва, П. Селігея, О. Семенов, І. Ющука та ін.).

2. Формування громадянської компетентності старшокласників передбачає зв'язок із формуванням інших ключових компетентностей і предметної з української мови.

Ключовими компетентностями, відповідно до Концепції «Нова українська школа» та чинної шкільної програми з

української мови, є: 1) спілкування державною мовою; 2) спілкування іноземними мовами; 3) математична грамотність; 4) компетентності в природничих науках і технологіях; 5) інформаційно-цифрова компетентність; 6) уміння навчатися протягом життя; 7) соціальна і громадянська компетентності; 8) підприємницька компетентність; 9) загальнокультурна компетентність; 10) екологічна грамотність і ведення здорового способу життя.

3. Робота з формування громадянської компетентності старшокласників у процесі навчання української мови в умовах становлення НУШ передбачає постійну роботу вчителів-словесників з підвищення кваліфікації, оволодіння новими методами, засобами і технологіями навчання, зокрема з використанням засобів ІКТ, для формування учня як компетентного мовця, національно свідому, мовно стійку особистість, спроможну відстоювати власну позицію у форматі офлайн та онлайн, опиратися на знання української мови та відомості із суміжних предметів, здатну бути морально довершеною й критично налаштованою щодо будь-якої інформації, володіти навичками медіаграмотності.

4. Для досягнення мети запропонованої концепції в профільній школі потрібно систематично залучати учнів до обговорення й розв'язання проблемних питань суспільно-політичної, морально-етичної та лінгвопатріотичної тематики засобами української мови.

5. У межах упровадження запропонованої концепції корисно створювати умови для залучення учнів профільної школи до участі в благодійних акціях, у заходах молодіжних громадських організацій.

Очікувані результати впровадження концепції

Очікувані результати сформульовано в межах завдань навчання української мови, передбачених чинною навчальною програмою предмета для 10-11-х класів (рівень стандарту), а також на основі компетентнісного підходу до навчання української мови. Відповідно очікуваними результатами

реалізації концепції формування громадянської компетентності учнів профільної школи як українських мовних особистостей є:

- мотивація старшокласників до вивчення української мови;
- сформовані в контексті мовної освіти громадянські якості та засвоєні національні, загальнолюдські цінності, європейські ціннісні орієнтири;
- вільне володіння українською мовою в різних ситуаціях спілкування;
- покращання якості шкільної освіти з української мови, відповідно освітніх досягнень учнів;
- вміння працювати з інформацією, навички медіаграмотності;
- морально довершена, національносвідома мовна особистість, компетентний мовець-патріот, який виявляє мовну стійкість у ситуаціях спілкування; критично сприймає інформацію, уміло перевіряє її достовірність, зберігає, поширює; ефективно вибудовує конструктивний діалог у різних комунікативних ситуаціях; активно реагує на суспільно-політичні, морально-етичні та мовні питання, що потребують розв'язання; поважає закон і правила; має почуття власної гідності, толерантності й емпатії; вдало користується надбаннями української мови в процесі навчання й суспільної життєдіяльності.

Оцінювання освітніх досягнень

Робота з формування громадянської компетентності старшокласників у процесі навчання української мови в умовах становлення НУШ потребує застосування *методики формувального оцінювання* (ФО). Методика ФО предметної і ключових, зокрема громадянської, компетентностей передбачає такі етапи: 1) визначення чітких цілей навчання і зрозумілих учням критеріїв оцінювання; 2) діагностування фактичних проявів освітніх результатів учнів; 3) осмислення й інтерпретація даних про освітні досягнення учнів; 4) зіставлення фактичних освітніх досягнень учнів із цілями навчання; 5) реалізація на кожному етапі навчання постійного

зворотного зв'язку між учителем і учнем/ученицею, обговорення труднощів, акцентування уваги на сильних сторонах, а не помилках у роботі учнів, самооцінювання, взаємооцінювання учнями виконаної роботи; 6) корегування вчителем методики навчання предмета; 7) доброзичливе надання учневі підтримки (допомоги), повторення матеріалу, умінь, способів дій, самоперевірка; 8) досягнення очікуваних навчальних результатів у співпраці, спілкуванні, через особистий досвід, на основі домовленостей, пізнавальних суджень, прийняття думки іншого. У методиці ФО можна використовувати різні методи: метод «Паркан думок» (висловлення вражень, емоцій, думок від опрацьованого навчального тексту, зокрема громадянського спрямування); метод шести капелюхів; метод «Ромашка Блума» (шість типів запитань до тексту, медіатексту – прості, уточнювальні, інтерпретаційні, творчі, оцінювальні, практичні); метод «Фішбоун»; метод створення інтелектуальної карти (зокрема з використанням онлайн-сервісів XMind, FreeMind, Bubbl.us); метод створення хмари слів на позначення національних цінностей за текстом за допомогою сервісу WordArt.com; тести (зокрема, з використанням гугл-форм); метод проєктів (інформаційних, дослідницьких, творчих, практичних суспільно орієнтованих); мовна гра; есе; звіт про виконану роботу та ін.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Наведіть шляхи реалізації концепції формування громадянської компетентності старшокласників у процесі навчання української мови.
2. Які очікувані результати передбачено в концепції формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання української мови?
3. У чому особливості методики формування оцінювання?

РОЗДІЛ 2

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

§ 1. Методичні рекомендації щодо формування громадянської компетентності старшокласників у просторі мовної освіти

Процес формування мовної особистості, яка володіє громадянською компетентністю, має особистісне спрямування, а тому потребує належного осмислення теорії і практики мовної освіти на засадах насамперед базових підходів – особистісно орієнтованого, компетентнісного і діяльнісного. Зокрема, ідеться про опертя на суб'єктивний досвід учнів, використання в їхній діяльності практичних ситуацій, які сприяють посиленню мотивації та формуванню найкращих духовних рис юних особистостей, безконфліктних моделей поведінки.

Зміст шкільної дисципліни «Українська мова» має містити необхідні компоненти для формування юних носіїв української мови як гідних громадян, які володіють прийнятними в суспільстві цінностями, громадянськими знаннями, уміннями, способами діяльності, спроможні протистояти маніпулюванню громадянською свідомістю. Відповідний потенціал потрібно реалізувати через змістове наповнення уроків української мови, спеціальних завдань, електронних освітніх ресурсів, тематику навчальних текстів, ситуацій тощо.

Готуючись до уроків української мови в старших класах, учитель має пам'ятати, що:

1) основна мета курсу української мови не готування до ЗНО, а формування національно свідомої, духовно багатой компетентної мовної особистості, яка комунікативно виправдано послуговується мовними засобами, досконало володіє всіма видами мовленнєвої діяльності в різних ситуаціях спілкування;

2) щоуроку має відбуватися збагачення словникового запасу учнів, зокрема громадянськими поняттями, аби юні особи свідомо сприймали й критично оцінювали інформацію суспільного спрямування, незалежно мислили та ставали лідерами думок;

3) поглиблення, узагальнення або систематизація знань з української мови має відбуватися через дієві форми, методи й засоби, особливо в процесі виконання практичних завдань, спрямованих на оволодіння мовними нормами й на розвиток мовленнєвих навичок говоріння, письма, слухання-розуміння та читання;

4) формування особистісних якостей відповідального громадянина, «м'яких» навичок (soft skills) є так само актуальним аспектом в освітньому процесі, як і предметні знання, опанування норм української мови й вироблення «жорстких» навичок, умінь (hard skills).

Для формування громадянської компетентності учнів старших класів у зв'язку з предметною компетентністю під час навчання української мови важливо враховувати:

– повагу до особистості, індивідуальні та психологічні особливості покоління сучасної учнівської молоді;

– актуальні підходи до навчання – діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний, аксіологічний, культурологічний, медіаосвітній та ін.;

– комплексне поєднання предметної підготовки учнів та формування в них ключових компетентностей, зокрема громадянської (мовно-комунікативний супровід про суспільні цінності, про громадянські права та обов'язки, про українську культуру та культуру інших народів тощо);

– мету, очікувані освітні результати на уроці чи занятті з предмета, що виражають емоційно-ціннісний, знаннєвий, діяльнісно-поведінковий компоненти компетентностей, а також чіткі критерії оцінювання видів роботи учнів;

– необхідність зв'язку мовного навчання, мовного виховання й розвитку видів мовленнєвої діяльності, що допоможе учням стати патріотами, гідними громадянами, які здатні свідомо розпізнавати в житті й розвінчувати маніпулювання негативними стереотипами, не приймати мови ненависті, підтримувати солідарні комунікації в українському лінгвосоціумі як офлайн, так і онлайн;

– поєднання традиційних та інноваційних стратегій, методів, технологій навчання;

– залучення довідкових медіаресурсів, електронних освітніх ресурсів для стимулювання мотивації до навчання та для осучаснення процесу мовної освіти;

– систематичну зміну форм роботи на уроці (індивідуальна, попарна, групова, фронтальна);

– необхідність збагачення словникового запасу учнів, зокрема громадянськими поняттями, ціннісними смислами;

– важливість для учнів ситуації вибору – способів діяльності, видів роботи, особистісної позиції (теми для виступів, диспутів, дебатів, обговорень мають бути сформульовані так, щоб учень/учениця мали змогу вибрати те, що їм імпонує);

– застосування рефлексії на уроці – не лише підсумкової, а після кожного виду роботи для самооцінювання учнів та подальшого коригування процесу навчання;

– актуальність і особливості формульованого оцінювання.

Становлення громадянської компетентності учнів під час навчання української мови має бути постійним і тривалим освітнім процесом, що характеризується інтерактивністю, з одного боку, та інтеграційністю – з іншого. Суть цього процесу визначають *мовленнєва, мовна, діяльнісна, соціокультурна*

змістові лінії та наскрізна змістова лінія «Громадянська відповідальність» тощо. Зазначені лінії передбачають:

1. Критичне сприйняття, аналіз, інтерпретацію, оцінювання інформації в текстах різних видів, розвінчування мови ворожнечі, створення власних текстів різних типів, стилів, жанрів. Аргументацію власної громадянської позиції, аналіз ефективності індивідуального мовлення.

2. Поглиблення мовно-когнітивного тезауруса учнів, удосконалення навичок нормативного мовлення, опанування різних комунікативних стратегій і тактик, розвиток умінь, культури мовлення шляхом дотримання норм літературної мови та етикетних традицій українців.

3. Виховний вплив на учнів засобами предмета, зокрема в аспекті виховання шанобливого ставлення до української мови, почуття патріотизму, дотримання рідномовних обов'язків українського народу, формування загальнолюдських та національних цінностей, європейських ціннісних орієнтирів.

4. Дослідження й використання мови з метою реалізації творчих проєктів, зокрема на суспільну тематику тощо.

Методи та засоби навчання української мови необхідно добирати відповідно до очікуваних результатів. Мовна освіта має складатися з мовного навчання і мовного виховання. Відповідно логічно виділити в системі методів формування ГК учнів у процесі мовної освіти два взаємопов'язані рівні: 1) методи навчання предмета і 2) методи виховання.

У контексті сучасного навчання української мови **методи навчання** української мови логічно співвідносити з трьома основними напрямками системи роботи, підпорядкованої формуванню предметної компетентності учнів: 1) мовна підготовка; 2) розвиток видів мовленнєвої діяльності на основі текстової роботи (мовленнєва текстова підготовка); 3) комунікативний розвиток (комунікативна підготовка). За цими напрямками простежуються такі групи методів: 1) методи, спрямовані на оволодіння мовними знаннями (*спостереження*

за мовними явищами, самостійна робота з інформаційними джерелами, метод інтелектуальної карти та ін.); 2) методи, спрямовані на формування навчально-мовних та правописних навичок, умінь (метод вправ, метод мовного аналізу тексту, метод тестів та ін.); 3) методи, спрямовані на формування мовленнєвих знань і розвиток рецептивної мовленнєвої діяльності (метод смислового бачення тексту, метод читання з маркуванням тексту, метод шість шлях та ін.); 4) методи, спрямовані на формування мовленнєвих знань та розвиток продуктивної мовленнєвої діяльності (есе, сенкан, метод синектики та ін.); 5) методи формування комунікативної компетентності (інтерактивні; моделювання комунікативних ситуацій; когнітивно-інтерпретаційні)¹⁴. Наведена класифікація відображає відношення предметної спрямованості, зв'язаності й взаємодоповнюваності. Відповідно окремий загальний метод (когнітивний, практичний, герменевтичний, креативний, комунікативний) певною мірою співвідноситься з напрямом мовної освіти та з групою методів за принципом домінування.

З посиленням «психологізації» освітнього процесу, активним упровадженням стратегії нової української школи на часі збагачення системи методів навчання української мови конкретними способами діяльності, що сприяли б формуванню і предметної, і ключових компетентностей. Крім того, стрімкий технологічний прогрес, розвиток ІКТ, збільшення потоку інформації – усе це потребує від учителів-словесників інноваційних методів, засобів і технологій навчання.

В аспекті **методів виховання** мовної стійкості, громадянської відповідальності тощо можна орієнтуватися на класифікацію методів виховання, яку описав В. Ягупов: 1) методи безпосереднього виховного впливу; 2) методи опосередкованого виховного впливу; 3) методи самовиховання

¹⁴ Кучерук, О. А., 2011. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, с.332-333.

(самопізнання, самооцінка, самоусвідомлення, самоаналіз, самоконтроль, самоорганізація життя й діяльності)¹⁵. Для формування української мовної особистості як патріота, гідного громадянина доречно брати до уваги такі методи виховання: 1) толерантне *переконання, позитивний приклад, заохочення*; 2) методи створення сприятливого соціального середовища – залучення учнів до соціальних, громадянських *проектів, конкурсів, флешмобів*; 3) методи *самопрезентації, самооцінки, самоаналізу, самоконтролю, самоорганізації* діяльності.

Рис. 2.1. Методи формування ГК учнів як українських мовних особистостей.

Зазначені рівні й групи методів навчання і виховання (див. рис. 2.1.) в освітній практиці реалізуються через конкретні методи, наприклад такі: метод **мозкового штурму** як різновид інтерактивних методів навчання, що сприяє розвитку навичок взаємодії з іншими особами в усній і

¹⁵ Ягупов, В. В., 2002. Педагогіка: навч. посіб. К.: Либідь, 560 с. URL: https://eduknigi.com/ped_view.php?id=277 (дата звернення 25.11.2021).

письмовій формі, умінь побудови конструктивного та безконфліктного діалогу, здатності генерувати ідеї, працювати в команді; метод **вправ** як різновид практичних методів навчання, цінними є вправи, які передбачають роботу з текстом, вони дають змогу сформувати аналітично-інтерпретаційні навички текстової роботи, навчально-мовні й правописні вміння, досвід критичного мислення, допомагають ціннісно зорієнтувати учнівську молодь, а також розширити словниковий запас учнів, збагатити їхній тезаурус, зокрема, громадянськими поняттями, тощо; метод **кейсів**, або метод конкретних ситуацій, – один із способів ситуаційного навчання, що передбачає пошук шляхів розв'язання реальних ситуацій, використання мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема громадянського змісту тощо. Один і той самий метод можна використовувати з різною навчально-виховною метою, при цьому структурні елементи методу щоразу будуть видозмінюватися.

Ефективними засобами в шкільній методиці навчання української мови, окрім усталених, є відповідні електронні освітні ресурси, що сприяють мотивації, активізації навчально-пізнавальної діяльності, формуванню в учнів компетентностей та виробленню інфомедійної грамотності.

Уміщені в посібнику вправи і завдання, що мають громадянське спрямування, призначені для використання під час вивчення предметного змісту відповідно до навчальної програми української мови для 10-11-х класів (рівень стандарту): «Лексикографія», «Лексична норма», «Орфоепічна норма», «Морфологічна норма» і т. д. У таблиці 2.1 представлено орієнтовний розподіл пропонованих у посібнику дидактичних матеріалів, спрямованих на формування громадянської компетентності старшокласників, за розділами шкільного курсу української мови.

**Орієнтовний розподіл пропонованих у посібнику
дидактичних матеріалів за розділами шкільного курсу
української мови (10-11 класи)**

Зміст навчального предмета (розділи шкільного курсу української мови)	Інтерактивні вправи, розроблені за допомогою LearningApps.or	Навчальні кейси	Комплексні компетентні орієнтовані завдання	Текстотворчі завдання
<p>1. Вступ Лексикографія. Сучасні лексикографічні джерела: словники, довідкова література. Інформативна й нормативна функції їх. Основні типи словників. Довідкові медіаресурси.</p>	<p>Вправа «Лексикографія. Типи словників» https://learningapps.org/display?v=pzhskbpb219</p> 	Кейс 1.	ККОЗ №12. ККОЗ №13.	Завдання 2. Завдання 3.
<p>2. Поняття норми в сучасній українській літературній мові Нормативне й ненормативне мовлення. Типи норм. Лексична норма Лексична помилка. Лексичне значення слова. Слово і контекст; залежність значень слова від контексту. Слововживання: вибір слова, лексична сполучуваність. Слова власне українські й запозичені. Виправдані й небажані запозичення.</p>	<p>Колекція 5 вправ «Моє слово – моя відповідальність. Лексикологія» https://learningapps.org/7969121</p> <p>Вправа «Правильно – неправильно. Мовні норми» https://learningapps.org/display?v=psobksbkk21</p>	Кейс 5. Кейс 10.	ККОЗ № 12. ККОЗ № 3. ККОЗ № 9. ККОЗ № 17. ККОЗ № 18. ККОЗ № 20.	Завдання 5. Завдання 6.

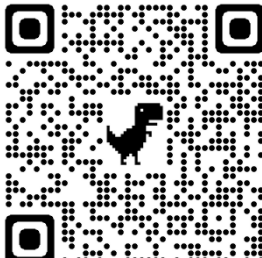

<p>Лексичні фразеологічні синоніми, антоніми. Синонімічне багатство української мови. Пароніми. Запобігання помилок у вживанні паронімів. Найпоширеніші випадки порушення лексичної норми. Кальки з інших мов, недоречне вживання українських слів у невластивому їм значенні. Основні групи фразеологізмів, багатозначність, синонімія антонімія фразеологізмів. Уживання слів у фразеологізмах відповідно до стилістичного забарвлення. Утвердження лексичної норми в словниках української мови (повторення узагальнення).</p>	 <p>Вправа «Вдале слово» https://learningapps.org/20953981</p> <p>Вправа «Громадська чи громадянська активна позиція» https://learningapps.org/view9948227</p> <p>Вправа «Склади прислів'я» https://learningapps.org/display?v=ppbaensyt20</p> 			
<p>3. Практична риторика</p> <p>Риторика як мистецтво, наука й</p>	<p>Колекція вправ «Риторика. клас» 3 10</p>	<p>Кейс 6.</p>	<p>ККОЗ № 5. ККОЗ № 8.</p>	<p>Завдання 11. Завдання 18.</p>

<p>навчальна дисципліна Роль риторики в сучасному світі. Мовленнєва ситуація. Елементи мовленнєвої ситуації (мовець (адресат), слухач (аудиторія), предмет мовлення, умови успішного спілкування). Особистість мовця (чарівність, артистизм, упевненість у собі, щирість, обізнаність, об'єктивність, доброзичливість). Риси гарного співрозмовника. Вимоги до мовлення оратора. Комунікативний стан мовця. Аудиторія (слухач, слухачі). Види слухання. Цілі слухання. Моделювання аудиторії. Контакт з аудиторією. Прийоми налагодження контакту. Текст як одиниця спілкування. Етапи підготовки тексту виступу. Види читання і записування тексту виступу. Естетика тексту. Ефективність мовлення. Стратегія і тактика мовленнєвої поведінки. Комунікативний намір.</p>	<p>https://learningapps.org/8302257</p> <p>Вправа «Риторика. Виступи»</p> <p>https://learningapps.org/8444690</p> <p>Вправа «Особистість мовця»</p> <p>https://learningapps.org/9764014</p> 			
--	--	--	--	--

<p>Мовленнєвий вчинок. Мовленнєва подія.</p>				
<p>4. Орфоепічна норма Орфоепічна помилка. Орфоепічний словник. Поняття милозвучності. Чергування у//в, і//й як засіб милозвучності. Основні правила вимови голосних звуків. Основні правила вимови приголосних звуків. Наголос. Основні правила наголошування слів. Нормативний наголос. Варіантне наголошування слів в українській мові. Словорозрізнювальний наголос. Форморозрізнювальний наголос. Діалектний наголос. Складні випадки наголошування слів.</p>	<p>Вправа «Наголос» https://learningapps.org/watch?v=p6kpl670c21</p> 	<p>Кейс 4</p>	<p>ККОЗ № 4.</p>	<p>Завдання 15.</p>
<p>5. Орфографічна норма Орфограма. Орфографічна помилка. Орфографічний словник. Принципи української орфографії. Ненаголошені е, и в корені слова. Апостроф. Позначення м'якості приголосних.</p>	<p>Вправа «Пиши правильно – будь відповідальним» https://learningapps.org/8434385</p> 	<p>Кейс 4. Кейс 9.</p>	<p>ККОЗ № 6. ККОЗ № 7. ККОЗ № 10. ККОЗ № 15.</p>	<p>Завдання 1.</p>

<p>Чергування голосних.</p> <p>Чергування приголосних в українській мові.</p> <p>Зміни приголосних при збігові їх у процесі словотворення.</p> <p>Спрощення приголосних.</p> <p>Подвоєння та подовження приголосних.</p> <p>Правопис префіксів.</p> <p>Правопис суфіксів.</p> <p>Уживання великої літери.</p> <p>Правила перенесення слів із рядка в рядок.</p> <p>Написання складних слів разом, окремо, з дефісом.</p> <p>Написання слів іншомовного походження.</p> <p>Правило «дев'ятки».</p> <p>Складні випадки написання прізвищ.</p> <p>Складні випадки написання географічних назв.</p> <p>Розрізнення прислівників і співзвучних сполук (збоку – з боку, зрештою – з рештою, всередині – в середині тощо).</p> <p>Правила написання їх.</p> <p>Написання <i>не, ні</i> з різними частинами мови.</p> <p>Правила графічних скорочень слів.</p>				
<p>6. Морфологічна норма</p> <p>Морфологічна помилка.</p>	<p>Вправа «Іменник. Однина чи множина»</p>	<p>Кейс 1.</p>	<p>ККОЗ № 5.</p> <p>ККОЗ № 8.</p>	<p>Завдання 10.</p> <p>Завдання 12.</p>

<p>Іменник. Прикметник. Прислівник. Ступені порівняння. Числівник. Складні випадки узгодження й відмінювання числівника. Дієслово, дієслівні форми. Активні й пасивні дієприкметники.</p>	<p>https://learningapps.org/8540912</p> <p>Вправа «Дієслово-керівник» https://learningapps.org/20952574</p> <p>Вправа «Вчора, сьогодні, завтра» https://learningapps.org/display?v=pctz9fjwk21</p> 			
<p>7. Практична риторика Суперечка як вид комунікації. Різновиди суперечки. Правила ведення суперечки. Аргументи й докази. Полемічні прийоми. Засоби мовного вираження промови.</p>	<p>Вправа «Яка вона, українська мова? Від вимови до закону» https://learningapps.org/8302916</p>	<p>Кейс 2. Кейс 6. Кейс 7.</p>	<p>ККОЗ № 3.</p>	<p>Завдання 9. Завдання 14.</p>

<p>Метафора, метонімія, їх роль у мовленні. Риторичні фігури (антитеза, градація, повторення, риторичне запитання, звертання, порівняння).</p>				
<p>8. Мовна стійкість як ключова риса національномовної особистості Поняття мовної стійкості. Джерела, що живлять мовну стійкість.</p>	<p>Вправа «Яка вона, українська мова? Від вимови до закону» https://learningapps.org/8302916</p> 	<p>Кейс 3. Кейс 7. Кейс 8. Кейс 10.</p>	<p>ККОЗ №2.</p>	<p>Завдання 4.</p>
<p>9. Синтаксична норма Поняття синтаксичної норми. Синтаксична помилка. Складні випадки синтаксичного узгодження. Складні випадки і варіанти синтаксичного керування (<i>відгук про роботу, радіти з перемоги і радіти перемозі; потреба в підручниках; не вживати заходів; не викликає довіри; враження від фільму; командував військ; багатий на копалини і багатий копалинами; близько десятої години; переміг завдяки вам;</i></p>	<p>Вправа «Односкладні речення» https://learningapps.org/9767622</p> <p>Вправа «Прийменник В чи НА» https://learningapps.org/display?v=pctxib2nn21</p> 	<p>Кейс 1.</p>	<p>ККОЗ № 14. ККОЗ № 16. ККОЗ № 18. ККОЗ № 19.</p>	<p>Завдання 7. Завдання 8.</p>

<p>посіяла біля хати, за нашими розрахунками). Уживання прийменників в і на з географічними назвами і просторовими іменниками (відбувається в Україні, побувати в Німеччині; поглянути на Вкраїну; жити на Черкащині; піднятися на Еверест). Словосполучення з прийменником по (піти по гриби; по цей день; блукати по полю; триватиме з лютого по квітень; кожному по сувенірові; зауваження по суті тощо). Словосполучення з прийменниками в(у), при, за, із-за (працювати в бібліотеці; росте при дорозі; за часів Мазепи; за активної підтримки).</p>				
<p>10. Пунктуаційна норма Пунктуаційна помилка. Тире між підметом і присудком у простому реченні. Розділові знаки в простих реченнях, ускладнених: - звертаннями; - однорідними членами речення; - відокремленими означеннями,</p>	<p>Вправа «Аудіодиктант. Наполеглива праця» https://learningapps.org/9949153</p> 	<p>Кейс 5.</p>	<p>ККОЗ № 5. ККОЗ № 7. ККОЗ № 10. ККОЗ № 11. ККОЗ № 15.</p>	<p>Завдання 13. Завдання 17.</p>

<p>прикладками, обставинами; вставними словами і реченнями. Кома в складному реченні. Крапка з комою у складному реченні. Двокрапка у складному реченні. Тире у складному реченні. Розділові знаки при прямій мові.</p>				
<p>11. Стилiстична норма Стилiстична помилка. Стилiстичне використання багатозначних слiв i омонiмiв, синонiмiв, антонiмiв i паронiмiв. Стилiстичнi особливостi iншомовного походження. слiв</p>	<p>Вправа «Мовностильовий аналіз текстів» https://learningapps.org/display?v=p3eiepben19</p> 	<p>Кейс 2.</p>	<p>ККОЗ № 1.</p>	<p>Завдання 16.</p>

§ 2. Текст як засіб реалізації наскрізної лінії «Громадянська відповідальність»: комплексні компетентісно орієнтовані завдання, текстотворчі завдання

У пропонованому нижче навчально-методичному інструментарії враховано, що робота з текстами, наповненими громадянськими ціннісними смислами, виконання ціннісно орієнтованих вправ, завдань мають відповідний навчально-виховний і розвивальний вплив, а також формують таке важливе вміння сучасного громадянина як інфомедійна грамотність, що передбачає «нейтралізацію патогенних» текстів, інформації, спрямованої на підрив національних та державних інтересів, суспільної моралі, критичне сприйняття

текстів, які призводять до нехтування основними правами і свободами людини. На часі необхідність формувати юну мовно стійку особистість, громадянина-патріота, і саме шкільний курс української мови є закономірно придатним для реалізації цього завдання. Відповідно в поданих далі завданнях для учнів передбачено роботу з текстами «Престиж мови», «Патріотизм і націоналізм: у чому ж різниця?» та ін. Для завдань дібрано тексти, авторами яких є відомі мовознавці, письменники, громадські діячі: Борис Антоненко-Давидович, П. Глазовий, Г. Гузовська-Корицька, Л. Костенко, І. Огієнко, Т. Шевченко, І. Ющук та інші. Відтак українську мову в навчально-методичному інструментарії представлено в різних стилях і жанрах. Робота з дидактичними текстами формуватиме в молоді стійкі уявлення про суспільні цінності, індивідуальну мовно-когнітивну картину світу. У завданнях враховано, що виховання української мовної особистості має відбуватися на основі норм, цінностей і якостей, які лежать в основі громадянської компетентності.

Відповідно до особливостей сучасної мовної освіти текстову роботу закладено в комплексні компетентнісно орієнтовані завдання (далі – ККОЗ). **Комплексне компетентнісно орієнтоване завдання з української мови** – це наперед визначений для учнів обсяг текстоцентричної роботи з предмета, що підпорядкована формуванню української мовної особистості, яка володіє кількома компетентностями. Комплексність такого завдання полягає в тому, що воно охоплює кілька блоків активностей учнів на базі тексту (інформаційно-пізнавальна активність; мовленнєва робота з текстом; мовна тематична і мовна супровідна робота з текстом; життєво орієнтована активність) та відповідні критерії оцінювання. Дібрані для комплексної роботи тексти соціального змісту покликані формувати українську мовну свідомість учнів, розвивати в них здатність усвідомлено сприймати державну мову як цінність,

реалізовувати громадянські права і обов'язки, виховувати почуття особистої гідності та відповідальності тощо.

Пропоновані комплексні компетентнісно орієнтовані завдання до текстів дають змогу реалізувати мовленнєву, мовну, діяльнісну та соціокультурну змістові лінії мовної освіти. У процесі роботи з текстом (його змістом, формою) відбувається вивчення мови, відповідної позамовної дійсності, мисленнєво-мовленнєвий розвиток старшокласників, формування їхніх світоглядних орієнтацій, реалізуються навчальні, виховні і розвивальні завдання, – що сукупно готує учнів до соціалізації в українському лінгвосоціумі. Водночас значну увагу приділено тексту як ефективному засобу реалізації наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність», що сприяє формуванню громадянської компетентності старшокласників, зокрема розкриває суть взаємопов'язаних понять «рідномовні обов'язки народу», «патріот», «відповідальний громадянин», «доброчесність» та ін., визначає актуальні напрями громадської діяльності.

КОМПЛЕКСНІ КОМПЕТЕНТНІСНО ОРІЄНТОВАНІ ЗАВДАННЯ

ККОЗ № 1

І. Прочитайте текст. Які висновки ви зробили для себе на основі прочитаного? Чи можна стверджувати, що в тексті, крім іншого, порушується проблема академічної доброчесності? Обґрунтуйте власні думки.

Звернення молодого вчителя до учнів

«Дорогі підлітки, ви любите школу? Хоча ні, стривайте! Насамперед ви вважаєте її прикрою повинністю, з якою доводиться миритися. Ви з великим задоволенням посидите в соцмережах, погортаєте наблік і подивитесь черговий серіал. Звичайно, ви

також можете позайматися чимось корисним, аби це не було пов'язано зі школою.

Мабуть, ви вважаєте вчителів надміру прискіпливими і не завжди справедливими. Багатьом із вас хотілося б «поставити їх на місце», щоб затвердити свою правоту.

Відкрию секрет: вчителі і так часто в собі сумніваються. Ви не повірите, їх сильно турбує питання, яку поставити оцінку, як об'єктивно оцінити знання учня й водночас мотивувати його бути кращим. Учитель переживає, наскільки добре ви знаєте пройдений матеріал, чи подобаються вам уроки, чи цікаво вам і як ви спілкуєтеся з однолітками.

Якщо ви звернетесь з ввічливим запитанням, як вам виправити оцінку або показати, що ви знаєте предмет, учитель з вдячністю допоможе вам і поставить більш високий бал. Його тішить, коли учні отримують задоволення від навчання.

Але ви, звичайно, тут не для того, щоб радувати вчителів, та й звідки взятися задоволенню? Адже навчання – це нудьга смертна.

Тоді для вас стане відкриттям, що багато дорослих людей готові викладати кругленьку суму за навчання. Вони відвідують семінари та лекції, оплачують стажування й жадібно вбирають знання. Вони радіють можливості посидіти за партою замість роботи! І починають відчайдушно сумувати за шкільними роками, коли все, що від них вимагалось, – добре вчитися. Їм не треба було робити «суспільні блага» і піклуватися про побут. Ловіть момент, дорогі підлітки, ловіть момент!

Три «Не»:

1. Не вішайте на себе ярлик «технаря» або «гуманітарія». У загальноосвітній школі не дають вузькоспеціальної освіти. Знання тут виконують загальнокультурну функцію, щоб у майбутньому ви змогли стати різнобічно розвиненою людиною.

2. Будь ласка, не списуйте. Учитель завжди бачить, чи робили ви роботу самі. Навіть якщо не скаже вам про це. Іноді і ми, педагоги, втомлюємося боротися за вас.

3. Не бійтеся поганих оцінок за помилки. Вони набагато кращі п'ятірок за списані завдання.

Ми можемо злитися, впадати у відчай, лаятися на вас, але ми не зможемо навчити вас учитися, якщо ви не підете нам назустріч...»

(за

інтернет-джерелом,

<https://www.facebook.com/RANOK.InLit/posts/1846922245458721>;
інфографіка з інтернету).

II. Усно дайте відповіді на запитання:

- До якого стилю мовлення належить текст? Які мовностильові ознаки про це свідчать?
- Який мовленнєвий жанр наведеного тексту?
- Хто адресант і адресати мовлення (за текстом)?
- Який комунікативний намір автора цього тексту?
- Чи переконливими є слова автора?

III. Зробіть мовностильовий аналіз тексту (усно). Для цього проаналізуйте стилістичні особливості використання лексичних, морфологічних і синтаксичних одиниць у тексті.

IV. Напишіть листа авторові наведеного тексту у відповідь, використовуючи традиційні для української мови звертання та етикетні формули. Оцініть свій рівень відповідальності в процесі навчання, виконання загальношкільних обов'язків, суспільно корисної діяльності та розкажіть про це в листі. Зачитайте свої листи вголос та вербально оцініть почуті від своїх однокласників. Визначте найдовершеніший лист за досягненням комунікативної мети й за мовностильовими ознаками (індивідуально-групова робота).

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б., за правильне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б., за правильне виконання третього блоку (III) завдання – 4 б., за творче виконання четвертого блоку (IV) завдання, за виявлення ціннісних орієнтацій, дотримання правописних норм та культуру його оформлення – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ККОЗ № 2

I. Прочитайте текст. Що ви знаєте про автора тексту? Чи має престиж українська мова у вашому населеному пункті? Якою мовою спілкується ваша родина? Якою

мовою ви пишете повідомлення в соціальних мережах? Яка мова переважає у вашому спілкуванні з друзями? Що ви порадили б друзям і знайомим на основі прочитаного? Обґрунтуйте власні думки.

Престиж мови – це її авторитет у міжнаціональному та міжнародному спілкуванні. Він залежить від багатьох чинників, домінуючим з-поміж яких є інформативність мови, тобто застосування її як носія найновішої та найважливішої інформації.

Високий престиж сучасної англійської мови пояснюється, зокрема, тим, що зараз більше 75% наукової продукції світу друкується цією мовою, тобто із кожної тисячі наукових статей або книг 760 виходять англійською.

Престиж мови не перебуває у прямій залежності від кількості людей, що нею послуговуються. Китайською мовою, наприклад, розмовляє більше мільярда землян, але вона не входить до числа найпрестижніших. Далеко не завжди престиж мови визначається мілітарною потугою її носіїв. Іноді престиж мови має не загальний характер, а забезпечується її функціонуванням в одній із сфер. Так, у музиці вже декілька століть найвищий престиж у світі має італійська мова.

*Престиж мов часто пов'язаний з їх **сакральним** використанням: санскрит в Індії, латина і церковнослов'янська мова в Європі, арабська – у країнах мусульманського світу.*

Відлучення мови від функцій, що надають їй престижу, наприклад, від ролі державної мови, знижує її авторитет і зменшує опір проникненню в неї чужомовних елементів.

*Є два способи забезпечити **статус** престижності для своєї мови. Перший – через усебічний розвиток суспільства на шляху прогресу. Другий – шляхом утиску інших мов політичними, військовими, економічними засобами. Наприклад, у франкській Іспанії були офіційно заборонені всі мови, крім кастильської (іспанської). Зрозуміло, що другий шлях може привести тільки до тимчасового успіху (за В. Іванишиним; інфографіка з інтернету).*

II. Дайте відповіді на запитання й виконайте завдання:

- Яка тема та основна думка тексту?
- Які слова в тексті є ключовими? Створіть із ними хмару слів за допомогою сервісу WordArt.com.
- До якого стилю мовлення належить текст, чому ви так вважаєте?
- Який тип мовлення тексту? Аргументуйте.

III. Визначте лексичне значення виділених слів. Яку роль вони відіграють у тексті?

Проаналізуйте стрічку новин у будь-якій соціальній мережі (наприклад, перших 10 дописів). Якою мовою пишуть свої розповіді користувачі? Як це характеризує їх з погляду мовної стійкості? Складіть коротке аналітичне повідомлення: «Мовне питання в соціальних мережах».

IV. Письмово виконайте завдання. Складіть план піднесення престижу української мови як державної з-поміж громадян вашого міста (села, селища).

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б., за правильне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б., за правильне виконання третього блоку (III) завдання – 4 б., за оригінальне й креативне виконання четвертого блоку (IV) завдання, за дотримання правописних норм та культуру його оформлення – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ККОЗ № 3

I. Прочитайте текст. Визначте, про яку суспільно-політичну проблему пише автор? Коротко висловіть своє ставлення до проблеми. Чи розрізняєте ви поняття «патріотизм» і «націоналізм», чи ототожнюєте їх? Як навчити молодь толерантно ставитися до різних суспільно-політичних поглядів? Які шляхи розв'язання проблеми ототожнення націоналізму з шовінізмом ви можете запропонувати?

Патріотизм – це дуже ємне і глибоке поняття. Воно передбачає насамперед любов до своєї країни, до свого народу. Україна завжди була багата на гідних синів і дочок, які залишили глибокий слід в історії України, Європи і світу.

Найболіснішою проблемою українського патріотизму є протиставлення його до націоналізму. Можна тільки дивуватися тому, як легко російськомовні громадяни звинувачують українців, особливо західних областей, називаючи їх націоналістами, не розуміючи, що вони цим виявляють неповагу до свого народу.

Націоналізм є розуміння, засвоєння та усвідомлення національної ідеї до рівня глибоких переконань, які виступають як вища форма національної самосвідомості. Одночасно націоналізм – це й національний світогляд, бо він є система узагальнених поглядів на світ і місце українців у ньому. Націоналізм також виступає як складова частина духовного багатства нації. Націоналізм – це й політична течія, бо, будучи національною доктриною, він віддзеркалює відповідні національні інтереси.

У світовій лексиці «націоналізм» не означає нічого поганого, він є по суті синонімом слова «патріотизм». Коли йдеться про український патріотизм, то націоналізм розглядається як щось шовіністичне.

Така невизначеність у розумінні термінів «патріотизм», «націоналізм» значною мірою є наслідком важкого минулого, українська нація понад 300 років перебувала під ярмом поневолення і сьогодні не позбулася впливу з-за кордону.

Усім ЗМІ треба показувати, що наша історія і культура – це історія і культура давнього й цивілізованого народу, «якого правда й сила ніким зойована ще не була». Це історія і культура, які спроможні просвітити, облагородити, гуманізувати наше суспільство. Ось чому сьогодні треба відродити нашу історичну пам'ять (за І. Кульбідією; зображення з інтернету).

II. Дайте відповіді на запитання й виконайте завдання:

- Яка тема та основна думка тексту?
- До якого стилю мовлення належить текст, чому ви так вважаєте?

- Які слова в тексті є ключовими? Створіть із ними інфографіку, використовуючи сервіс canva.com.
- Який жанр тексту? Аргументуйте.

III. Пригадайте, що таке синоніми, метафора. Знайдіть їх у тексті. З'ясуйте, яку роль вони виконують у ньому.

IV. Напишіть аргументативне есе «Одягнена у вишиванку людина: вияв патріотизму чи моди?». Не забудьте аргументувати свою позицію.

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б., за правильне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б., за правильне виконання третього блоку (III) завдання – 4 б., за творче й аргументоване виконання четвертого блоку (IV) завдання, за дотримання правописних норм, культуру його оформлення – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ККОЗ № 4

I. Прочитайте текст Ліни Костенко з роману «Записки українського самашедшого». Що ви знаєте про авторку тексту. Висловіть власні думки щодо прочитаного.

Європарламентарі обіцяють розповісти своїм онукам про українську Помаранчеву революцію. Її вже називають елегантна революція, революція усмішок. Може, це вже і є та довгождана усмішка Долі?

Потроху міняється тональність Майдану, примовкає «Плач Єремії», пісні героїчні, стрілецькі й народні. Зникає дух опору, пафос протистояння, саркастичний національний бурлеск. І ось уже премила російська пісенька, знайома ще з радянських часів, починає домінувати над Майданом – «Оранжевые дяди, оранжевые тети, оранжевый верблюд!». Це вже як лейтмотив Майдану, як його позивні. А що вона російська, то ми ж не якісь націоналісти, ми прихильні до всіх народів. Ми добрі, ми великодушні, ми коли

перемагаємо – даємо перемогти нас (Л. Костенко; зображення з інтернету).

II. Дайте відповіді на запитання й виконайте завдання:

- Яка тема та основна думка тексту? Про яку мовленнєву ознаку українців ідеться в тексті?
- Які слова в тексті є ключовими? Створіть із ними хмару слів за допомогою сервісу wordart.com.
- До якого стилю мовлення належить текст, чому ви так вважаєте?
- Який тип мовлення тексту? Аргументуйте.

III. Чи розумієте ви, що таке «мовна стійкість»? Обґрунтуйте відповідь. Чи користуєтеся ви українською мовою і в навчанні, і в повсякденному спілкуванні? Поясніть, чому так чи ні?

Пригадайте й озвучте основні правила вимови голосних і приголосних звуків. Наведіть основні правила наголошування слів. Прочитайте виразно поданий текст Л. Костенко, дотримуючись відповідних правил.

Усно поясніть написання в тексті слів з великої букви.

IV. Робота в парах. Подискутуйте на тему «Чи потрібно бути мовно стійким українцем (українкою)?». Письмово оформіть свою дискусію у формі діалогу.

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б., за правильне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б., за правильне виконання третього блоку (III) завдання – 4 б., за творче виконання четвертого блоку (IV) завдання, за дотримання мовних норм, за культуру ведення дискусії й оформлення діалогу – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ККОЗ № 5

I. Прочитайте гумореску Павла Глазового. Що ви знаєте про автора тексту? Поділіться своїми

враженнями, думками щодо прочитаного. Яку проблему порушує автор? Чи актуальна, на вашу думку, ця проблема? Як би ви відреагували на таку ситуацію, опинившись на місці покупця?

Кухлик

Дід приїхав із села, ходить по столиці.

Має гроші – не мина жодної крамниці.

Попросив він:

– Покажіть кухлик той, що з краю.

– Продавиця:

– Что? Чего? Я не понимаю.

– Кухлик, любя, покажіть, той, що збоку смужка.

– Да какой же кухлик здесь, если это кружка.

– Дід у руки кухлик взяв і нахмурих брови:

– На Вкраїні живете й не знаєте мови. –

Продавиця теж була гостра та бідова.

– У меня есть свой язык, ні к чему мне мова. –

І сказав їй мудрий дід:

– Цим пишатися не слід,

Бо якраз така біда в моєї корови:

Має, бідна, языка і не знає мови (П. Глазовий; зображення з інтернету).

II. Дайте відповіді на запитання й виконайте завдання:

– Яка тема та основна думка тексту?

– До якого стилю мовлення належить текст? Обґрунтуйте стильову приналежність тексту. Схарактеризуйте діалогічну форму мовлення тексту.

– Про яку ознаку мовлення продавчині та діда йдеться в тексті?

III. Поясніть усі розділові знаки в тексті.

Прокоментуйте, чи нормативним є вживання в тексті прийменника на з іменником Україна («На Вкраїні...»).

IV. Поділіться на пари. Складіть власний гумористичний діалог на тему мови. Запишіть його відповідно до норм пунктуації.

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б., за правильне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б., за правильне виконання третього блоку (III) завдання – 4 б., за креативне виконання четвертого блоку (IV) завдання, дотримання мовних норм та культуру оформлення діалогу – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ККОЗ № 6

I. Прочитайте текст. Поділіться своїми думками щодо прочитаного. Про яке свято йдеться в тексті? Яким подіям воно присвячене? Чому саме 21 листопада відзначають це свято?

В У/україні 21 листопада відзначають Д/день г/Гідності та с/Свободи – свято на честь початку цього дня двох революцій: П/помаранчевої революції (2004) і Р/революції гідності (2013). Це свято відзначалося як Д/день с/Свободи з 2005 року по 2011 рік. За правління В/віктора Я/януковича його святкування фактично скасували, об'єднавши із Д/днем с/Соборності 22 січня. Д/день г/гідності та с/свободи був затверджений у/Указом п'ятого президента У/україни П/петра П/порошенка від 13 листопада 2014 року «Про Д/день г/Гідності і с/Свободи». Згідно з документом, Д/день г/Гідності і /Ссвободи був уведений для затвердження в У/україні ідеалів свободи й демократії (за В. Качур, <https://pubip.edu.ua/node/67722>; зображення з інтернету).

II. Усно дайте відповіді на запитання й виконайте завдання:

- Яка тема та основна думка тексту?
- До якого стилю мовлення належить текст? Обґрунтуйте стильову приналежність тексту.
- Які національні та загальнолюдські цінності утверджені таким святом, як День Гідності та Свободи?

– Які ще загальнолюдські та національні цінності ви можете назвати? Створіть із ними хмару слів за допомогою сервісу wordart.com.

III. Перепишіть текст, знявши ризики. Прокоментуйте правопис слів, де потрібно було зняти ризик.

Підкресліть головні члени речення та визначте види речень за складом граматичної основи. Визначте типи односкладних речень, якщо такі є.

IV. Домашнє завдання – есе: перегляньте документальний фільм «Зима у вогні», 2015 (за QR-кодом чи покликанням: <https://eneyida.tv/2444-zyma-u-vogni.html>) і письмово висловіть свої думки, захоплення відважністю та відданістю людей, які перебували на Майдані.

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б., за правильне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б., за правильне виконання третього блоку (III) завдання – 4 б., за творче виконання четвертого блоку (IV) завдання, виявлення своїх ціннісних орієнтацій, правописну грамотність, культуру оформлення – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ККОЗ № 7

I. Прочитайте текст. Що ви знаєте про автора тексту? Поділіться думками, чи є досконале володіння рідною мовою ознакою патріотизму та високого інтелектуального розвитку людини? Які шляхи

вдосконалення знань рідної мови ви знаєте? Чи використовуєте ви їх у самоосвіті?

(1) Людина може володіти кількома мовами залежно від її здібностей нахилів і прагнень але найкраще найдосконаліше людина має володіти звичайно рідною мовою. (2) І це не тільки тому що цією мовою засвоївши її змалку вона користується **повсякденно** а й тому що рідна мова це невід'ємна частка **Батьківщини** голос свого народу й чарівний інструмент на звуки якого відгукуються найтонші й найніжніші струни людської душі. (3) З рідною мовою **мають-бо** зв'язок найдорожчі спогади про перше слово, почуте в колисці з материних уст затишок батьківської хати веселий гомін дитячого товариства й тихий **шелест** листя старої верби під якою вперше зустрівся юнак із коханою дівчиною... (за Борисом Антоненком-Давидовичем; зображення з інтернету).

II. Усно дайте відповіді на запитання й виконайте завдання:

- Яка тема та основна думка тексту? Яку проблему ставить автор?
- За допомогою яких мовних засобів автор висловлює своє ставлення до порушеної проблеми? Поясніть, як вони характеризують автора.

III. Запишіть текст, розставляючи пропущені розділові знаки.

Прокоментуйте правопис виділених слів, для цього визначте, які це частини мови.

Зробіть синтаксичний розбір третього речення.

IV. Складіть і напишіть текст рекомендаційного характеру «Як удосконалити власний рівень володіння українською мовою».

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б.; за правильне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б.; за правильне виконання третього блоку (III) завдання – 4 б.; за креативне виконання четвертого блоку (IV) завдання, виявлення ціннісного ставлення до української мови, дотримання мовних норм та культуру оформлення – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ККОЗ № 8

I. Прочитайте текст. Що ви знаєте про автора тексту? Поділіться думками, чому в будь-якій державі варто приділяти значну увагу навчанню саме рідної мови.

Нація починається з мови

Грузини й досі вільно читають поему Шота Руставелі «Витязь у тигровій шкурі», хоч вона була створена 800 років тому, і почувають себе грузинами; італійці так само без перекладу розуміють «Божественну комедію» Аліг'єрі Данте, хоч їй уже 700 років, і вважають себе італійцями.

Ми, українці, маємо багатющу кількатисячолітню народнописенну спадщину, на мовній основі якої постала сучасна українська література, починаючи від Івана Котляревського й геніального Тараса Шевченка, – і це так само оберіг нашої національної ідентичності, доки він існує в пам'яті українців.

Саме отій тяглоті, живучості мови й завдячує збереження й поступовий цивілізаційний розвиток нації. Спільна мова з розрізнених індивідів створює суспільство, здатне нагромаджувати й зберігати життєвий досвід, інтелектуально розвиватися й ушляхетнюватись у часі, а в ньому розвивається й розумово зростає кожна людина.

Відколи людина відчула свою окремішність серед живих істот, а вона її набула саме завдяки мові, відтоді рідна мова для неї стала основою інтелектуального розвитку й найважливішим навчальним предметом – так само, як і прямоходіння. Ось свідчення представника одного з давніх індіанських племен Америки: «Наші матері витрачають щодня по дві години, навчаючи дітей правильно говорити мовою племені. Дорослий індіанець, який не володіє своєю мовою з абсолютною правильністю, фактично стає безправним: йому не дозволяють говорити при людях, щоб його мовні хиби не передалися слухачам, особливо дітям».

В античному світі у школах на першому місці стояли граматики й риторика. У козацьких школах, крім військової справи, основними предметами були граматики й співи. У Києво-Могилянській академії з-поміж семи навчальних предметів три були філологічні: граматики, риторика й поетика.

Мова живе й розвивається тому, що її від батьків переймають діти (за І. Ющуком; зображення з інтернету).

II. Усно дайте відповіді на запитання й виконайте завдання:

- Про що йдеться в тексті? Чи актуальною є проблема, порушена в тексті? Визначте основну думку тексту.
- Які слова в тексті є ключовими? Створіть із ними хмару слів за допомогою сервісу wordart.com.
- Пригадайте ознаки інформаційних жанрів *пояснення* й *повідомлення* та обґрунтуйте, чи відповідає текст одному з цих мовленнєвих жанрів.
- Які чинники, за словами автора тексту, впливають на розвиток мови та нації?

III. Проведіть дослідження: яких частин мови більше в тексті і як це корелює з жанровими особливостями тексту.

Знайдіть у тексті слова на позначення назв національної приналежності, выпишіть їх та провідмініайте в однині й множині. Прокоментуйте особливості відмінювання таких іменників.

IV. Письмово прокоментуйте крилатий вислів Ліни Костенко: «Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову». На основі коментаря виголосіть перед відеокамерою (і запишіть) виступ до 3 хв. Відеозапис виступу розмістіть на віртуальній класній дошці (за покликанням учителя) й обговоріть у класі.

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б., за правильне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б., за правильне виконання третього блоку (III) завдання – 4 б., за творче виконання четвертого блоку (IV) завдання, виявлення ціннісного ставлення до мови, дотримання мовних норм та культуру його оформлення – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ККОЗ № 9

I. Прочитайте медіатекст із соціальної мережі. Поділіться враженнями, думками від прочитаного.

Який розумний та правильний підхід до своїх учнів

Одного разу вчителька дала учням таке завдання – скласти список класу, подумати, які якості подобаються в кожному з однокласників найбільше, та записати їх навпроти кожного прізвища.

За вихідні (урок був у п'ятницю) вона опрацювала результати, а в понеділок роздала кожному учневі листок, на якому перерахувала все хороше, що помітили в ньому однокласники.

Діти здивовано перегукувались: «Невже це все про мене? Я і не знав, що мене так люблять!». Результати в класі вони не обговорювали, але вчителька знала – своєї мети вона досягла. Її учні повірили в себе.

Через кілька років один з цих хлопців загинув. З ним прийшли попрощатися друзі, колишні однокласники, вчителі. На поминках його батько підійшов до цієї вчительки й сказав:

– Я хочу показати вам дещо. – З гаманця він дістав складений учетверо, потертий листок. Було видно, що його багато разів читали й перечитували. – Це знайшли в речах сина. Він не розлучався з ним. Впізнаєте?

Він показав їй папірець. Це був... список позитивних якостей, які помітили в його сина однокласники.

– Велике вам дякую, – сказала його мати. – Наш син так цим дорожив!

І тут сталось дивовижне: один за іншим однокласники почали діставати такі ж листочки. Багато хто завжди тримав їх при собі, в гаманцях. Хтось навіть зберігав свій в сімейному альбомі. Один з них сказав:

– Ми всі зберегли ці списки. Хіба можна таке викинути? (фото і текст із мережі «Фейсбук», <https://www.facebook.com/osvitoria.media/photos/a.184798948531829/1368714396806939/?type=3>).

II. Усно дайте відповіді на запитання й виконайте завдання:

- Про що йдеться в тексті? Визначте основну думку тексту.
- Яка мета поведінки вчительки?
- Розкажіть, які цінності сповідує вчителька, зважаючи на змістово-сміслове наповнення медіатексту.

III. Самостійно з'ясуйте значення слів *медіатекст*, *комплімент*, використовуючи інформаційні джерела. Подумайте, наскільки можна довіряти використаним джерелам, їх авторам. Поділіться відповідними думками в класі.

Перевірте поданий медіатекст на дотримання мовних норм. Обговоріть на уроці результати перевірки.

IV. Опишіть життєву діалогічну ситуацію, у яку включіть комплімент однокласниці (однокласнику).

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б., за правильне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б., за повне й відповідальне виконання третього блоку (III) завдання – 4 б., за оригінальне виконання четвертого блоку (IV) завдання, образність, дотримання мовних норм та культуру оформлення – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ККОЗ № 10

I. Прочитайте текст. Поділіться враженнями, думками від прочитаного. Що для вас означає хліб? Чи шанують хліб у вашій родині? Чому важливо пам'ятати про національні традиції?

День хліба

Щорічно, 16 жовтня, у світі св...яткують День хліба. Особливо його вшановують у тих країнах, де хліб трад...ційно є основним продуктом харчування. Але ось у

чому парадокс – Україна, де хліб є всенародною св...ятинею, це св...ято не/відзначали, точніше, не/відзначали до цього року.

У кожній україн...ській родині традиційно в...пікався хліб – це наша основна їжа. Кожен козак, крім обов...язкового володін...я зброєю, умів в...пикати так звані хлібці/буханці, й робили це козаки, зокрема, й у походах, в...пікаючи хліб на розпеченому камін...і.

Прислів...я: «Хліб і вода – козацька їжа» – не просто вислів, а має глибокий смисл. Раніше не/пекли хліб великими короваями, а робили не/великі хлібці/буханці. **Їх не/різали а зустрівши в дорозі подорожнього могли пригостити розламавши на чотири частини.**

Хліб в...пікали із цільного зерна, природної води та енергії людини, без дріжджів, закваски та соди. Цей хліб зовсім інакше спр...ймається організмом. Він дає силу, енергію, заспокоює, відновлює обмін р...човин. На ньому можна добре схуднути, зміцнити та зб...р...гти здоров...я.

Хліб в...пікали на житі – це чоловічий злак, який гарно впливає на р...продуктивну с...стему. **Полюбляли наші прадіди і козацький хліб бо його основою була пожитня гречка яка вирощувалась на основі жита та була поширена в Центральній Україні тому ще наших пращурів називали гречкосіями.**

Дуже цікаво, що хліб був основним родовим запасом.

Його зберігали у глиняних підземних ємкостях. Для цього робили лаз, куди входило двоє людей, викопували велику площу, обмащували глиною та розводили багаття. Засипали зерно і доступ до сховища мали старійшини роду.

Наші бабусі казали: «Поганий настрій – печи хліб, чекаєш гостей – печи хліб, йдеш у гості – печи хліб».

У всьому світі відзначають День хліба, оскільки це єдиний продукт, який є у кожного народу і об...єднує всіх нас (із ж-лу «Українська родина», 2019 р., №4; зображення з інтернету).

II. Усно дайте відповіді на запитання й виконайте завдання:

- Визначте тему, основну думку тексту.
- Який тип мовлення тексту? Обґрунтуйте відповідь.

- До якого стилю мовлення належить текст? Поясніть свої міркування.
- Яку роль у тексті виконують прислів'я, приказка?

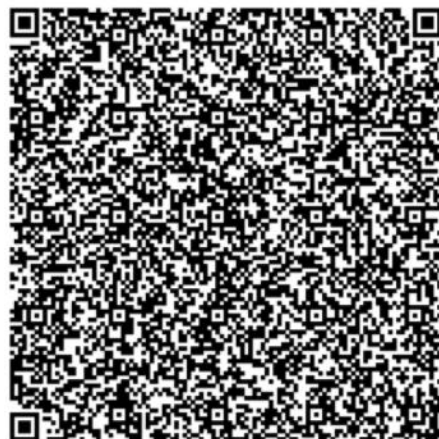
III. Групова робота. Прокоментуйте стилістичні особливості використання мовних одиниць у тексті.

Складіть за 2 хвилини якнайбільше словосполучень зі словами *хліб, родина, традиції*. Поясніть, чи є з-поміж них образні.

Випишіть з інформаційних джерел прислів'я і приказки про хліб. Прокоментуйте в групі їх узагальнено-образне значення.

Випишіть усі слова, у яких пропущена орфограма. На місці крапок у словах поставте потрібну букву, апостроф, замість риски запишіть слово правильно (разом, окремо чи з дефісом).

Запишіть виділені речення й поставте розділові знаки. Обговоріть свої дії в групі. За потреби використовуйте Український правопис (QR-код).

IV. Напишіть мінірозповідь чи історію про хліб «якогома смачніше», використовуючи образні словосполучення, прислів'я, приказки.

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б., за правильне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б., за командну роботу, правильне виконання третього блоку (III) завдання – 4 б., за творче виконання четвертого блоку (IV) завдання, образність, дотримання мовних норм, культуру оформлення – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ККОЗ № 11

I. Прочитайте текст. Поділіться враженнями, думками від прочитаного. Чи відчували ви коли-небудь

нетолерантне (нетерпиме) ставлення до себе за якоюсь ознакою (статтю, матеріальним станом тощо)? Якщо так, то опишіть свої відчуття в той момент. Чи існує зараз, на вашу думку, дискримінація, вияв агресії за расовою відмінністю у світі? Які вияви дискримінації трапляються в сучасному українському суспільстві? Які шляхи їх подолання ви б запропонували?

Виховання толерантності

Якість будь-якого суспільства залежить від здатності людей співіснувати одне з одним, від того, чи сприймають вони одне одного, чи поважають і підтримують, чи навчаються одне від одного, чи об'єднують свої зусилля в ім'я загального добра, для постійного поліпшення свого матеріального й духовного життя. В умовах соціальної розмаїтості дуже важливо встановити культуру миру, що неможливо без дієвого виховання, заснованого на принципах толерантності.

Як термін слово «толерантність» з'явилося в нашому краї не дуже давно. Але цього не можна сказати про його зміст. У словниковому запасі наших дідів і прадідів значилися слова «терпимість» та «миролюбність» (які виражали здатність не проявляти негативних реакцій), зумовлені історичними реаліями.

На території нашої країни проживали й проживають люди різних національностей із властивими їм особливостями духовно-культурного життя. Згодом унаслідок соціальних, економічних та інших взаємодій вони запозичили одне в одного окремі елементи, які стали в такий спосіб спільними для більшості етнічних груп. Водночас вони, в основному, зберегли свою ідентичність. У результаті цих взаємин зародилися споконвічні соціальні уявлення про людей залежно від етнічних, конфесійних, світоглядних та інших відмінностей, що неминуче призвело до появи стереотипів. Відомо, що стереотипи бувають як позитивними, заснованими на повазі, визнанні й підтвердженні чужих цінностей, так і негативними, заснованими на відштовхуванні, презирстві чи

навіть ненависті. Подолання стереотипу – складний і тривалий процес.

Толерантність є першим шаблем не тільки до запобігання, але й до подолання стереотипів. Діалог, безпосередній контакт – це найкраще джерело інформації про інших, реальний шлях духовного й культурного зближення, інструмент розв'язання різних проблем. Крім того, це відкритість до міжкультурного спілкування, в основі якого лежить повага до особливостей іншого, його ідентичності (за інтернет-джерелом, <https://osvita.ua/school/method/technol/1117/>; зображення з інтернету).

II. Усно дайте відповіді на запитання й виконайте завдання:

- Визначте тему, основну думку тексту.
- До якого стилю мовлення належить текст? Обґрунтуйте відповідь.
- До якого мовленнєвого жанру належить текст? Аргументуйте відповідь.
- Що ви знаєте про поняття *мова ворожнечі*? У разі потреби самостійно з'ясуйте його значення, використовуючи інформаційні джерела. Подумайте, наскільки можна довіряти використаним джерелам, їх авторам. Поділіться відповідними думками в класі.

III. Проведіть дослідження (групова робота). Пригадайте види простих і складних речень. З'ясуйте, які види речень переважають у тексті (спробуйте представити частотність використання видів речень у відсотковому співвідношенні).

Поясніть уживання розділових знаків у реченнях.

Вербально оцініть свою роботу в групі, обґрунтуйте оцінку.

IV. Напишіть текст рекомендаційного характеру на тему «Основні дії толерантної особи, або формуємо в собі толерантність», використовуючи складнопідрядні речення умови.

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б., за правильне й повне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б., за

співпрацю, правильне й повне виконання третього блоку (III) завдання – 4 б., за креативне й правильне виконання четвертого блоку (IV) завдання, дотримання мовних норм, культуру оформлення – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ККОЗ № 12

I. Прочитайте виразно текст. Поділіться враженнями, думками від прочитаного. Як часто ви користуєтеся словником/ словниками в процесі навчання?

*Словник української мови за редакцією Б. Д. Грінченка являє собою цінну лексикографічну пам'ятку. Цей двомовний – українсько-російський – словник (у своїй основі перекладного типу) має до 68 тисяч **реєстрових** слів і є першим в українській лексикографії великим зібранням лексичних фондів української мови з перекладом включених до нього слів на російську мову (значно рідше з тлумаченням значення слова російською мовою) і здебільшого з відповідним українським ілюстративним текстом до кожного з поданих значень слова. В **реєстрі** словника представлена лексика як літературної мови XIX ст. і фольклору, так і більшості українських діалектів. Словник досить широко подає українську фразеологію, часто з поясненням її походження.*

Словник української мови за редакцією Б. Д. Грінченка становить зведення праці багатьох кореспондентів журналу «Киевская старина», кваліфікований добір матеріалів з творів художньої літератури та численних фольклорних джерел з частковим використанням попередніх словників такого ж типу і з значним доповненням записами діалектного і фольклорного матеріалу, зробленими самим редактором Словника. У редакторській передмові Б. Д. Грінченко подає огляд попередніх лексикографічних праць на Україні і докладно висвітлює історію збирання, систематизації і редагування матеріалів цього Словника...

Словник української мови за редакцією Б. Д. Грінченка цінний як лексикографічна **пам'ятка**, як історичний документ, як широке зібрання матеріалів живої народної мови, поєднаних з даними літературних джерел і може бути дуже корисним у спеціальних лексичних дослідженнях. І саме з урахуванням цього значення даного Словника постало питання про його перевидання **фотомеханічним** способом (з інтернет-джерела, <http://hrinchenko.com/>; зображення з інтернету).

II. Усно дайте відповіді на запитання й виконайте завдання:

- Визначте тему, основну думку тексту. Придумайте заголовок до тексту.
- До якого стилю мовлення належить текст? Які ознаки вказують саме на цей стиль мовлення?

III. З'ясуйте значення виділених слів, використовуючи лексикографічні джерела. Який словник допоміг вам виконати завдання?

Довідка:

<http://sum.in.ua/s/prestyzh>
<https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>
<http://www.mova.info/>
<https://www.slovnyk.ua/>

Назвіть і поясніть орфограми у виділених словах.

Знайдіть, використовуючи інформаційні джерела, 4 крилатих вислови про словник та його значення в житті людини і запишіть їх, у дужках вкажіть авторів цих висловів. Придумайте свій образний вислів про значення словників, запишіть його.

Перевірте текст на дотримання мовних норм. Які помилки допущено в тексті? Обговоріть на уроці результати перевірки.

IV. Виконайте завдання на вибір:

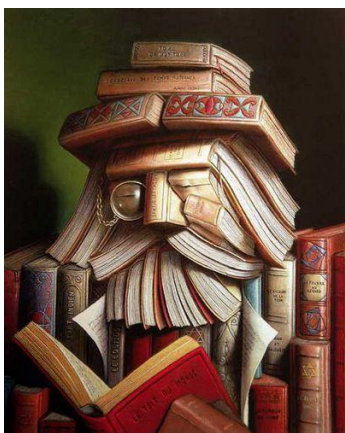
1. Уявіть ситуацію: вам потрібно виступити перед учнями базової школи про роль словників у соціокультурному житті. Напишіть для цієї ситуації оду словникам (словнику).

2. Напишіть аргументативне есе «Чи потрібно користуватися словниками сучасному українцеві/українці?», використовуючи крилаті вислови.

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б., за правильне й повне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б., за правильне й повне виконання третього блоку (III) завдання – 4 б., за креативне виконання четвертого блоку (IV) завдання, виявлення ціннісного ставлення до словників, дотримання мовних норм, культуру оформлення – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ККОЗ № 13

I. Прочитайте текст. Поділіться враженнями, думками від прочитаного. Чи користуєтеся ви словником/ словниками в повсякденному житті, у позаурочний час?

Словники вважають квінтесенцією накопиченого людством досвіду, підґрунтям пізнавальної діяльності людини. У межах окремої культури лексикографічні праці є чинником формування національної свідомості та самобутності, збереження мови народу, духовного збагачення нації. Вони відбивають специфіку лінгвоментальності, особливу конфігурацію смислів, накладену конкретною мовою на універсум. Словники фіксують культуру певного народу й водночас постають її витвором. В епоху світових інтеграційних процесів особливого значення набувають перекладні лексикографічні праці, мета яких полягає у встановленні еквівалентних відношень між лексичними одиницями різних мов (за М. Лісною; зображення з інтернету).

II. Усно дайте відповіді на запитання й виконайте завдання:

- Визначте тему, основну думку тексту. Придумайте заголовок до тексту.
- До якого мовленнєвого жанру належить текст? Обґрунтуйте відповідь.
- Створіть з невідомих вам (за текстом) слів хмару, використовуючи сервіс wordart.com. Покажіть зображення в класі.

III. Поясніть значення слів *квінтесенція, еквівалент, лінгвоментальність* та інших невідомих вам слів (за текстом), можна скористатися електронними словниками за покликаннями: <https://www.slovnyk.ua/>, <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/1>, <https://www.jnsm.com.ua/sis/index.shtml>, <http://www.mova.info/>.

Випишіть два складних слова з тексту, розберіть їх за будовою, визначте спосіб словотворення.

Зробіть синтаксичний розбір першого чи третього речення (письмово).

IV. Напишіть продовження думки автора тексту у формі есе на тему «Значення словників у становленні національно свідомої особистості».

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б., за правильне й повне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б., за правильне й повне виконання третього блоку (III) завдання – 4 б., за креативне виконання четвертого блоку (IV) завдання, виявлення ціннісного ставлення до словників, дотримання мовних норм, культуру оформлення – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ККОЗ № 14

I. Прочитайте текст. Придумайте заголовок до тексту. Поділіться думками від прочитаного.

Історія свідчить, що неодмінною умовою становлення демократичних держав і формування націй, було розгортання системи суспільних інститутів, які утворюють громадянське суспільство. У реальному житті існували різноманітні спільноти: громади, общини, орди, товариства, братства, які будувалися переважно на міцній ідеологічній основі, на однакових інтересах і потребах. Основою для виникнення стійкого об'єднання є спільні інтереси, цінності, мета, ідеологія, спосіб мислення. Для побудови громадянського суспільства необхідні знання історичних традицій, норм, звичаїв того чи того народу, оскільки вони є істотним фактором єдності громадян, і саме життя суспільства підтримується звичаями, мораллю та релігією.

Розгалужена система недержавних громадських організацій і рухів становить умову демократії, одним із загальноприйнятих і найбільш поширених критеріїв якої є можливість громадян брати реальну участь в управлінні, у вирішенні як державних, так і громадських справ. Суспільство не може бути демократичним, якщо воно позбавлене таких можливостей...

Діяльність громадських організацій здійснюється на демократичних засадах, якими є добровільність членства та неприбутковість. Процес становлення громадських організацій поділяється на декілька етапів:

1. Об'єднання суспільства навколо ідей та цінностей – визнання цих цінностей визначальними в поведінці та прийнятті рішень.

2. Інституалізація громадянського суспільства – створення об'єднання, його реєстрація, визначення концепції, діалог з іншими громадянськими інститутами та державою.

3. Активна взаємодія громадянського суспільства з державою.

Сьогодні демократія в Україні вступає у найвідповідальніший етап свого розвитку. Якщо демократія справді поглибиться, вдихне у маси хоч трохи надії й ініціативи, відчуття особистої причетності до всього, що діється, то це стане тим вирішальним

чинником, який уможливить вивести країну на новий якісний етап її розвитку (за О. Гостевою; зображення з інтернету).

II. Усно дайте відповіді на запитання й виконайте завдання:

- Яка тема, основна думка тексту, комунікативний намір автора? Поділіться відповідними думками в класі.
- До якого стилю мовлення належить текст? Обґрунтуйте свої міркування.
- До якого мовленнєвого жанру належить текст? Аргументуйте відповідь.

III. Виділені речення переконструйте й запишіть, змінивши їх на активні конструкції замість пасивних із дієсловами на –ся.

IV. На основі прочитаного тексту складіть рекомендації для молоді «Як створити молодіжну організацію, що ініціювала б розвиток спорту у вашому місті (мікрорайоні), селі (чи територіальній громаді)», використовуючи односкладні безособові речення з головним членом, вираженням поєднанням модальних слів *треба, потрібно, необхідно* та інфінітива.

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б., за правильне й повне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б., за правильне й повне виконання третього блоку (III) завдання – 4 б., за креативне й правильне виконання четвертого блоку (IV) завдання, дотримання мовних норм, культуру оформлення – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ККОЗ № 15

I. Послухайте текст Михайла Матяша, громадського діяча, заслуженого лікаря України, доктора медичних наук, професора. Придумайте заголовок до тексту. Що таке волонтерство? Чи доводилося вам займатися волонтерством? Яку роль відіграє волонтерство у формуванні громадянського суспільства? Якими

якостями має володіти особистість, щоб бути волонтером? Чи готові ви стати волонтерами й у якій сфері суспільної діяльності?

Одним із найбільш значущих результатів Революції Гідності стало виникнення волонтерського руху. Про волонтерський рух в Україні сьогодні з захопленням говорять у багатьох країнах світу, називаючи це явище унікальним. Розквіт волонтерської діяльності в нас припав на час Революції Гідності і початок війни на Донбасі. **У надзвичайно складний період саме цей рух об'єднав суспільство, створив дієву структуру громадських організацій, груп людей, готових взяти на себе вирішення найбільш нагальних і болючих проблем держави.**

Волонтерство як соціокультурне явище нерозривно пов'язане з розвитком цивілізації. В історії людства навряд чи знайдеться суспільство, якому не були б притаманні ідеї добровільної та безкорисливої допомоги. І завжди знаходились люди, для яких самореалізація, самовдосконалення були можливі лише через працю на благо інших. ... Протягом віків релігія, церква спонукала людей до благодійництва і волонтерства, виховувала альтруїстичну свідомість.

У 2019 році людство відзначило 160-річчя виникнення волонтерського руху. Його початком прийнято вважати 1859-й, коли швейцарський підприємець і громадський діяч Жан Анрі Дюнан, вражений страшними наслідками однієї з найкривавіших битв австро-італо-французької війни (під Сольферіно на полі бою лишилися вмирати більше дев'яти тисяч скалічених солдат), фактично ініціював створення Міжнародного комітету Червоного Хреста – організації, що на добровільних засадах надавала би першу медичну допомогу пораненим. Пізніше Дюнан став першим лауреатом Нобелівської премії миру. **Принципами, які він започаткував у цій організації, почали користуватись активні громадяни в багатьох країнах світу, і цей рух поступово охоплював різні види діяльності: допомога бідним, важкохворим, сиротам, навчання грамоти, боротьба з пияцтвом.** В XIX столітті особливо розвивається благодійницька діяльність, яка ставить собі ту ж мету.

Однак, волонтерство і благодійництво децю різні види суспільної діяльності. Адже благодійництво не передбачає особистої безпосередньої участі в суспільно важливій роботі (не потрібно чергувати в притулку, розвозити нужденним харчі і ліки, готувати їжу). **Благодійники, як правило, обмежуються фінансовою допомогою, а також нерідко розраховують на різні пільги з боку держави (що частенько й отримують).**

Можливо, найбільш значущим результатом Революції Гідності, крім усвідомлення українцями необхідності побудови національної держави, стало виникнення волонтерського руху – важливої складової громадянського суспільства і головної рушійної сили реформування країни (М. Матяш).

II. Усно дайте відповіді на запитання й виконайте завдання:

- Визначте тему та основну думку тексту.
- Поділіть текст на мікротеми, дайте їм назви.
- До якого стилю мовлення належить текст? Обґрунтуйте відповідь.
- Усно перекажіть текст.

III. Випишіть слова *унікальний, альтруїстичний, цивілізація*, з'ясуйте, як їх тлумачать словники.

Поясніть написання в тексті слів з великої букви й розділові знаки у виділених реченнях. За потреби використайте Український правопис (QR-код).

IV. Асоціація волонтерів набирає команду добровольців для безпосередньої безкорисливої участі в суспільно важливій роботі. Щоб потрапити в цю команду, напишіть про себе резюме з погляду володіння альтруїстичною свідомістю, з урахуванням наявності бажання самореалізуватися через працю на благо інших. Перевір написання слів за допомогою словника (за необхідності виправ помилки).

Довідка.

Резюме – це документ, який формує перше враження про вас як працівника (потенційного волонтера). Це своєрідна візитна картка, яка характеризує вас як особу, яка хоче самореалізуватися через діяльність на благо інших, коротко описує ваші відповідні знання, уміння, попередній досвід подібної роботи, функційні обов'язки, досягнення та особисті якості, а також може містити рекомендації (контактні дані) з попередніх місць подібної роботи.

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б., за правильне й повне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б., за правильне й повне виконання третього блоку (III) завдання – 4 б., за креативне, привабливе й правильне виконання четвертого блоку (IV) завдання, дотримання мовних норм та культуру оформлення – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ККОЗ № 16

I. Прочитайте виразно текст. Що ви знаєте про автора тексту? Поділіться враженнями, думками від прочитаного. Які почуття у вас виникли після прочитання тексту? Чи дотримується ваша родина традицій напередодні Різдва? Розкажіть, як у вашій родині проходить Святвечір. Які саме традиції святкування різдвяних свят існують у вашій сім'ї?

Святвечірня оповідка

Святвечір, накинувши на плечі святковість, взувши чоботи зацікавленості, помандрував Україною, щоб дізнатися, які мрії має люд український. Що не вікно, то ялинка виграє сподіваннями на щедрий і щасливий вік; що не оселя, то родина зібралася за столом, гомонить, дітьми-онуками тішиться; що не поселення, то колядками обдаровують його. Й усі такі доброзичливі, щирі... **Найбільше йому сподобалося зі східного**

краю: земля затягує зранене тіло, птахи повертаються до зруйнованих гнізд, а разом із ними й надії на мир і спокій... А на столах «калачі з ярої пшениці...». Віряться...

...Дивина. У який куточок не загляне Святвечір, дванадцятьма стравами смакують. Узвар править гостиною. **Кутя, приправлена медом, маком, горішками, пишається ситністю й упевненістю, що так і буде цьогорічно.** Неймовірною вишуканістю хизується борщ, бо не кожна страва має вушка, а його саме на Святвечір доповнюють таким аксесуаром! Це такий собі борщик з грибами на грибах та ще й у «вушках» із ними. Смаковито! А грибна юшка?! Вона окремішно виділяється з-поміж інших страв. Аякже. Знає собі ціну й хоч би в такий вечір, але все ж таки подружиться з білим. Що не страва, то дивовижа. Вареники вражають, дивують різносмаком! Такий собі святвечірній вареникобал! Знайшла собі пару й капуста. Без гороху в таке свято – ніяк. Кожна господиня парує з надією на достаток у хаті. **Крім того, капуста всюди свого носа встромить: і у вареники, й у голубці.** Не пасе задніх і риба. Без неї Свята Вечеря – не вечеря!

Обійшовши володіння й переконавшись, що люд український живе надією, має непохитну віру та всепоглинаючу любов, Святвечір упевнено вийшов назустріч Різдву. Різдвяні дзвони лунали колядками-провісниками здоров'я, миру, статку.

Упевненість (Г. Гузовська-Корицька; зображення з інтернету).

II. Усно дайте відповіді на запитання й виконайте завдання:

- Визначте тему, основну думку тексту.
- Про які риси та національні цінності українців ідеться в тексті?
- Визначте мовностильову належність тексту. Обґрунтуйте відповідь.
- Ознаки якого мовленнєвого жанру мають місце в тексті? Аргументуйте свою думку.

III. Зробіть дослідження образної картини світу в тексті. Для цього знайдіть у тексті фразеологізми й

пояснить їх значення. Випишіть із тексту метафори, розкажіть про їх роль у тексті. Пояснить, слова яких частин мови створюють зорові і динамічні образи в тексті.

Письмово виконайте синтаксичний розбір виділених речень. Прокоментуйте розділові знаки в них.

IV. Уявіть, що незабаром зимові свята. Пригадайте композицію привітання (звертання – свято – комплімент – побажання). Напишіть своє оригінальне новорічно-різдвяне привітання для дорогих родичів.

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б., за правильне й повне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б., за правильне й повне виконання третього блоку (III) завдання – 4 б., за креативне, самостійне виконання четвертого блоку (IV) завдання, образність, дотримання мовних норм та культуру оформлення – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ККЗО № 17

I. Прочитайте текст. Що ви знаєте про Біблію? Поділіться враженнями, думками від прочитаного через призму того, наскільки текст актуальний.

Десять заповідей

Третього місяця після виходу з Єгипетської землі сини Ізраїля прибули в Синай-пустиню. Отаборився там Ізраїль навпроти гори.

*Нелегко Мойсееві правити своїм народом. **Бог вирішив допомогти і промовив до Мойсея: «Оце Я до тебе прийду в густій хмарі, щоб чув народ, коли Я говоритиму з тобою, і щоб повірив і тобі навіки!». На третій день зійшов Господь на гору Сінай на очах усього народу. Мойсей за наказом Бога піднявся на гору й підійшов до мороку, де був Бог.***

Бог проказав Мойсееві заповіді, за якими мав жити Мойсей і весь його народ.

1-а заповідь: «Я – Господь, Бог твій, що вивів тебе з землі Єгипетської, з дому неволі. Нехай не буде в тебе інших богів, крім Мене».

2-а заповідь: «Не роби собі різьби і всякої подоби з того, що на небі вгорі, і що на землі долі, і що в воді під землею. Не вклоняйся їм і не служи їм... (не сотвори собі кумира).

3-а заповідь: «Не призывай Імення Господа, Бога твого, надаремно, бо не помилує Господь того, хто призиватиме Його Імення надаремно.

4-а заповідь: «Пам'ятай день суботній, щоб святити його! Шість днів працюй і роби всю працю свою, а день сьомий субота для Господа, Бога твого!».

5-а заповідь: «Шануй свого батька та матір свою, щоб довгі були твої дні на землі...».

6-а заповідь: «Не вбивай!».

7-а заповідь: «Не чини перелюбу!».

8-а заповідь: «Не кради!».

9-а заповідь: «Не свідкуй неправдиво на свого ближнього!».

10-а заповідь: «Не жадай дому ближнього свого, не жадай жони ближнього свого, ані раба його, ані невольниці його, ані вола його, ані осла його, ані всього, що ближнього твого!» (за Біблією, Старий Завіт).

II. Усно дайте відповіді на запитання й виконайте завдання:

- Визначте тему, основну думку тексту.
- З'ясуйте мовностильову належність тексту. Обґрунтуйте відповідь.
- Ознаки якого мовленнєвого жанру домінують у тексті? Поясніть свою думку.

III. Об'єднайтеся в пари і виконайте письмово завдання. Поясніть лексичне значення слова заповідь. За потреби використайте електронний словник (покликання: <http://sum.in.ua/>).

Доберіть до слова заповідь синоніми, використовуючи електронні лексикографічні ресурси:

<https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>

<https://synonymy.info/>

Зробіть синтаксичний розбір виділених речень.

IV. Об'єднайтеся в пари. Складіть і запишіть морально-духовний кодекс (сукупність правил поведінки, звичок), використовуючи біблійні заповіді. Оформіть

його у вигляді інфографіки за допомогою сервісу canva. Розмістіть роботу на дошці. Розкажіть, як працювали в парі.

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б., за правильне й повне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б., за правильне й повне виконання третього блоку (III) завдання – 4 б., за творче виконання четвертого блоку (IV) завдання, дотримання мовних норм та естетичне оформлення – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ККЗО № 18

I. Прочитайте тексти Т. Шевченка. Поділіться враженнями, думками від прочитаних текстів через призму того, наскільки вони актуальні. Назвіть загальнолюдські і національні цінності, які простежуються в цих текстах? Які поради дає Шевченко для громадського розвитку?

**Нема на світі України,
Немає другого Дніпра,
А ви претесь на чужину
Шукати доброго добра,
Добра святого. Волі! волі!
Братерства братнього! Найшли,
Несли, несли з чужого поля
І в Україну принесли
Великих слов велику силу,
Та й більш нічого (Т. Шевченко).**

**Якби ви вчилися так, як треба,
То й мудрость би була своя.
А то залізете на небо:
«І ми не ми, і я не я,
І все те бачив, і все знаю,
Нема ні пекла, ані Раю.
Немає й Бога, тільки я!
Та куций німець узловатий,
А більш нікого!..» –**

«Добре, брате,
Що ж ти таке?»
«Нехай скаже
Німець. Ми не знаєм».
Отак-то ви навчаєтесь
У чужому краю!
Німець скаже: «Ви моголи».
«Моголи! моголи!»
Золотого Тамерлана
Онучата голі.
Німець скаже: «Ви слав'яне».
«Слав'яне! слав'яне!»
Славних прадідів великих
Правнуки погані!
І Коллара читаєте
З усієї сили,
І Шафарика, і Ганка,
І в слав'янофіли
Так і претесь... І всі мови
Слав'янського люду –
Всі знаєте. А свої
Дастьбі... (Т. Шевченко).

Учітеся, брати мої,
Думайте, читайте,
**І чужому навчайтесь,
Й свого не цурайтесь:**
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Чужі люде цураються,
В хату не пускають,
Свої діти – як чужії,
І немає злomu
На всій землі безконешній
Веселого дому (Т. Шевченко).

II. Усно дайте відповіді на запитання й виконайте завдання:

- Визначте тему, основну думку текстів.

- Хто адресат наведених текстів, до кого звертається автор? Обґрунтуйте власні судження.
- До якого мовленнєвого жанру належить твір *«І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні ...»*, тексти з якого наведено вище?
- Робота в парах. Дослідіть жанрові ознаки послання, використовуючи інформаційні джерела. Подумайте, наскільки можна довіряти використаним джерелам, їх авторам. Поділіться відповідними думками в класі.
- Прокоментуйте вислів І. Огієнка: *«"Кобзар" – це найкраща, найповніша грамати́ка всеукраїнської літературної мови»*.

III. Об'єднайтеся в пари і виконайте письмово завдання. Доберіть синоніми до слова *послання*, за потреби використайте електронні лексикографічні ресурси:

<https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>

<https://synonimy.info/>

Поясніть лексичне значення слова *дастьбі*. За потреби використайте електронний словник (покликання: <http://sum.in.ua/>).

Випишіть виділені крилаті вислови з поданих текстів Т. Шевченка, поряд письмово поясніть їх узагальнено-образне значення.

Зробіть синтаксичний розбір першого речення (у першому тексті).

IV. Об'єднайтеся в пари. Складіть і запишіть програму (продуманий план діяльності) для молоді, як боротися із таким соціальним лихом, як схиляння перед усім іноземним, за наведеними текстами Т. Шевченка.

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б., за правильне й повне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б., за правильне й повне виконання третього блоку (III) завдання – 4 б., за креативне виконання четвертого блоку (IV) завдання,

за шанобливе ставлення до національних цінностей, дотримання мовних норм та культуру оформлення – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ККЗО № 19

I. Прочитайте мовні заповіді, які передав нам у спадок І. Огієнко. Що ви знаєте про автора тексту? Поділіться враженнями, думками від прочитаного.

Десять мовних заповідей свідомого громадянина

- 1. Мова – то серце народу: гине мова – гине народ.***
- 2. Хто цурається рідної мови, той у саме серце раниць свій народ.*
- 3. Літературна мова – то головний двигун розвитку духовної культури народу, то найміцніша основа її.*
- 4. Уживання в літературі тільки говіркових мов дуже шкодить культурному об'єднанню нації.*
- 5. Народ, що не створив собі соборної літературної мови, не може зватися свідомою нацією.***
- 6. Для одного народу мусить бути тільки одна літературна мова й вимова, тільки один правопис.*
- 7. Головний рідномовний обов'язок кожного свідомого громадянина – працювати для збільшення культури своєї літературної мови.*
- 8. Стан літературної мови – то ступінь культурного розвою народу.*
- 9. Як про духовну зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу судять найперше з культури його літературної мови.*
- 10. Кожний свідомий громадянин мусить практично знати свою соборну літературну мову й вимову та свій соборний правопис, а також знати й виконувати рідномовні обов'язки свого народу (І. Огієнко).***

II. Усно дайте відповіді на запитання й виконайте завдання:

1. Визначте тему, основну думку тексту.
2. Хто адресат наведених текстів, до кого звертається автор? Обґрунтуйте власні судження.

3. До якого мовленнєвого жанру належить текст? Поясніть свої міркування.

III. Об'єднайтеся в пари і виконайте письмово завдання. Поясніть лексичне значення слів *соборна, нація, народ*, за потреби використайте електронний словник (покликання: <http://sum.in.ua/>).

Зробіть синтаксичний розбір виділених речень.

IV. Напишіть аргументативне есе «У людини є не лише мовні права, а й мовні обов'язки».

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б., за правильне й повне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б., за правильне й повне виконання третього блоку (III) завдання – 4 б., за творче й переконливе виконання четвертого блоку (IV) завдання, виявлення ціннісного ставлення до національної мови, дотримання мовних норм та культуру оформлення – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ККЗО № 20

I. Прочитайте допис із соціальної мережі. Поділіться враженнями, думками від прочитаного.

5 питань до активної молоді!

Як це, змінювати світ навколо, боротися за права та відстоювати свою позицію? Розповість Вікторія Нестеренко, голова правозахисної організації «Разом із законом», активістка, волонтерка...

1. Розкажіть, чому ви стали активістом та чому для молоді важливо бути активними?

– Мій активізм почався у 2018 році, коли було скоєно жахливий напад на громадську діячку Катерину Гандзюк. Хоч і була пара спільних знайомих із Катєю, особисто я її не знала, але надихалась тим, що вона робила і як вміло висловлювала свою позицію. Цей випадок тоді сколихнув громадськість, ... і в той момент було важливо почати діяти.

Громадськість повинна мати право голосу і право бути почутою. Коли народ кричить, а його не чують – то він має право змусити владу почути. Це є дуже важливим етапом становлення **демократії** у державі. Саме тому важливо бути соціально активними, збільшувати кількість свідомих людей, особливо серед молоді, яка готова не мовчати, і своїм прикладом мотивувати інших. Ця свідомість – дуже велика цінність, яка потрібна нам усім.

2. Розкажіть про свій проект або проекти та чому вам прийшла ідея створити їх/долучитися до них?

– Трохи пізніше виникла проблема з оформленням паспорту для жінок мусульманок, які носять хустку через релігійні приписи, з чим зіштовхнулася і я. Наприкінці 2019 року це питання було вирішено на законодавчому рівні завдяки зусиллям різних організацій і кожної мусульманки, яка підтримала цю кампанію. Таким чином я долучилася до правозахисного руху і зрозуміла, що в нас ще є багато невирішених питань.

3. Яку соціальну/політичну/громадську роль вони мають?

– Активізм і правозахисна діяльність зараз є одною з найважливіших частин мого життя. Просто в якийсь момент ти розумієш, що права людини для тебе є важливими й ти хочеш робити щось більше для своєї громади, бути корисною. Діяльність нашої правозахисної організації спрямована на боротьбу з дискримінацією та розв'язання правових питань, що стосуються суспільних інтересів мусульман України, незалежно від їх національної, етнічної, **гендерної** чи політичної приналежності...

4. Чого б ви хотіли досягти своїм активізмом, що прагнете змінити?

– Загалом ситуація зі свободами стосовно громадян України, які сповідують **іслам**, не є критичною, якщо говорити про **дискримінацію**, наявність **стереотипів**, рівень **толерантності** та загальну **ісламофобію**. Але, на мою думку, не менш важливим є питання розвитку свідомих і активних людей серед представників мусульманської громади. На жаль, спільнота є досить пасивною і коли в нашій державі стається той чи інший випадок, який потребує **рефлексії** громадськості, більшість просто морально не готова вийти на вулицю і вимагати щось від влади. Тому мені дуже хотілося б, аби мусульмани України нарешті відчували себе частинкою громадянського суспільства, якому не байдуже і яке готове боротися

за справедливість пліч-о-пліч зі своїми співгромадянами. Це кінцевий результат, якого я прагну.

5. Що б ви побажали молоді, яка тільки стає на шлях активізму?

– Молоді... хотілося б побажати з легкістю знаходити однодумців і об'єднуватися з ними. Обмінюватися досвідом та вивчати успішні кампанії інших активістів, в тому числі закордонних... Важливим фактором також є мати впевненість у собі та свої діях, чітко розуміти мету, щоб досягати поставлених цілей і реально щось змінювати (з мережі «Фейсбук», <https://www.facebook.com/inrespublica.org.ua/posts/3947868125291299/>; зображення з інтернету).

II. Усно дайте відповіді на запитання й виконайте завдання:

- Визначте тему, основну думку тексту, комунікативну мету мовців.
- З'ясуйте мовностильову належність тексту. Обґрунтуйте відповідь.
- До якого мовленнєвого жанру належить текст? Що вам відомо про цей жанр?
- Прокоментуйте, як індивідуальне мовлення характеризує учасників розмови. Які цінності вони сповідують, зважаючи на змістово-сміслову наповненість тексту?

III. Випишіть виділені слова, поясніть їх значення, використовуючи лексикографічні джерела.

Перевірте текст на дотримання мовних норм у ньому. Випишіть із тексту мовні помилки, зробіть до них мовні коментарі.

IV. Об'єднайтеся в пари. Побудуйте і запишіть бесіду з ровесницею (ровесником), під час якої обговоріть наведений вище текст «5 питань до активної молоді!».

Оцінювання – за самостійне, активне й зацікавлене виконання першого блоку (I) завдання – 2 б., за правильне й повне виконання другого блоку (II) завдання – 2 б., за правильне й повне виконання третього блоку (III) завдання –

4 б., за креативне й правильне виконання четвертого блоку (IV) завдання, виявлення ціннісного ставлення до громадської активності, дотримання мовних норм та культуру оформлення – 4 б. Максимальна кількість – 12 б.

ТЕКСТОТВОРЧІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. «Потік думок»

Дотримуючись мовних норм, письмово продовжіть у формі есе думку, закладену в крилатому вислові біблійного походження *«Хто сіє вітер, пожне бурю»*. У переносному значенні цей вислів – пересторога тим, хто плекає недобрі наміри.

Завдання 2. «Історія про "музеї слів"»

Знайдіть інформацію про те, як виникли словники у світі. Придумайте й напишіть захопливу історію про те, як людство дійшло висновків, що потрібно створити словники.

Завдання 3. «Фентезі»

Створіть і запишіть фантастичну історію, як космічні прибульці в 3021 році зійшли на землю й уперше побачили друкований словник. Продовження придумайте самостійно.

Завдання 4. «Громадянська позиція»

Виконайте завдання на вибір.

1. Дотримуючись мовних норм, напишіть текст рекомендаційного характеру для вебсайту школи (5-7 речень) на тему *«Як самореалізовуватися в українському соціумі підліткам та юнацтву й виявляти активну громадянську позицію»*.

2. Дотримуючись мовних норм, напишіть коротке звернення-прохання до однолітків про волонтерську допомогу в реалізації проекту *«Говори українською – забезпечуй розвиток держави»* (5-7 речень).

Завдання 5. «Сторітелінг»

Придумайте, напишіть і розкажіть (із дотриманням орфоепічних норм) захопливу історію про викорінення з української мови суржику, використовуючи метафори та тропи.

Довідка: застосуйте сюжет «боротьба з монстром»; головні герої – Українська Літературна Мова та Суржик (монстр, якого треба здолати).

Завдання 6. «Есе»

Напишіть аргументативне есе «Чи потрібні українській мові запозичення?», вибравши власну позицію.

Сьогодні науково-технічний прогрес зумовлює появу в мові все більше й більше нових слів. Але ці слова не всім зрозумілі. Також наша мова зазнає впливів інших, більш популярних мов (англійської, французької, російської). Запозичені слова витісняють наші рідні. Варто задуматися над тим, що лишиться від нашої мови через 100 років. Тож перед нами постає питання: чи потрібні українській мові запозичення?

Завдання 7. «Мініатюра»

Створіть і запишіть мініопис основного змісту ілюстрацій, використовуючи лише безособові й називні речення (зображення з інтернету).

Завдання 8. «Образний креатив»

Опишіть креативно зміст світлин лише номінативними (називними) реченнями.

Завдання 9. «Пресреліз»

Уявіть, що ви – журналіст і вам потрібно підготувати анонсовий пресреліз, тобто коротку рекламу про анонсовану подію, метою чого є зацікавити людей, щоб вони прийшли на захід. Підготуйте пресреліз про захід-презентацію вашого проєкту *«Культурна спадщина українців»*. Напишіть на окремому листку тему проєкту, як ви бачите проєкт, що будете робити, використовуючи риторичні фігури.

Структура пресрелізу:

- Тема (заголовок короткий, яскравий).
- Лід (хто, що, коли, де, чому?).
- Тіло тексту (розкриває зміст заголовка й ліду).
- Контакти.

Зразок:

Увага! Запрошуємо на презентацію проєкту «Культурна спадщина Житомирщини!

Освітній хаб відкриває краєзнавчу локацію. На честь цього 25 жовтня о 14:00 відбудеться презентація учнівського національно-культурного проєкту в м. Житомирі, за адресою вул. Житомирська, 7.

Проєкт представлять старшокласники Житомирської гімназії №7 перед директорами шкіл міста. Учні презентують свої культурологічні дослідження.

Контактні дані:

Тел.: +30987777777

E-mail: освітній хаб.com.ua

Завдання 10. «Моя історія»

Створіть і запишіть власну цікаву історію, у якій передайте почуття, з використанням дієслів, що допомагають розказати про психо-емоційний стан людини відповідно до ситуації.

Виберіть ситуацію: 1) тебе запросили на конкурс творчих робіт, до якого ти довго готувалася/ готувався; 2) у школі клас одноголосно висуває твою кандидатуру на посаду президента учнівського самоврядування; 3) у магазині ти придбала/ придбав парфуми для подруги, які їй не підходять за віком, але в магазині відмовили в обміні товару й поверненні грошей; 4) вдома ти помітив/ помітила, де батьки поклали заздалегідь куплений подарунок тобі на день народження.

Додайте в історію діалог відповідно до вибраної ситуації:

1) з учасниками конкурсу – про очікування та несподіванку; 2) з однокласниками – про ваші очікування; 3) з продавцем магазину – розв'язання конфлікту; 4) з батьками – розпитування про подарунок.

Естетично оформіть історію, додайте вступ: коли і як сталася подія, уявіть, що вас читає/ слухає чимала аудиторія, додайте невеличке звернення.

Завдання 11. «Аргумент»

Підготуйте публічний виступ за одним із поданих тверджень. Доберіть відповідно якомога більше аргументів.

1. *Маючи друзів, вважай, що ти володієш скарбами (Г. Сковорода).*

2. *Знання без виховання – меч у руках божевільного (В. Сухомлинський).*

3. *Хіба не любов усе єднає, будує, творить, подібно до того, як ворожість руйнує? (Г. Сковорода).*

Завдання 12. «Творча розминка»

Намалюйте силует свого друга. Заповніть його словами-прикметниками, що характеризують його.

Завдання 13. «Займи позицію»

Дотримуючись мовних норм, напишіть есе, для цього виконайте поданий алгоритм дій.

1. Прочитайте текст.

Помилка – шлях до самовдосконалення

Я вважаю, що людина повинна сприймати невдачу як урок долі. Вчинок, що не призвів до очікуваного результату, здатен виховати в людині найкращі риси характеру. Звичайно, деякі помилки завдають нестерпного болю, іноді особа страждає через це все життя. На жаль, ми вчимося лише на власних помилках, однак саме вони здатні змінити нас. Добре було б, якби на нашому життєвому шляху не виявлялися інші помилки, ніж ті, що ми робимо у творах. Життя досить складне, та ми маємо навчитися посміхатися невдачам, саме цим удосконалюючи себе.

Свою думку я можу аргументувати так. По-перше, мудрі представники старшого покоління вчать: “Єдина справжня помилка – не виправляти своїх минулих помилок”. Я цілком згодна з висловлюванням, адже абсолютно кожна людина у своєму житті помилялась. Я повинна сказати, що це не найстрашніше, оскільки, не виправивши недоліки минулого, ти можеш втратити щасливе майбутнє. На думку багатьох, людина здатна бути успішною в теперішньому лише тоді, коли залишить назавжди минуле. По-друге, стати сильною особистістю здатен лише той, хто пройшов

нелегкий життєвий шлях. Якщо людина робить помилки, то це не говорить про її слабкість, оскільки розв'язання та протистояння проблемам здатне показати істину особи.

Отже, можна зробити висновок, що помилки загартовують в людині лише сильні риси характеру та сприяють до самовдосконалення особистості (за Д. Андрюшиною).

2. Випишіть із тексту цитату, яка вас найбільше вразила, та прокоментуйте її.

3. Доберіть якомога більше характеристик до поняття «досконала людина».

4. Побудуйте піраміду людської досконалості.

5. Займіть позицію щодо одного з питань: «Чи маємо ми право на помилку?», «Чи існує досконала людина?».

6. Напишіть есе «Помилка – шлях до самовдосконалення» за схемою:

А. Вступ. Що таке помилки й досконалість? Чи існують досконалі люди?

Б. Теза. Займи позицію.

В. Аргументуй. Причина вашої позиції. Цитата з тексту.

Г. Приклад. Історія з життя.

Ґ. Висновки. Отже,

Завдання 14. «Контроверсія»

Спочатку доведи, а потім спростуй думку: «Щоб стати паном у своєму домі, того треба заслужити: віковою працею, залізною єдністю всього народу та Соломоновим розумом його провідників» (І. Огієнко).

Завдання 15. «Розминка»

Напишіть і виголосіть, з дотриманням орфоепічних норм, публічний виступ у форматі TED на тему «Ми створили культ Шевченка, але не створили культу його мови» (І. Огієнко).

Завдання 16. «Стаття»

Напишіть статтю «Безмовний українець – це порожній оріх» (І. Огієнко) для сторінки шкільного вебсайту, дотримуючись

норм публіцистичного стилю. Подумайте, у чому неоднозначність цього вислову.

Завдання 17. «Громадянська позиція»

Напишіть аргументативне есе на тему *«Епідемія як наслідок неповаги до закону, нехтування правилами та рекомендаціями»*, використовуючи складнопідрядні речення і враховуючи пунктуаційні норми.

Завдання 18. «Відеопорадник»

Створіть відеопорадник *«Вчимося виступати публічно»* для однокласників, дотримуючись мовних норм.

§ 3. Кейси морально-етичних, лінгвопатріотичних, суспільно-політичних ситуацій

Кейс-метод – це спосіб навчання, який передбачає ознайомлення учнів із реальною проблемною життєвою ситуацією та аналіз її, пошук шляхів розв'язання. В основі цього методу – робота з навчальним кейсом. Кейс-метод передбачає інтерактивність між учнями, учителем і учнями, мовленнєву комунікацію, уможливає як самотійну, так і групову роботу учнів на уроці. Використання цього методу в шкільному курсі української мови дає змогу формувати в учнів м'які навички (soft-skills), ключові і предметну компетентності.

Сам **навчальний кейс** – це засіб, дидактичний матеріал, у якому описується конкретна реальна ситуація проблемного характеру. Структура кейсу складається з опису проблемної ситуації, завдання для роботи із ситуацією, а також може містити додатковий інформаційний матеріал (рекомендації, словничок, покликання на інтернет-ресурси та ін.). Відповідно учні мають дослідити ситуацію, розібратися в суті проблеми, запропонувати можливі шляхи її розв'язання й вибрати з них найкращий (чи правильний) варіант вирішення.

У методиці навчання української мови *кейс із вираженням громадянським спрямуванням* – це дидактичний засіб, у якому описується реальна проблемна ситуація морально-етичного, лінгвопатріотичного, суспільно-політичного змісту. Відповідні кейси призначені для формування здатності в учнів як носіїв української мови комунікувати, шукати шляхи розв'язання проблемних ситуацій громадянської тематики, аналізувати нові ідеї, виявляти особисте ставлення, що базується на загальнолюдських, національних, європейських цінностях, критично сприймати, оцінювати інформацію, креативно й незалежно мислити тощо. Навчальний кейс може містити відеоматеріал, аудіоматеріал, мультимедійний матеріал, тексти із соціальних мереж, інфографіки, пропагандистські листівки з інтернету, оголошення і т. ін.

У розробленні (доборі, описуванні) ситуацій для кейсів, поданих нижче, ураховано такі *критерії*: навчально-виховна значущість; мовно-громадянське спрямування; наявність проблеми; необхідність шукати й приймати рішення; стислість і чіткість тексту опису ситуації; реальність ситуації; доступність інформації для розв'язання конкретної проблемної ситуації. Пропоновані далі кейси громадянського змісту мають такі *переваги*:

1) підвищують мотивацію до навчально-пізнавальної та комунікативної діяльності в шкільному курсі української мови;

2) дають змогу реалізувати засади компетентнісного навчання, зокрема підпорядкування знань умінням, зв'язок із життям, – учні обговорюють, аналізують, оцінюють задані ситуації, пропонують шляхи їх розв'язання і в результаті оволодівають цінностями громадянського суспільства та відповідними смислами, набувають уміння розв'язувати проблемні ситуації громадянського змісту, опановують досвід громадянської діяльності;

3) за умови групової роботи з кейсами, учні вчать співпрацювати, толерантно сприймати думку іншого, будувати конструктивні діалоги, висловлювати власну думку щодо

проблемних ситуацій громадянського спрямування та шляхів їх розв'язання;

4) виконання завдань кейсу в межах реалізації наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність» дає змогу учням практично застосовувати знання української мови до розв'язання проблемних соціокультурних ситуацій.

Орієнтовна модель використання кейс-методу з метою формування ГК учнів як українських мовних особистостей:

1. Поділ учнів на малі групи (по 5-6 осіб), розподіл ролей або вказівка на самостійне виконання кейсу.

2. Ознайомлення учнів із кейсом (індивідуально-групова робота). Кожній групі можна пропонувати окремий тематичний кейс, наприклад: I група – морально-етичний кейс, II група – лінгвопатріотичний, III група – суспільно-політичний кейс тощо.

3. Обговорення змісту кейсу в малих групах через призму помилок, слабких чи сильних сторін конкретної ситуації.

4. Аналіз кейсової ситуації та визначення шляхів її розв'язання, прийняття рішення за допомогою діалогу чи дискусії, а також, за потреби, з використанням додаткових інформаційних матеріалів (групова робота).

5. Презентація результатів роботи з кейсом кожною групою перед класом.

7. Рефлексія й самооцінювання – кожен учасник групи має оцінити свою роботу з розв'язання кейсу, зокрема: 1) участь в обговоренні кейсу; 2) пропозиції щодо шляхів розв'язання ситуацій; 3) стан задоволення результатом розв'язання ситуації.

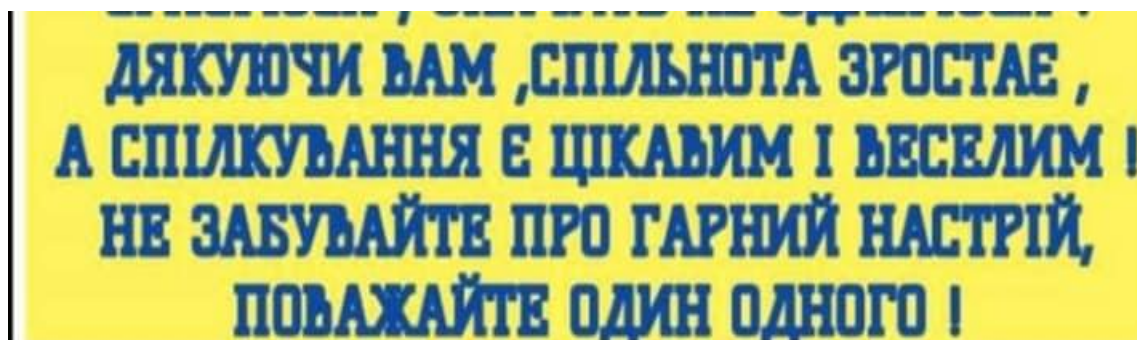
ПРИКЛАДИ НАВЧАЛЬНИХ КЕЙСІВ

КЕЙС 1

Ситуація:

Вивчаючи сторінки однієї із соціальних мереж, учень Петро побачив сторінку спільноти «Мова – код нації». На цій

сторінці адміністратор поширив ось таке зображення з написом:

Петро вирішив виписати цей контекст для прикладу нормативного мовлення на урок української мови.

Завдання:

1. Висловіть власну думку щодо цієї ситуації.
2. Обговоріть, що автор хотів сказати в дописі.
3. Проаналізуйте допис через призму відповідності мовним нормам. Для цього спочатку визначте кожне слово як частину мови. Подумайте, чи є в першому реченні слово, яке означає додаткову дію, пов'язану з вдячністю; чи є в наведеному контексті обставина причини. Якою частиною мови є слово *один (одного)* в наведеному контексті. Перевірте свої міркування за електронним тлумачним словником української мови.
4. Відредагуйте текст, із урахуванням мовних норм.
5. Поміркуйте й висловіть свою думку, чи всі громадяни мають дотримуватися культури мовлення, чи лише вчителі й учні?

Додаткова інформація:

1. Електронний словник української мови (<http://sum.in.ua/>).

2. Відео від експерта Олександра Авраменка (<https://www.youtube.com/watch?v=f3nfSPh8zJY>).

КЕЙС 2

Ситуація:

Двоє співрозмовників (один із них українськомовний (Андрій), інший – російськомовний (Данило) напередодні Дня вишиванки обговорюють питання «Вишиванка сьогодні – виявлення моди чи патріотизму». Андрій переконаний, що носити вишиванку – це виявляти любов до України, повагу до традицій свого народу, нації, Данило ж стверджує, що це лише елемент моди, який швидко мине.

Українськомовний Андрій наводить як аргумент дані з інтернетної статті:

*Хто носить вишиванку і чому, дослідила соціологічна група "Рейтинг". Як з'ясувалося, для третини вишиванка означає **вияв патріотизму**, стільки ж вважає, що це **демонстрація вірності традиціям**. Для чверті – це **святкове вбрання**, для кожного п'ятого – **модна сьогодні річ**, кожного десятого – **оберіг**, елемент особистого захисту. Опитували респондентів віком від 18 років (з інтернет-видання, <https://www.volynnews.com/news/culture/vyshyvanka-sohodni-brend-chy-patriotyzm/>).*

Данило наводить як приклад традицію вдягати на свята одяг офіційно-ділового стилю, яка не виходить з моди вже багато років, а вишиване вбрання можуть одягати модники, які абсолютно не вважають себе патріотами своєї держави.

Завдання:

1. Проаналізуйте ситуацію. Висловіть власну думку щодо питання патріотизму та вишиванки, аргументуйте позицію. Сформулюйте свої припущення щодо співвідношення «українськомовний громадянин і патріот».

2. Прочитайте статтю (у довідкових матеріалах), дані з якої Андрій наводить як аргумент. Чи вважаєте ви ці дані достовірними? Напишіть в зошиті три основні кроки, як будете перевіряти інформацію.

3. Запропонуйте таке власне продовження діалогу, у якому співрозмовники дійдуть спільної думки щодо носіння вишиванки і патріотизму (письмово).

Додаткова інформація:

1. Фрагмент статті «Вишиванка сьогодні: тренд чи патріотизм».

*Згідно з даними дослідження, проведеного соціологічною групою «Рейтинг», **29% українців у віці 18 і більше років мають одну або декілька вишиванок.** Ще 37% – не мають, але не проти мати в майбутньому. Натомість третина опитаних не мають вишиванки і не збираються її придбати.*

Найбільш поширеною вишиванка є на Західній Україні – кожний другий має одну або декілька. У Центрі та столиці – має кожен третій, на Півдні і Сході – майже кожен п'ятий, на Донбасі – кожен десятий.

*Вишиванка більш поширена в селах. Водночас, що заможніші люди, вищий рівень їхньої освіти, то частіше такі люди мають вдома вишиванку. У жінок вишиванка користується більшою популярністю, ніж у чоловіків. Понад 40% респондентів, які вважають українську рідною мовою, мають вишиванку. Натомість серед респондентів, які рідною вважають російську, вишиванку мають лише 7%. Близько 20% вдягають вишиванку кілька разів на місяць, натомість більшість (62%) – лише кілька разів на рік. Кожен шостий, хто має вишиванку, її не носить. Для третини вишиванка означає **вияв патріотизму**, стільки ж вважає, що це **демонстрація вірності традиціям**. Для чверті – це **святкове вбрання**, для кожного п'ятого – **модна сьогодні річ**, кожного десятого – **оберіг**, елемент особистого захисту.*

Водночас 7% вважають вишиванку звичайним одягом, 5% – ознакою радикального націоналізму, 3% – ознакою так званої шароварщини. На селі вишиванка частіше означає вірність традиціям, для українськомовних респондентів – це, передусім, вияв патріотизму. Жінки частіше за чоловіків бачать у вишиванці оберіг та святкове вбрання, а молоді люди, окрім того, погоджуються, що вишиванка модна сьогодні річ.

Цікаво, що для людей, які мають вишиванку, але її не носять, ця річ частіше означає вірність традиціям. Для людей, які носять вишиванку, але не часто – вияв патріотизму та святкове брання, а для тих, хто носить часто – оберег. Наявність моди на вишиванки частіше відзначають ті респонденти, які її не мають (з інтернет-видання «Волинські новини»,

<https://www.volynnews.com/news/culture/vyshyvanka-sohodni-brend-chy-patriotyzm/>).

КЕЙС 3

Ситуація:

Колишній працівник українського офісу міжнародної компанії «Нестле» Артем Кравченко зазнав дискримінації на мовному ґрунті. Він упродовж 2019-2021 рр. неодноразово звертався до менеджерів із проханням вести внутрішню комунікацію, навчання та документацію українською мовою. Як наслідок на Артема здійснювався психологічний тиск, були створені нестерпні умови праці, Артем отримав догану, що призвело до погіршення стану здоров'я. У травні 2021 Артем звільнився з компанії «Нестле». Згодом він подав у суд на цю компанію.

Завдання:

1. Ознайомтеся з ситуацією та додатковими матеріалами кейсу і прокоментуйте ситуацію. Яке рішення в цій ситуації прийняли б ви на місці Артема Кравченка? Чи погодилися би на розголос вашої справи на всю державу?

2. Яким законом потрібно керуватися, коли постає проблема мовних суперечностей? Чи потрібно відстоювати власну мовну позицію на роботі? Як це робити?

Додаткова інформація:

1.Справа Нестле (з інтернет-джерела,

https://ukrainian.com/pracivnik_nestle_zvilnivsya_cherez_korporativnu_vi_mogu_spilkuvatisya_rosijskoyu_i_podav_do_sudu.html?fbclid=IwAR2lt4X9YYjH7BVXuG0QrksVa42LO75JodoalvGaq6wVNoNuHmnQq0SozPo).

2. За QR-кодом аналіз ситуації з коментарями, які подає громадська ініціатива «Моя Мовна Стійкість».

3. Хронологія подій на фейсбуківій сторінці «Справа Нестле» за 11 жовтня 2021 (QR-код чи покликання:

<https://www.facebook.com/spravaNestle/posts/115950954176327>).

4. Відеоролик, у якому студенти КНУ імені Тараса Шевченка (спеціальності «Українська і англійська мови: переклад та редагування») діляться своїми думками щодо судової справи про доведення до звільнення працівника компанії Нестле через вимогу вести всю комунікацію та навчання українською мовою. (QR-код чи покликання:

<https://www.facebook.com/2868552066704161/videos/541260590268097>).

5. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (QR-код чи покликання: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>).

КЕЙС 4

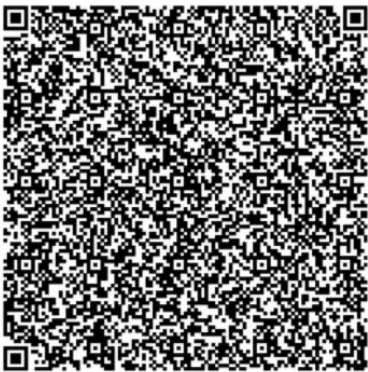
Ситуація:

Незабаром стартує міський етап Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика. Цей конкурс, підпорядкований меті утвердження державного

статусу української мови, піднесення її престижу, виховання поваги до культури й традицій українського народу. В одній із шкіл обласного центру старшокласники взнали, що переможцям конкурсу, які продовжують навчання в закладах освіти нашої країни, призначаються іменні стипендії Президента України, до того ж МОН України планує додати певну кількість балів при вступі в заклади вищої освіти. Відповідно три одинадцятикласниці, які набрали однакову кількість балів на шкільному етапі конкурсу, виявили бажання взяти участь у міському етапі зазначеного конкурсу. Однак школа може відправити на міський етап такого конкурсу лише одного учня одинадцятого класу. Учитель української мови розгублений, а претенденти на участь у конкурсі пересварилися. Одна учениця запропонувала провести у фейсбуці голосування: «Кого фЕйсбукова спільнота вибере більшістю голосів, той має йти на міський етап конкурсу».

Завдання:

1. Як би ви вчинили в такій ситуації на місці вчителя й одинадцятикласниць, які набрали однакову кількість балів на шкільному етапі конкурсу знавців української мови?

2. Прокоментуйте пораду учениці щодо голосування у фейсбуці через призму орфоепічної норми (використайте Український правопис, що на сайті Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні

НАН України, за QR-кодом).

3. За якими критеріями ви порадите здійснювати відбір учня/ учениці на міський етап конкурсу імені Петра Яцика? Назвіть 5 основних ознак гідного учасника/ учасниці такого мовного конкурсу.

Додаткова інформація:

1. Інформація про Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика на сайті МОН України (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/uchnivski-konkursi/mizhnarodnij-konkurs-z-ukrayinskoyi-movi-imeni-petra-yacika>).

2. Картка з орієнтовними конкурсними завданнями.

Відділ освіти, молоді та спорту виконавчого комітету
Полонської міської ради ОТГ

**XXI Міжнародний конкурс
з української мови імені Петра Яцика
II етап 27 листопада 2020 року**

11 клас

I. Напишіть твір-роздум на тему: «Праця людини – окраса і слава, праця людини – безсмертя її».

12 балів

II. Розставте розділові знаки. Зробіть повний синтаксичний розбір шостого речення.

1.Прокинешся одного ранку надворі вже біло і сніжок сіється й сіється. 2. На стріхах накривала на городах полотна на кущах шматки марлі. 3. Усе ще недавно таке заболочене й похмуре раптом полегшало повеселішало. 4. Ген уже хтось на саях проїхав протолочивши перший слід присипавши його золотою соломою. 5. Біля ставу па самісінькому вершечку калини зоріє кетяг калини і горобці зчинили навколо нього писк цвірінкливо колотнечу. 6. Через лід подалась якась дівчина і її голуба хустина видніє звіддалік великою пелюсткою що прикрила її голову. 7. Зазирнеш в ополонку і плесне тобі в лице чи то димок од води чи то пара невистиглого ставу. 8. 1 поля на тому березі білі аж зливаються з молочним обрієм.

10 балів

III. Запишіть, знявши ризку.

Видимо/не/видимо; рано/в/ранці; кінець/кінцем; без/угаву, у/бік, с/покон/віку; тишком/нишком; з/усіх/усюд; до/вподоби; на/ура; на/гора; в/нічию. одна/однісінька, сам/один.

6 балів

IV. Поясніть фразеологізми. З одним із них складіть речення.

Про вовка промовка, ловити окунів, через дорогу навприсядки, як корові сідло, з гріхом навпіл, стояти кісткою в горлі, узяти Бога за бороду, аж око в'яне, аж за жижки сіпає, в очах міниться.

V. Розкрийте дужки і вставте велику чи малу літеру.

(г)енеральний (с)екретар ООН, (г)олова (в)ерховної (р)ади України,
 (п)рем'єр-(м)іністр Канади, (м)іністерство (о)світи і науки України,
 (з)ахідна Україна, (м)айдан (н)езалежності, (р)еспубліка (б)олгарія,
 (у)манська (м)іськрада, (ш)евченкові поезії, (щ)евченківська премія,
 (к)иївський (б)удинок (м)од, (к)иївський (н)аціональний (е)кономічний
 (у)ніверситет, (д)ень (н)езалежності України, (р)іздво, (а)ндріївська (ц)ерква,
 (с)танція (м)етро (л)ибідська, (б)іблія, (б)огородиця, (е)поха (в)ідродження, (д)октор (е)кономічних (н)аук.

10 балів

Усього – 45 балів (з інтернету, <https://cutt.ly/jUT2FuU>).

КЕЙС 5**Ситуація:**

Чоловік, переглядаючи дописи в соцмережі, натрапив на сторінку «Мова та українізація» (<https://cutt.ly/UUYi5Iy>). Його вивела з рівноваги інформація про подружжя співаків Потапа і Настю Каменських. Зокрема, Потап сказав, що вдома вони спілкуються українською мовою. Чоловік став читати вголос відповідний допис, а саме:

Мова та українізація

22 вересня о 07:00 · 🌐

«Ми вдома спілкуємося [українською]», — Потап і Настя Каменських перейшли на мову / фото НК

Знаний продюсер і виконавець Потап нещодавно заявив, що зі своєю жінкою Настею Каменських удома спілкується суто українською.

Співак наголосив, що перехід на мову вперше запропонувала саме Настя, яка порушила тему мовного питання у родині.

«Ми вдома спілкуємося. Мама Насті спілкується українською мовою. І коли з Настею говорив, вона сказала мені: "А коли Україні ставати Україною?" І у нас мовне питання в сім'ї було вирішено після цієї фрази» – пояснив пан Потап.

А ви підтримуєте таку позицію?

Дружина почала заспокоювати чоловіка. Однак він сердився й казав, що така інформація має рекламний характер і не більше, щоб підняти рейтинг співаків. У сім'ї розгорілася дискусія щодо мовного питання в родині Потапа і Насті та їхнього патріотизму.

Завдання:

1. Прокоментуйте ситуацію, чи підтримуєте ви таку позицію відомих співаків.

2. Подумайте, чи достовірною є ця інформація. Якщо ні, то знайдіть докази.

3. Проаналізуйте текст на дотримання всіх норм української мови. Назвіть відповідні помилки. Поясніть свої міркування.

КЕЙС 6

Ситуація:

У сімейній розмові батько синові пояснював, що головне в шкільному віці отримати якомога більше знань із математичних наук. Мама відстоювала іншу думку й навела загальновідомий вислів: *«Знання без виховання – це меч у руках божевільного!»*. Виникла дискусія між подружжям батьків. І мама вирішила розказати повчальну історію, яку нещодавно прочитала в інтернеті про людяність. Далі ця історія.

– Одного разу професор фізико-математичного факультету написав на дошці велику цифру 1 і, глянувши на студентів, пояснив:

– Це ваша людяність. Найнеобхідніша в житті риса.

Потім поруч із цифрою 1 написав 0 і сказав:

– А це – ваші досягнення, які з людяністю збільшили вас в 10 разів. Ще один 0 – досвід, з яким людина стала на всі «100».

І так додавав 0 за 0 – обережність, любов, успіх...

– Кожний дописаний 0 в 10 разів облагороджує людину, – сказав професор.

Раптом він стер цифру 1, яка стояла на початку ряду цифр. На дошці залишилися нікчемні нулі, які нічого не означають... Професор сказав:

– Якщо у вас не буде людяності, інше – нічого не варте (за інтернет-джерелом, <https://com.in.ua/39550>).

Завдання:

1. Прокоментуйте обидві ситуації. Чи погоджуєтеся ви з думкою професора, чи позиція батька вам більш прийнятна? Аргументуйте.

2. Наведіть приклади з життя, у яких людяність відіграла важливу роль для вирішенні проблеми.

КЕЙС 7

Ситуація:

22 липня 2021 року в день 130-річчя з дня народження письменника Сергія Пилипенка на сторінці Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні у фейсбуці читачі обговорювали ідею письменника про латинізацію графіки української мови. Одні цю ідею підтримали, інші виступили категорично проти.

Секретар Ради національної безпеки і оборони України Олексій Данілов вважає, що Україна має позбавитися кирилиці й перейти на латиницю. За його словами, це буде одна з фундаментальних речей. Він за дві мови в нашій країні, англійська мова має бути обов'язковою. З іншого боку, голова Національної комісії зі стандартів державної мови Орися Демська вважає: “Якщо ми відмовимося від кирилиці, якою ми користуємося від моменту, коли вона виникла, то ми відріжемо велетенський пласт української писаної культури” (за інтернет-джерелом, <https://cutt.ly/TUYNhXW>).

Директор Інституту української мови НАН України Павло Гриценко зазначив, що українська писемність заснована на кирилиці багато століть і змінювати її на формат латиниці є руйнуванням традиції (за інтернет-джерелом, <https://cutt.ly/QUYMHd3>).

Директор Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України професор Богдан Ажнюк вважає, що українці не готові до такого кроку. На його думку, ця невиправдана пропозиція, яка подається під наміром скоротити Україні дорогу до Європи шляхом зміни графіки, виглядає простодушню і буде великим потрясінням для всієї нації в психологічному, технологічному та культурологічному плані (за інтернет-джерелом, <https://cutt.ly/xUY0A5g>).

Завдання:

1. Ознайомтеся із ситуацією, додатковою інформацією і прокоментуйте проблему.
2. Займіть позицію однієї із сторін. Запропонуйте шляхи для вирішення проблеми.

Додаткова інформація:

1. Передісторія.

Український прозаїк Сергій Пилипенко в 1920-х роках виступив з ідеєю про перехід на латинську мову. Він у часописі "Червоний шлях" опублікував статтю «Odvertuj lyst do vsih, хто sikavut'sja sijeju spravoju».

Його аргументація така, що уніфікація алфавітів – справа неминуча й станеться в недалекому майбутньому. Людство має писати однаково, щоб менше марнувати час на ознайомлення з іншими мовами. Рано чи пізно виникне єдина інтернаціональна мова, а користування відмінним письмом є, по суті, актом національного відгороджування, перешкодою для ознайомлення з інтернаціональною культурою. Саме тому варто запровадити латинський алфавіт, пристосовавши його до специфічних звуків української мови.

У своїй статті Сергій Пилипенко згадував й опонентів. Москвофіли бояться розриву з Росією, закидатимуть українцям "самостійництво". Натомість українофіли з Наддніпрянщини вбачатимуть у латинській графіці колонізацію української мови. Письменник пропонував обговорити, як краще латинізувати українську писемність. І ставив питання руба: "Тепер чи ніколи!"

Заклик Сергія Пилипенка підтримали інші діячі, наприклад, письменник Майк Йогансен, мовознавець Микола Сулима. Проте реформа так і не відбулася. А тих, хто її обговорював, у 1930-х роках було страчено (за інтернет-джерелом, <https://cutt.ly/wUY1SzE>).

2. В Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України прокоментували ідею про перехід на латиницю (детальніше за QR-кодом чи покликанням:

<https://www.facebook.com/inmo.org.ua/posts/2026506790850599>).

КЕЙС 8

Ситуація:

П'ятеро старшокласників міської школи долучилися до місцевого проекту «Говори українською – забезпечуй розвиток держави» на волонтерських засадах. Суть проекту – захист, розвиток, популяризація, просування української мови як державної. Їхнім завданням було розмістити тисячі листівок з відповідною інфографікою в громадському транспорті міста. Для виконання такої роботи потрібна була допомога однокласників, але, на жаль, мало хто погодився стати волонтером через свою пасивність і через те, що водії можуть заборонити їм клеїти інфографіку в транспорті.

Завдання:

1. Прокоментуйте ситуацію. Висловіть думку, чи має право водій відмовити в розміщенні інформації для громадськості.
2. Подумайте, які шляхи вирішення конфліктної ситуації з водіями ви можете запропонувати.
3. Висловіть думку, чи мають право учні на розповсюдження інформації про популяризацію української мови.
4. Назвіть, де задекларовані права та обов'язки людини, громадянина?

КЕЙС 9

Ситуація:

2019 року прийняли нову редакцію «Українського правопису». Це викликало чимало дискусій, суперечок, зокрема і в спільноті науковців.

На одній із конференцій молода дослідниця виступила з презентацією «*Хмаро орієнтовані системи: виклики та перспективи*». Учасники конференції під час дискусії після виступу запитали в неї, чому хмаро орієнтовані вона написала в презентації окремо. У відповідь дослідниця сказала: «Так вирішила наша наукова школа, незалежно від правопису. Правопис української мови нас не цікавить, він нам не потрібен... Є наукові школи, які пишуть *хмаро орієнтовані* з дефісом. Ми пишемо окремо, щоб відрізнити хмари в небі і хмари як сервіси...». Окремі учасники конференції були обурені після такої відповіді.

Завдання:

1. Ознайомтеся із ситуацією, визначте в ситуації проблему та прокоментуйте її.

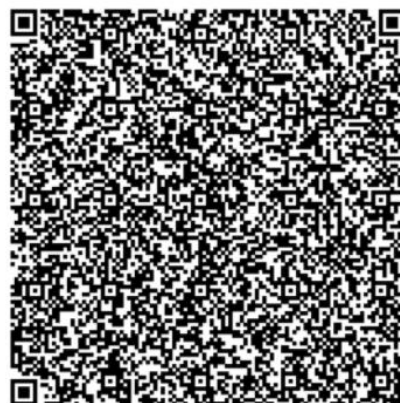
2. За книгою Ірини Фаріон «*Правопис – корсет мови? Український правопис як культурно-політичний вибір*», правопис асоціюється з корсетом мови. Розкажіть, які асоціації у вас викликає поняття «правопис».

3. Висловіть своє ставлення до нової редакції «Українського правопису».

4. Розкажіть, як би ви вчинили на місці молодої дослідниці. Поясніть, як правильно писати назву *хмаро орієнтовані* (див. додаткову інформацію).

Додаткова інформація:

1. Український правопис (QR-код).

КЕЙС 10

Ситуація:

Олеся – випускниця ліцею. Одного разу їй потрібний був джем для випічки. Вона пішла в продуктовий магазин і попросила полуничний джем, продавчиня перепитала її: «Клубнічний?». Ліцеїстка виявила мовну стійкість і повторила: «Полуничний». Продавчиня, даючи джем, сказала: «Вот, клубнічний». Олеся принципово вирішила не купувати в цьому магазині джему й повернулася йти без нього. Услід дівчина почула: «Майданута селючка». Тоді Олеся повернулася й назвала продавчиню нікчемницею.

Завдання:

1. Ознайомтеся із ситуацією, додатковою інформацією і прокоментуйте ситуацію через призму мови ворожнечі – це свобода слова чи щось інше?
2. Поясніть, як би ви вчинили на місці дівчини і продавчині, чому саме так.
3. Запропонуйте шляхи протидії мові ворожнечі, як її уникати.

Додаткова інформація:

1. Відеоролик «Свобода слова VS Мова ворожнечі» на платформі EdEra (QR-код чи покликання: <https://www.youtube.com/watch?v=88X5VL4Kl3c>).

Отже, навчання української мови з використанням кейсів громадянського спрямування, як правило, ґрунтується на студіювання, дослідженні реальних проблемних ситуацій відповідної тематики й передбачає обговорення можливих рішень ситуаційних проблем. Таке навчання особливою мірою впливає на підпорядкування знань умінням, а відтак на формування мовної особистості, яка володіє кількома компетентностями, зокрема громадянською.

§ 4. Використання електронних освітніх ресурсів для формування громадянської компетентності старшокласників як українських мовних особистостей

Значний потенціал у новій українській школі, зокрема для формування громадянської компетентності в сучасній шкільній молоді, мають електронні освітні ресурси (ЕОР).

Електронні освітні ресурси – це навчальні засоби, розроблені в електронній формі та представлені на цифрових носіях будь-якого типу або розміщені в інформаційно-телекомунікаційних системах, що відтворюються за допомогою електронних технічних засобів і застосовуються в освітньому процесі¹⁶. Важливо наповнити такі ресурси якісними навчально-методичними матеріалами за допомогою ІКТ. За функціональною ознакою ЕОР можна поділити на три групи:

- **електронні навчально-інформаційні видання** (е-версія друкованого підручника, е-підручник, е-практикум, е-хрестоматія, е-навчальний посібник, електронний навчальний курс із предмета, електронний освітній ігровий ресурс та ін.);

- **електронні довідкові видання** (е-довідник, е-енциклопедія, е-словник та ін.);

- **електронні практичні видання** (е-збірник лабораторних робіт, е-зошит, е-портфоліо, електронні методичні рекомендації, е-вправи та ін.).

Допоміжні ЕОР можуть входити до складу основних ЕОР або друкуватися, видаватися самостійно: аудіовізуальний твір; е-довідник; е-словник; електронні методичні рекомендації; е-тести; е-вправи; електронні дидактичні демонстраційні матеріали (моделі, мапи, хмари слів, таблиці, схеми,

¹⁶ Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси, 2012. Наказ МОН України № 1060. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/z1695-12> (дата звернення 25.11.2021).

репродукції картин, інші допоміжні ілюстративні матеріали, відео- й аудіозаписи) і т. ін.

У контексті ЕОР практичного призначення для формування громадянської компетентності і предметних досягнень з української мови в учнів старших класів ефективним є сайт ***LearningApps.org***. Зупинимося на його освітніх можливостях детальніше. Функціональне призначення цього сайту полягає в підтриманні освітніх процесів за допомогою невеликих інтерактивних модулів. Такі модулі й окремі електронні інтерактивні вправи можна використовувати безпосередньо на уроці як навчально-виховні ресурси або в контексті позаурочної самостійної роботи.

Для забезпечення освітньої діяльності важливо створити за допомогою сервісу LearningApps.org загальнодоступну папку незалежних інтерактивних вправ, призначених для повторного використання та змінювання їх, редагування. Далі наведено відповідні вправи, вони не є включеними в жодні конкретні сценарії чи програми, тому не розглядаються як цілісні уроки чи комплексні завдання, натомість їх можна використати в будь-якій доречній навчальній розробці чи методичному сценарії, зокрема для формування в учнів не лише предметної, а й громадянської компетентності.

ПРИКЛАДИ ЕЛЕКТРОННИХ ІНТЕРАКТИВНИХ ВПРАВ на сайті *LearningApps.org*: опис, QR-коди

10 клас

Тема: Лексична норма

Кейс «*Мое слово – моя відповідальність. Лексикологія. Формування громадянської компетентності*» (рис. 1) містить п'ять інтерактивних вправ (покликання: <https://learningapps.org/7969121>).

Рис. 1. Зображення першої сторінки кейсу вправ «Мое слово – моя відповідальність. Лексикологія. Формування громадянської компетентності».

Вправа 1.

Вправа в зазначеному вище кейсі побудована на мовно-тематичному матеріалі з метою актуалізації та узагальнення знань, навичок, умінь (про пряме та переносне значення слів), набутих учнями на рівні базової загальної середньої освіти в основній школі, та передбачає розвиток мислення, розуміння відповідальності за використання слів, словосполучень у мовленні. У вправі необхідно розподілити пропоновані словосполучення на дві групи за прямим та переносним значенням слів (зображення першої сторінки вправи подано на рис.2).

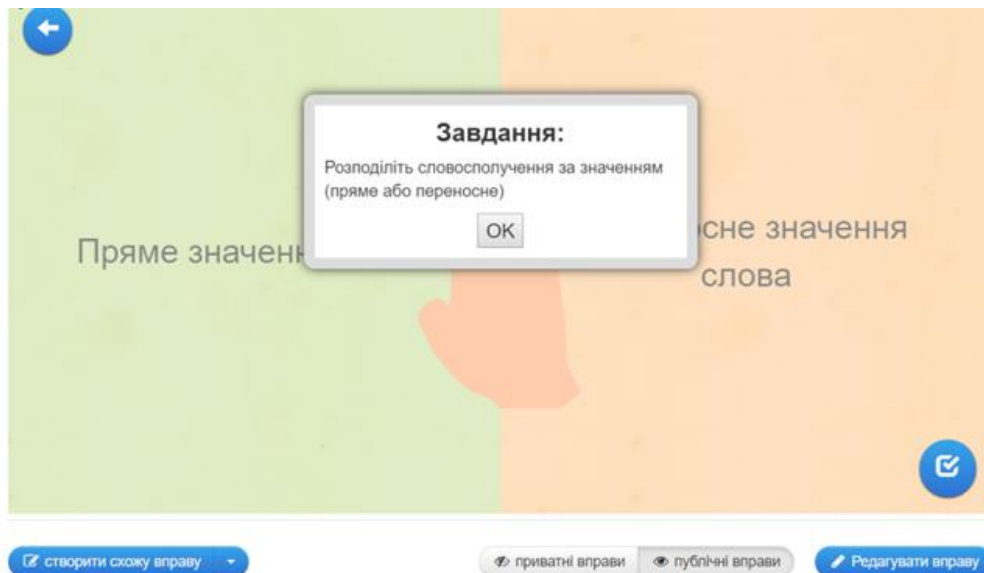

Рис. 2. Фрагмент вправи «Лексикологія».

Вправа 2.

Місце вправи в кейсі можна побачити на рис. 1. У вправі учням необхідно розподілити допущені мовні помилки відповідно до їх типу – орфоепічні, граматичні, лексичні. Для цього необхідно подумати, як правильно, виправити помилку і записати в зошит виправлені слова, словосполучення.

Вправа 3.

У вправі потрібно визначити та увідповіднити поняття, що належать до прав, обов'язків, відповідальності громадян. Вправа має структуру пазла, кожна частина якого належить до відповідної категорії (права, обов'язки, відповідальності). Якщо пазл складено правильно, у фіналі учні зможуть проглянути відеоролик з піснею патріотичного змісту. Також після виконання вправи учням пропонується написати есе «Повноцінне функціонування державної мови – запорука розквіту держави». Ця вправа допомагає розвивати

пізнавально-емоційну сферу юної мовної особистості, мовленнєву творчість, сприяє вихованню в учнівській молоді суспільно важливих цінностей, громадянської відповідальності і мовної відповідальності як її часткового вияву.

Вправа 4.

Призначення вправи – формування вміння ефективно вибудувати комунікацію, аргументовано й грамотно висловлювати власну думку щодо міжкультурних взаємин, різних життєвих явищ, реалізації громадянських прав і обов'язків, суспільно-політичних подій. Старшокласникам пропонується дві тези – два погляди на проблему використання мови як унормованої системи. Необхідно поміркувати та дібрати до кожної тези аргумент або цитату із запропонованих матеріалів, а особисті переконання та аргументи, що сформувався в процесі опрацювання тез, занотувати в зошиті.

Вправа 5.

Вправа передбачає узагальнення з теми «Лексикологія. Моє слово – моя відповідальність». Вправу розроблено на матеріалі уривків із літературних творів, медіатекстів, слів у формі вікторини: 10 тестових завдань на основі візуально-текстового наповнення. Учні мають вибрати одну або кілька правильних відповідей.

Тема: Вступ. Лексикографія

Вправа «Лексикографія. Типи словників»

(<https://learningapps.org/display?v=pzhskbpb219>)

Вправа передбачає узагальнення лексикографічних знань учнів щодо типів словників та їх призначення. Учням пропонується дібрати до кожної назви типу лінгвістичних словників їх призначення. Крім того, вправа мотивує до навчання завдяки своїй ігровій сутності та інтерактивності, дає змогу учням самостійно оцінити свої окремі знання з теми «Лексикографія».

Тема «Поняття норми в сучасній українській літературній мові»

Вправа «Правильно – неправильно. Мовні норми»

(<https://learningapps.org/display?v=psobksbkk21>)

Вправа передбачає формування вміння виявляти й усувати порушення лексичних норм, норм слововживання, закріплення знань про мовні норми на практиці. Дає змогу комплексно формувати громадянську компетентність учнів як мовних особистостей, що дотримуються мовних норм, відповідально ставляться до слововживання.

Тема «Орфографічна норма»

Вправа «Пиши правильно – будь відповідальним!»

(<https://learningapps.org/8434385>)

Вправа дає змогу учням застосувати орфографічні знання на практиці, здійснити самооцінювання власних знань про написання слів з апострофом, мотивує відповідально ставитися до норм правопису української мови, урізноманітнює процес мовної освіти, сприяє виробленню правописної грамотності учнів.

Вправа «Творення слів з додаванням суфікса -ськ»

(<https://learningapps.org/8538629>)

Вправа передбачає роботу з пазлами, на них написано іменники, від яких потрібно утворити прикметники з суфіксами **-ськ** або **-зьк, -цьк**. Якщо вправу виконано правильно, учні прочитають основні положення Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (див. рис. 3). Під час виконання вправи варто спрямувати увагу учнів на зміни приголосних у процесі словотворення. За потреби учні можуть працювати з орфографічним словником; знаходити й аналізувати додаткову інформацію з теми. Вправа передбачає формування поваги до державної мови, відповідального ставлення до норм української мови.

Рис. 3. Фрагмент репродукції, складеної з пазлів у результаті виконання вправи «Творення слів з додаванням суфікса -ськ».

Вправа «Аудіодиктант «Наполеглива праця»

(<https://learningapps.org/9949153>)

Вправа призначена для написання аудіодиктанту, самоперевірки та самооцінювання учнів щодо орфографічних норм. У завданні передбачено моделювання учнем/ ученицею карти пам'яті зі слів, у яких було допущено помилку. Крім того, вправа містить функцію підказки з текстом диктанту про Демосфена, його працю зі створення себе як оратора (довідка з текстом на сторінці аудіодиктанту зверху зліва, за позначкою) , що дає змогу учням самостійно перевірити диктант, свої досягнення або віддати диктант на перевірку вчителю. Загалом вправа сприяє формуванню мовних та соціокультурних знань як показників свідомого й відповідального громадянина.

Тема «Морфологічна норма. Іменник»

Вправа «Іменник. Однина чи множина»

(<https://learningapps.org/8540912>)

Вправа передбачає закріплення чи перевірку знань учнів про число іменника в українській мові. Зокрема представлено іменники, що викликають труднощі під час визначення числа, ті, які вживаються лише в однині чи лише в множині. Вправа, завдяки інтерактивному характеру, сприяє мотивованому формуванню відповідального ставлення до навчання української мови.

11 клас

Тема «Морфологічна норма. Дієслово»

Вправа «Дієслово-керівник»

(<https://learningapps.org/20952574>)

Вправа спонукає до усвідомлення зв'язку морфологічної норми з лексичним значенням слова, сприяє розвитку культури мовлення: учням потрібно дібрати до кожного пропонованого дієслова відповідне продовження, тобто нормативну форму іменника, дієприкметника, займенника із супровідними словами. Під час виконання вправи учні можуть здійснювати рефлексію власної навчальної діяльності з погляду додержання морфологічних норм, за потреби корегувати свої знання. Інтерактивна вправа передбачає вдосконалення вміння осмислено вибирати нормативний варіант уживання слів. Усе це дає змогу не лише реалізовувати мовну змістову лінію шкільного курсу української мови, а й формувати мовну свідомість учнів як відповідальних мовців.

Тема «Мовна стійкість як ключова риса національномовної особистості»

Вправа «Яка вона, українська мова?»

Від вимови до закону»

(<https://learningapps.org/8302916>)

Вправа передбачає переглянути відеоконтент (зустріч ведучої із мовознавицею І. Фаріон) і дати відповіді на запитання. Вправа формує розуміння суті понять «мовна особистість», «мовна стійкість», усвідомлення важливості мовної стійкості для громадянина-патріота, уміння висловлювати припущення щодо необхідності цієї риси для національномовної особистості. Вправу доречно виконувати в парі чи групі. Вправа спонукає аналізувати риси, досвід і поведінку мовної особистості; стимулює інтерес до дискусійних мовних питань; виховує впевненість у своїх переконаннях, цінностях, усвідомлення, що українська мова є державотворчим чинником та національною цінністю. Крім того, вправа містить відеоконтент, що дає змогу

урізноманітнити навчальний процес, привернути увагу до важливості риторики для сучасного мовця, розвивати вміння критично сприймати й оцінювати медіатексти.

Тема «Синтаксична норма»

Вправа «Односкладні речення»

(<https://learningapps.org/9767622>)

Вправа передбачає встановити відповідність між типами односкладних речень і прикладами. Відповідна робота дає змогу формувати в старшокласників уміння аналізувати свої навчальні досягнення, самостійно організовувати власну навчальну діяльність, сприяє розвиткові мовної свідомості, актуалізації й систематизації знань про односкладні речення», застосуванню вмінь розпізнавати їх види та коригувати у випадку помилки.

Тема «Стилістична норма»

Вправа «Мовностильовий аналіз текстів»

(<https://learningapps.org/8174848>)

Вправа побудована на текстовій основі. Учням пропонується чотири невеликі за обсягом тексти різних стилів мовлення, потрібно розпізнати стиль текстів, виписати лексику, яка є особливістю цього стилю, обґрунтувати свою відповідь й записати назву стилю як вільну відповідь. Під час виконання вправи учні вчать розуміти суть понять «стиль», «стилістична норма», «стилістична помилка»; розрізняти стилістичне забарвлення лексичних і словотворчих засобів мови; знаходити в тексті стилістично забарвлені морфологічні засоби, варіанти граматичних форм; усвідомлювати важливість стилістичних умінь. Крім того, ідейно-змістове наповнення текстів сприяє формуванню громадянської

компетентності, розвитку української мовної свідомості, усвідомленню української мови як національної цінності.

Вправа «Вдале слово»

<https://learningapps.org/20953981>

Вправа передбачає заповнити пропуски в тексті «*Вища освіта престижна?!*» словами, що відповідають контексту (довідка зі словами, які потрібно вставити, на сторінці вправи зверху зліва, за позначкою). Також у вправі запропоновано написати есе «*Чому я обираю/не обираю вищу освіту?*». У такий спосіб вправа сприяє вдосконаленню культури мовлення учнів як важливого показника відповідального мовця, формуванню вмінь висловлювати й обґрунтовувати власну позицію щодо вищої освіти, доречно вживати слова та синтаксично узгоджувати їх у реченні, розвиває креативність.

Крім того, під час виконання вправи учні вчать самостійно організовувати власну навчальну діяльність, шукати додаткові джерела інформації, критично мислити, оцінювати власні досягнення. Тематичне наповнення тексту вправи сприяє формуванню важливої цінності в житті молоді особи – освіти, спонукає до роздумів про значення вищої освіти.

Тема «Риторика» (10-11 класи)

Вправа «Не бійтеся говорити українською!»

(<https://learningapps.org/8302166>)

У вправі вміщено відеоролик до Дня української писемності та мови з виступом письменниці Оксани Забужко (див. рис.4). Під час виступу Оксани Забужко з'являються запитання. Вправа передбачає формування вміння аналізувати чужі виступи,

розпізнавати мовностилістичні засоби, які використовує оратор, і їх комунікативне призначення. Ідейно-змістове наповнення виступу сприяє вихованню мовної стійкості, лінгвопатріотизму в учнівської молоді, мотивації до пізнавальної діяльності під час навчання української мови та розумінню необхідності активної громадянської позиції.

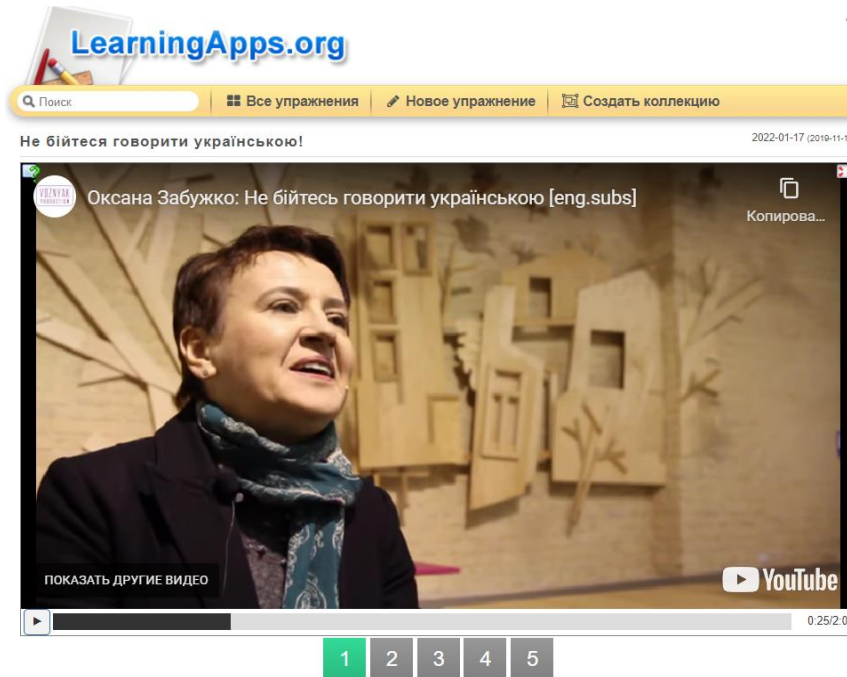

Рис. 4. Фрагмент вправи «Не бійтеся говорити українською!» на сайті learningApps.org.

Вправа «Риторика. Виступи»

(<https://learningapps.org/8444690>)

У вправі подано для аналізу виступ Ліни Костенко. Відеозапис виступу супроводжується навідними запитаннями, що спонукають учнів до роздумів над важливими темами громадянського спрямування. Під час виконання вправи учні отримують приклад риторики цікавого мовця,

замислюються над важливістю інформаційної грамотності, незалежності і свободи, риторики й риторичних умінь, усвідомлюють відповідальність за мовленнєві вчинки. Крім

того, старшокласникам необхідно виконати письмові завдання:

1. Написати рекомендації для друзів, батьків, знайомих: «Як правильно та критично оцінювати почуте і прочитане у віртуальному просторі?».

2. Написати есе «Координати моєї незалежності», що сприятиме розвитку креативності й мовленнєвої вправності учнів.

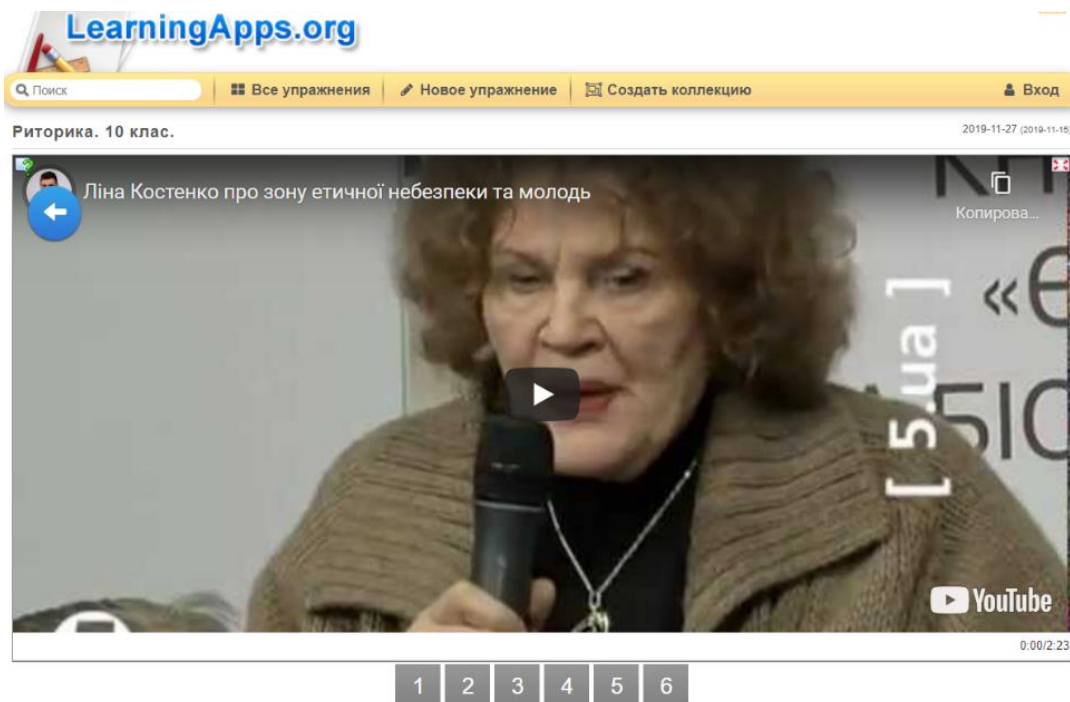

Рис. 5. Фрагмент вправи «Риторика. Виступи» на сайті *learningapps.org*.

Вправа «Особистість мовця»

(<https://learningapps.org/9764014>)

У вправі подано відеозапис виступу Ліни Костенко (рис. 6) для аналізу, уміщено довідку на сторінці вправи зверху зліва, за

позначкою . Також передбачено письмове завдання для учнів – висловити своє ставлення до почутого виступу. Вправа

допомагає зрозуміти поняття «особистість мовця», умови успішного спілкування; звернути увагу на риси, притаманні цікавому мовцеві, гарному співрозмовникові; формує вміння

адекватно сприймати виступ на слух, аналізувати чужий виступ, висловлювати власне ставлення до почутого, розпізнавати прийоми встановлення контакту з аудиторією, інші риторичні прийоми на практиці.

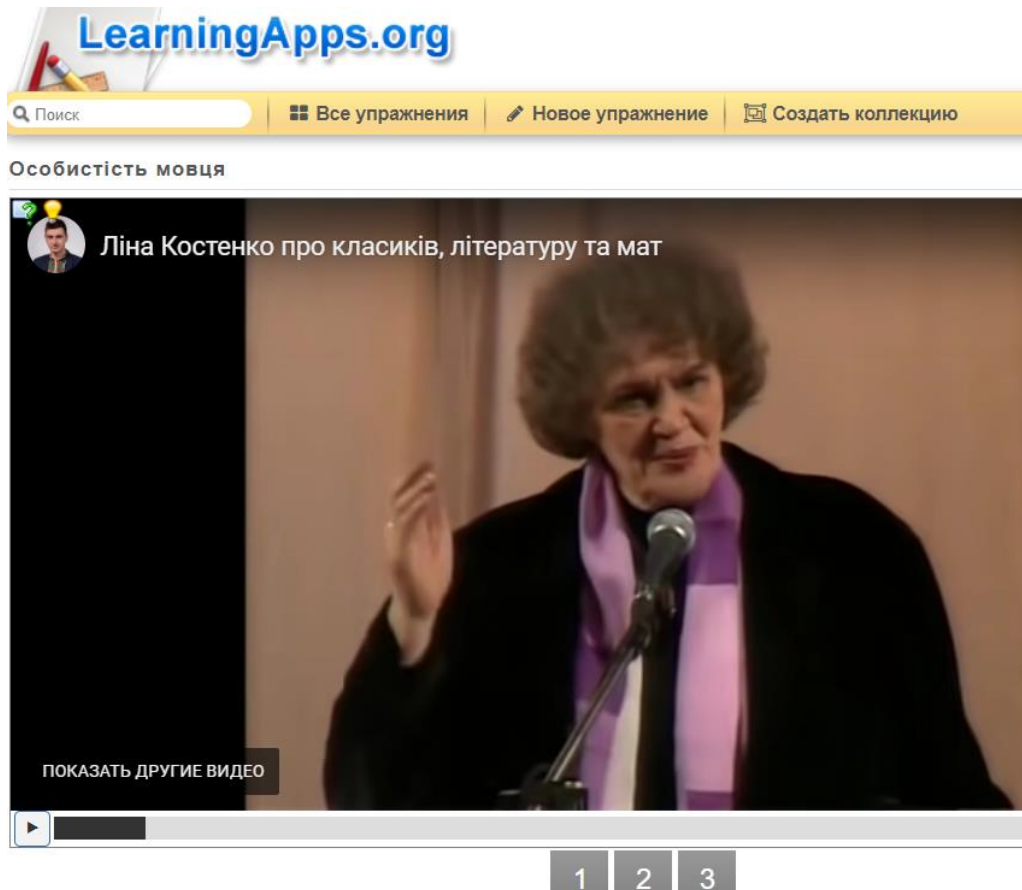

Рис. 6. Фрагмент вправи «Особистість мовця» на сайті *learningapps.org*.

Отже, окреслені електронні інтерактивні вправи мають широке спрямування. Соціокультурний компонент у комплексі запропонованих вправ реалізується через ознайомлення учнів із супровідними матеріалами, орієнтованими на формування громадянської компетентності. Вправи містять текстове і візуальне наповнення, що сприятиме опануванню базових понять громадянознавчого тезаурусу, знань про права та обов'язки громадян, виробленню загальноєвропейських та національних ціннісних орієнтирів, формуванню здатності застосовувати здобуті знання, уміння для розв'язання міжкультурних конфліктів, готовності використовувати

способи діяльності, моделі поведінки, що відповідають чинному законодавству, спроможності орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя України, здатності виявляти та відстоювати власну громадянську позицію. Характерною особливістю наведених вище інтерактивних вправ є реалізація мовної, мовленнєвої, діяльнісної, соціокультурної змістових ліній шкільного курсу української мови, а також наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність». Ця наскрізна змістова лінія безпосередньо корелює з громадянською компетентністю як ключовою, передбачає пошук відповідної інформації, усвідомлення своєї ролі в суспільстві, співпрацю, обговорення учнями громадянських позицій та поглядів щодо різних соціальних проблем і т. ін. Завдяки змістовим особливостям вправи сприяють, поза іншим, формуванню ціннісних і світоглядних орієнтирів учнів старших класів, що визначають рівень їхньої свідомості, поведінки в ситуаціях суспільно-політичного життя у відповідному лінгвосоціумі.

§ 5. Мовний вебквест: навчаємося граючись

Вебквест (від англ. web – всесвітня павутина, мережа, інтернет-простір, quest – пошук, пригоди, гра) залежно від аспектного сприйняття й ситуативного використання має кілька тлумачень: сайт в інтернеті; метод навчання; технологія навчання; спеціальний дидактичний матеріал у вигляді гугл-форми; електронний засіб навчання; розважальна технологія; форма дистанційного навчання тощо. Розробниками вебквесту (як дослідницько орієнтованого способу діяльності здобувачів освіти в інтернеті) вважають Берні Доджа – професора освітніх технологій університету Сан-Дієго та його колегу Томаса Марча (1995 р.). В освіті використовують вебквести різних видів: предметні, міжпредметні; короткострокові, довгострокові.

В освітньому процесі основу вебквест-технології становить алгоритм дій, що відображає сукупність методів навчання, один із яких є домінувальним. Обсяг поняття «технологія навчання» ширший, ніж поняття «метод навчання». Названі поняття описують суть речей, різних за обсягом. Метод навчання – це спосіб взаємодії вчителя і учнів, спрямований на досягнення навчальної мети, у якій передбачено формування предметної і ключових компетентностей зростаючої особистості. Залежно від конкретної навчальної ситуації методи навчання предмета складаються з різної кількості структурних елементів, деталей. Складний за будовою метод навчання, який переростає межі структурно простого методу й проєктується відповідно до комплексу послідовних цілей, стає технологією навчання. Основні питання, на які дає відповідь технологія навчання, – *як досягти навчального результату?, у якій послідовності виконувати навчальні дії?*

Технологія навчання української мови – це комплекс форм, методів і засобів, пов'язаних із проєктуванням, організацією та реалізацією процесу навчання відповідного предмета, що забезпечує досягнення суб'єктами навчання заданого в цілях результату. У процесі проєктування

навчальних цілей варто виражати їх у формі видів діяльності й способів дій, використовуючи ключові слова загальновідомої теорії класифікації та систематизації цілей, запропонованої американськими вченими на чолі з Б. Блумом за шістьма критеріями: *знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінювання*.

У контексті методики навчання української мови **мовний вебквест** – це насамперед електронний освітній ресурс і технологія електронного навчання предмета, підпорядкована навчально-виховним і розвивальним цілям формування мовної особистості, що передбачає ігровий формат, пригоди, завдання проблемно-пошукового характеру, критерії оцінювання, вибір сайту для квестів та ін. Алгоритм реалізації такої технології складається з трьох основних етапів: *початкового* (ознайомлювального), *виконавського* (проходження учнями вебквесту відповідно до сюжету, з урахуванням ігрових ролей, із використанням інтернет-джерел), *завершального* (представлення учнями власної презентації чи вебсторінок, творчих робіт в електронній, друкованій або усній формі; оцінювання результатів роботи учнів). Особливістю зазначеної технології, яка відрізняє її від однойменного методу навчання, є більш складна структура, у якій важливе місце відводиться чіткому проектуванню цілей (цілевизначенню), цілі задають напрями активності учнів і творчому процесові освітньої діяльності. У процесі створення вебквесту також важливо продумати: *цікавий сюжет* (наприклад: у вигляді мандрівки (із зупинками, скарбами, лабіринтами і т. п.), детективного чи журналістського розслідування, мовного дослідження, пошуку міфічних героїв, інформації, частин мови та ін.); *ролі і маршрутні листи* для кожної з них; *чіткі проблемні завдання*; *доцільні інтернет-джерела інформації* для учнів; *вибір сайту* для квестів (наприклад, *wix*). Створені завдання, мапи, дібрані зображення варто зберігати на гугл-диску. Вебквест залежно від задуму вчителя учні можуть виконувати індивідуально, в парі чи групі. Відповідно до сказаного цінність вебквест-

технології в тому, що вона підвищує мотивацію до навчання предмета, сприяє формуванню мовної особистості, яка володіє кількома компетентностями, уможливає реалізацію креативного потенціалу юних носіїв української мови; розвиває їхні особистісні риси.

Як приклад можна розглянути мовний вебквест «Мандруй, мовні скарби шукай і в кейс збирай!», створений на гугл-сайті (QR-код чи покликання: <https://cutt.ly/YIhtl00>).

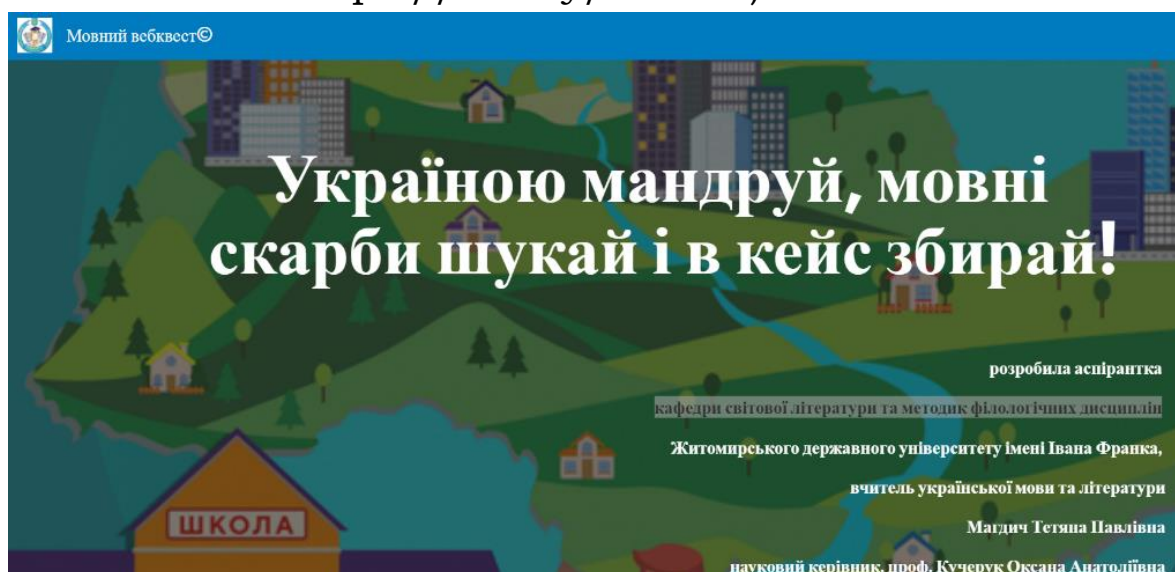

Рис. 7. Фрагмент заголовної сторінки вебквесту.

Вебквест «Мандруй, мовні скарби шукай і в кейс збирай!» як електронний освітній ресурс підпорядкований такій меті: узагальнити знання та вдосконалити вміння з лексикографії, збагатити досвід щодо лексичної норми, розширити власний словниковий запас суспільно-політичної лексики, ознайомитися з цінностями сучасного демократичного суспільства, здійснити віртуальну подорож містами України, розвинути вміння пошуку необхідної інформації. По суті, комплексну інтерактивну гру, подану у формі вебквесту, розроблено у вигляді мандрівки містами України. Виконуючи завдання з теми «Лексикографія» та «Лексична норма», здійснюючи навчально-пошукову діяльність, старшокласники дізнаються про основні громадянські

цінності розвиненого демократичного суспільства, що формують громадянськo-назвчy базу, про значення важливих суспільно-політичних понять, що є основою громадянської свідомості, а також цікаві факти про міста України, що сприяє їхньому соціокультурному розвитку.

Вебквест *«Мандруй, мовні скарби шукай і в кейс збирай!»* створено з використанням програми MS PowerPoint, що зумовлено простим функціонуванням її сервісу та доступністю. Створений ЕОР призначено для демонстрації на інтерактивній дошці або на великому настінному екрані з використанням проєктора за безпосереднього керування з боку вчителя, або на смартфоні, айфоні, персональному комп'ютері учня. Цей вебквест сприяє:

- актуалізації знань та вмінь з теми «Лексикографія», «Лексична норма»;
- активізації навчально-пізнавального інтересу до відповідних тем, стимулюванню мотивації до предмета;
- мовленнєвому розвитку (робота з текстами);
- вдосконаленню навичок самоорганізації діяльності, здатності шукати, відбирати, аналізувати необхідну інформацію;
- реалізації наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність», формуванню громадянської компетентності, зокрема збагаченню лексичного запасу учнів суспільно-політичними поняттями як основою громадянської і мовної свідомості.

Відповідно до програми з української мови 10-11 класів (рівень стандарту) вебквест забезпечує реалізацію знаннєвого, діяльнісного, ціннісного, емоційного та поведінкового компонентів навчальних досягнень учнів з тем «Лексикографія», «Лексична норма» зі шкільного курсу української мови в проєкції на формування громадянської компетентності учнів як однієї з ключових. Дії учні мають виконувати за інструкцією вебквесту, яка на сайті, у рубриці «Правила мандрівки», а саме:

1. Створіть папку у своєму телефоні чи комп'ютері з назвою "Кейс успішного громадянина". У цій папці ви зберігатимете результати своєї роботи: словник-мінімум, нормативні документи, якими скористаєтеся, покликання на електронні словники, що знадобляться вам у процесі навчання.

2. Створіть у програмі Word або Googledocs документ зі словником-мінімумом «Цінності громадянина демократичного суспільства». У ньому ви будете зберігати результати пошуку значень слів.

3. Проходьте зупинки в тій послідовності, у якій вони розміщені. На кожній зупинці, окрім тексту-загадки, міститься по три завдання.

4. На кожній зупинці уважно ознайомтеся з текстом-загадкою.

5. Переходьте до виконання завдань. Кожне завдання має підказку до розгадки.

6. Підказка містить кнопку "ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ". Ця функція дає змогу вам перевірити, чи правильно ви виконали завдання й чи правильно розгадали текст-загадку.

7. Виконуйте кожне завдання сумлінно, не поспішайте заглядати до підказок. Перейти на наступну зупинку можна на сайті, натиснувши кнопки «Нумо мандрувати!» (Зупинка 1), «Мандруймо далі!» (Зупинка 2), «До пошуку й досліджень!» (Зупинка 3), «Фінішна загадка» (Зупинка 4), – путівник подано на рис.8.

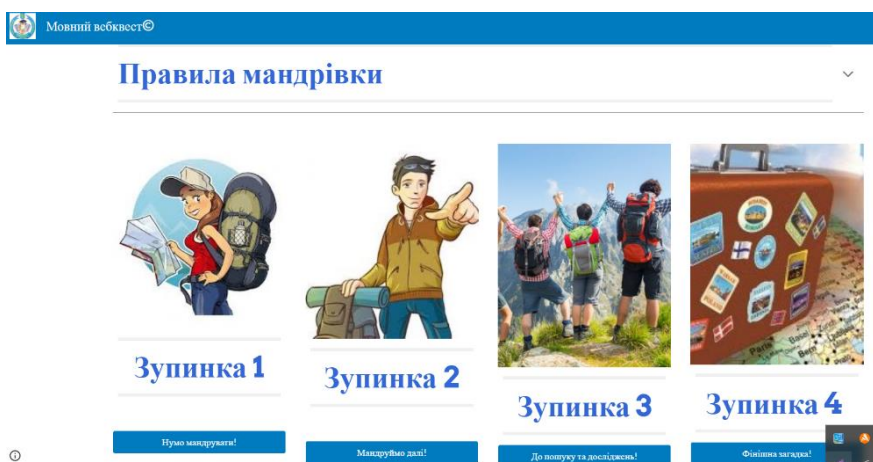

Рис. 8. Путівник на сайті вебквесту «Мандруй, мовні скарби шукай і в кейс збирай».

Кожна зупинка вебквесту – це знайомство з містом України (Львів, Житомир, Запоріжжя, Полтава) у формі тексту-загадки, у якому учні мають розгадати назву міста, видатну постать українця та одну або кілька зашифрованих цінностей. Підказки до розгадки учні отримують за умови виконання завдань з української мови. У процесі розгадування загадки та виконання завдань вони збирають у свій мінісловник нові слова на позначення цінностей (*патріотизм, толерантність, демократія, гуманізм, свобода, право* тощо). Загалом вебквест сприяє вихованню в учнів почуття патріотизму, зокрема мовного патріотизму.

На зупинках вебквесту розміщено завдання.

Зупинка 1. Завдання 1 – пропонується розгадати кросворд на сайті learningApps.org, розгадками до кросворду є слова, пропущені в прислів'ях та приказках, розгадавши кросворд правильно, учні бачать назву міста, яким мандрують. Таке завдання сприяє формуванню лінгвокультурологічних знань, вихованню мовної свідомості, розвитку мислення.

Зупинка 1. Завдання 2 – учням потрібно скласти паспорт слова *демократія*: визначити його лексичне значення за тлумачним словником; наголос та вимову (фонетична транскрипція); дібрати синоніми, антонім до цього слова; знайти цитату чи крилатий вислів із пропонованим словом. Таке завдання збагачує словниковий запас учнівської молоді суспільною лексикою, сприяє формуванню вмінь користуватися електронним словником, розвиває критичне мислення, фонетичні вміння.

Зупинка 1. Завдання 3 – старшокласникам потрібно поєднати запозичені слова з їх власне українськими відповідниками, слова дібрані відповідно до суспільно-політичної тематики (толерантність, демократія, легітимний, патріот, ідентичний). Таке завдання спрямоване на розширення словникового складу учнів, на розуміння значення слів, що позначають суспільно-політичні поняття, дає змогу в

майбутньому свідомо та з розумінням сприймати будь-яку інформацію, зокрема й медіаінформацію.

Зупинка 2. Завдання 1 – учням пропонується розгадати ребуси, у яких зашифровані фразеологізми української мови, та з'ясувати їх значення за відповідним словником (див. рис. 9). Таке завдання сприяє розвитку узагальнено-образного, асоціативного мислення, збагаченню мовлення фразеологізмами, удосконаленню вмінь користуватися електронним словником та ін.

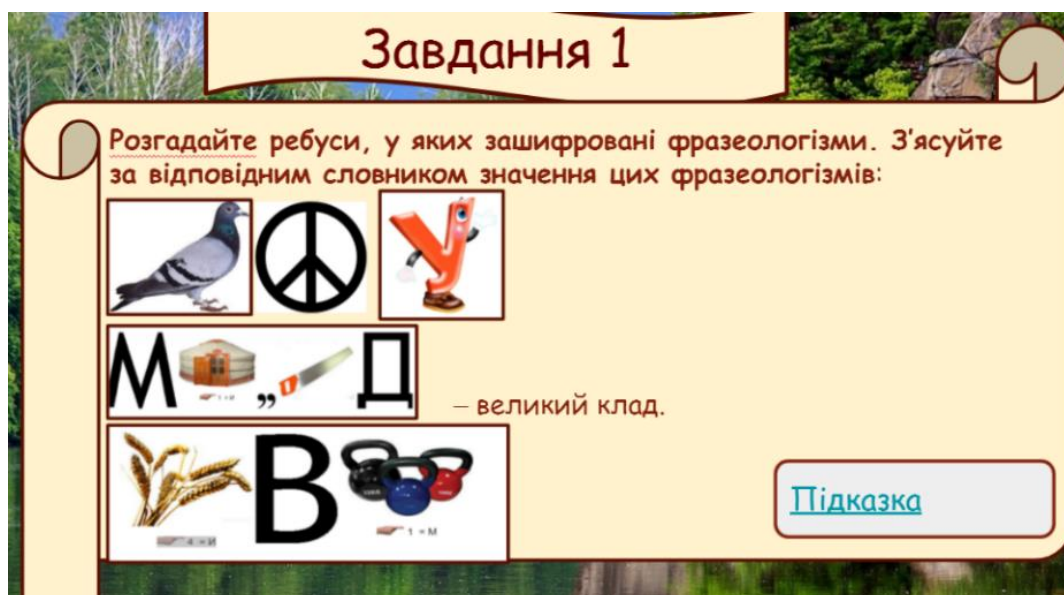

Рис. 9. Завдання 1, розміщене в межах Зупинки 2.

Зупинка 2. Завдання 2 – учням потрібно дати відповіді на запитання і записати їх у "віконце" кросворду. Розгадавши кросворд правильно, старшокласники побачать ключове слово, що є справжнім прізвиськом згаданої в тексті-загадці поетеси, а саме: Косач (прізвисьце Лесі Українки). У контексті завдання пропонується підказка. Кросворд містить запитання про види словників. Завдання сприяє закріпленню знань з лексикографії про словники та їх призначення.

Зупинка 2. Завдання 3 – необхідно прокоментувати цитату Лесі Українки «Терпіль кайдани – то всесвітський сором, забуть їх, не розбивши, – гірший стыд» та визначити за цією цитатою, які цінності й переконання були притаманними видатній українській поетесі. Завдання передбачає

поповнення словника-мінімуму учнів словами *свобода, воля, рівність*, розвиток думки і мовлення, вміння інтерпретувати інформацію, обґрунтовувати громадянські цінності, висловлювати власне розуміння відповідних цінностей.

Зупинка 3. Завдання 1 – передбачає роботу з текстом про козаків і відповідні символи національної гідності: читання, узагальнення прочитаного (дібрати заголовки), лексичну роботу з пропонованими словами. Таке завдання розширює національну свідомість юних українців, сприяє розвитку навичок рецептивного мовлення, удосконаленню вмінь працювати з довідковими джерелами.

Зупинка 3. Завдання 2 – учні мають виконати тест у вигляді інтерактивної вправи на платформі LearningApps.org з теми «Лексична норма» і за ключем визначити цінності, якими керувалися козаки. Завдання сприяє розвитку мовно-когнітивного тезауруса учнів, підвищенню рівня мовленнєвої культури старшокласників шляхом розпізнавання порушень лексичних норм.

Зупинка 3. Завдання 3 – учням потрібно прочитати вірш та знайти в ньому слово-розгадку, а саме: назву куточка України, згаданого в тексті-загадці. Таке завдання сприяє розвитку уваги, образному мисленню, вихованню патріотичного почуття, розвитку соціокультурного світогляду.

Зупинка 4. Завдання 1 – старшокласники мають скористатися тлумачним словником і з'ясувати значення слова *гуманізм* та записати його до своїх словників-мінімумів. Виконуючи це завдання, учні вдосконалюють навички роботи з довідковими медіаресурсами, зокрема електронним тлумачним словником, збагачують словниковий запас.

Зупинка 4. Завдання 2 – передбачає роботу з невеликим за обсягом текстом про цінності демократичного суспільства. У підказці до завдання учні знайдуть ширшу інформацію про таку цінність, як людська гідність. Завдання розвиває навички вживати слова-пароніми відповідно до їх лексичних значень, дотримуючись лексичних норм. Крім того, старшокласникам

пропонується висловити власну думку щодо володіння цінностями демократичного суспільства.

Зупинка 4. Завдання 3 – потрібно прочитати прислів'я, з'ясувати їх значення, знайти спільне слово для обох висловів, перевірити свої міркування за підказкою. Завдання збагачує національну мовну свідомість учнів фразеологізмами та відповідною соціокультурною інформацією.

У пропонованому вебквесті *«Мадруй, мовні скарби шукай і в кейс збирай»* додатково передбачено покреативити – учням пропонується створити тематичну «хмаринку» у вигляді кейсу слів-понять, що вони зібрали до свого словника-мінімуму на громадянську тематику. Виконати завдання можна в програмі wordart.com (див. рис.10).

Рис. 10. Приклад хмари слів на позначення цінностей громадянського суспільства у вигляді кейсу (портфеля).

Занурення в описаний мовний вебквест дає змогу учням закріплювати ціннісні орієнтири, розвивати культуровідповідний досвід, набувати навичок самостійно

організовувати свою діяльність, контролювати свої дії, співпрацювати (робота в парах, групах) здійснювати рефлексію, коригувати мовні помилки, збагачувати свій словниковий запас, а також формувати власну електронну бібліотеку.

Учитель також може самостійно (чи з учнями) створювати мовні вебквести для навчання носіїв української мови як відповідальних громадян.

ПІСЛЯМОВА

Сучасне навчання в просторі шкільної мовної освіти компетентісно орієнтоване, а тому потребує переосмислення знаннєвої парадигми і традиційного, зунівського, підходу та водночас урахування новаторських тенденцій. В умовах освітньої реформи і становлення нової української школи перед сучасним учителем-словесником постає багато проблемних запитань, на які в нього немає чіткої відповіді через відсутність належного їх розуміння. Зокрема, такими запитаннями є: що таке громадянська компетентність і як її формувати в старшокласників у процесі навчання української мови з урахуванням інноваційних підходів?

У посібнику враховано потреби практики навчання української мови й окреслено основні аспекти методики формування громадянської компетентності учнів як юних українських мовних особистостей, що пов'язані з пізнанням реалій суспільного життя, у яких мовні і соціокультурні знання, уміння, досвід, ставлення виявляються і мають соціальне значення. Пропонуємо навчально-методичне забезпечення для реалізації наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність» у шкільному курсі української мови та відповідні методичні рекомендації щодо організації й упровадження навчання української мови з проєкцією на формування ціннісних орієнтирів і громадянської компетентності в учнівської молоді. Відповідно до сучасної навчально-методичної стратегії посібник містить QR-коди, актуальні покликання на інтернет-джерела (електронні довідкові ресурси, електронні вправи, мовний вебквест та ін.), що стануть у нагоді вчителю.

Власний педагогічний досвід переконує, що пропоновані в книзі електронні інтерактивні вправи, комплексні компетентісно орієнтовані завдання, ситуаційні завдання, мовний вебквест сприяють формуванню національної і мовної свідомості, мовної стійкості, патріотизму, розвитку мовно-

когнітивного тезаурусу старшокласників, критичного та креативного мислення, комунікативних здібностей, збагачують учнів мовними і соціокультурними знаннями та смислами.

Сучасне українське суспільство потребує від юних громадян активної громадянської позиції, мовної стійкості, комунікативності, нормативного мовлення як свідомого ставлення до мови, культуровідповідної вихованості, критичного сприйняття інформації, креативності, медіаграмотності. Сподіваємося, що комплексне застосування вчителями представленого в посібнику навчально-методичного забезпечення в межах навчальних технологій, варіативних авторських методик посилить розвивальний вплив на учнів форм, методів, засобів навчання української мови, сприятиме духовному й інтелектуальному розвитку, вихованню свідомого й відповідального ставлення до вивчення державної мови, формуванню українських мовних особистостей як патріотів і відповідальних громадян. Відкритість до ідей, описаних у цьому посібнику, допоможе вчителям-словесникам упевнено досягти відповідних освітніх результатів.

ДОДАТОК 1

КОРОТКИЙ СЛОВНИК ПОНЯТЬ І ТЕРМІНІВ

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ – сукупність етичних принципів та визначених у ЗУ «Про освіту» правил, якими мають керуватися учасники освітнього, освітньо-наукового чи наукового процесу з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

ВЕБКВЕСТ – залежно від аспектного сприйняття й ситуативного використання має кілька тлумачень: сайт в інтернеті; метод навчання; технологія навчання; спеціальний дидактичний матеріал у вигляді гугл-форми; електронний освітній ресурс; розважальна технологія; форма дистанційного навчання тощо.

ВЕБКВЕСТ МОВНИЙ – насамперед електронний освітній ресурс і технологія електронного навчання предмета, підпорядкована навчально-виховним і розвивальним цілям формування мовної особистості, що передбачає ігровий формат, пригоди, завдання проблемно-пошукового характеру, критерії оцінювання, вибір сайту для квестів та ін.

ДОСЛІДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНЕ З МОВИ – дослідницька діяльність здобувача освіти, що передбачає організацію пошукової творчої діяльності учнів шляхом постановки нових для них проблем/ проблемних завдань. Це мисленнєвий експеримент, що полягає у відтворенні певних закономірностей у спеціально створених навчальних умовах і передбачає постійне стимулювання вчителем учнів досліджувати мовні явища, максимально використовувати засвоєний мовний матеріал.

ЕЛЕКТРОННІ ОСВІТНІ РЕСУРСИ – навчальні засоби (науково-популярні, інформаційні, довідкові, комунікаційні), розроблені в електронній формі та представлені на цифрових носіях будь-якого типу або розміщені у інформаційно-телекомунікаційних мережах, що відтворюються за допомогою

електронних технічних засобів і застосовуються для ефективної організації освітнього процесу.

ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНЕ – інструкція щодо роботи з навчальним матеріалом. Вид і обсяг навчальної роботи учнів.

ЗАКЛАД ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ – освітній заклад, основним видом діяльності якого є освітня діяльність у сфері загальної середньої освіти. Здобуття загальної середньої освіти забезпечують:

- початкова школа – заклад освіти I ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти) – забезпечує початкову освіту;

- гімназія – заклад середньої освіти II ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти) – забезпечує базову середню освіту;

- ліцей – заклад середньої освіти III ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти) – забезпечує профільну середню освіту.

Термін навчання для здобуття повної загальної середньої освіти в закладах загальної середньої освіти I-III ступенів становить 11 років:

- у закладах загальної середньої освіти I ступеня – 4 роки;

- у закладах загальної середньої освіти II ступеня – 5 років;

- у закладах загальної середньої освіти III ступеня – 2 роки.

ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ – одна із ознак сучасного свідомого громадянина, яка інтегрує в собі кілька компонентів: інформаційну грамотність, медіаграмотність, критичне мислення, соціальну толерантність, емоційну стійкість до впливів медіа, фактчекінг, цифрову безпеку, візуальну грамотність, інноваційність, креативність.

КЕЙС-МЕТОД НАВЧАННЯ (метод кейсів, метод конкретних ситуацій, метод ситуаційного аналізу, метод case-study) – спосіб навчання, який передбачає ознайомлення учнів із реальною проблемною життєвою ситуацією, аналіз її, пошук шляхів розв'язання, вибирання з них найкращого (чи правильного) варіанта вирішення. В основі цього методу – робота з навчальним кейсом, що передбачає інтерактивність між учнями, учителем і учнями, мовленнєву комунікацію.

КЕЙС НАВЧАЛЬНИЙ – засіб навчання, дидактичний матеріал, у якому описується конкретна реальна ситуація проблемного характеру, подано завдання для роботи із ситуацією, також може містити додатковий інформаційний матеріал (рекомендації, словничок, покликання на інтернет-ресурси та ін.).

КЕЙС НАВЧАЛЬНИЙ ІЗ ВИРАЖЕНИМ ГРОМАДЯНСЬКИМ СПРЯМУВАННЯМ – це дидактичний засіб, у якому описується реальна проблемна ситуація морально-етичного, лінгвопатріотичного, суспільно-політичного змісту, подано завдання для роботи із цією ситуацією, також може містити додатковий інформаційний матеріал (рекомендації, словничок, покликання на інтернет-ресурси та ін.).

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ – методологічний орієнтир в освітній діяльності, що спрямовує діяльність учителя і учнів на формування й розвиток предметної та ключових компетентностей у здобувачів освіти, на виховання української мовної особистості, яка володіє кількома компетентностями, що забезпечить їй належний рівень соціалізації та спілкування в різних життєвих ситуаціях.

КОМПЕТЕНТНІСТЬ – динамічна комбінація знань, навичок, умінь, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає інтегровану здатність особи успішно соціалізуватися, провадити подальшу відповідну діяльність (навчальну, комунікативну, громадську чи професійну тощо).

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКА учнів як представників українського лінгвосоціуму – інтегрована здатність особи відповідально реалізовувати громадянські права і обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства та держави в ім'я свободи і справедливості, що формується на основі загальноприйнятих у суспільстві цінностей, гідного ставлення до державних символів, збагачення української мовної свідомості, сукупності

громадянських знань і вмінь, досвіду виконання мовних обов'язків громадянина України, готовності активно й ефективно виявляти себе за допомогою засобів державної мови в різних соціальних ролях у відповідному лінгвосоціумі

КОМПЛЕКСНЕ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ ЗАВДАННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ – наперед визначений для учнів обсяг текстоцентричної роботи з предмета, що підпорядкована формуванню української мовної особистості, яка володіє кількома компетентностями. Таке завдання охоплює кілька блоків активностей учнів на базі тексту (інформаційно-пізнавальна активність; мовленнєва робота з текстом; мовна тематична і мовна супровідна робота з текстом; життєво орієнтована активність) та відповідні критерії оцінювання.

МЕТОД ВИХОВАННЯ – спосіб впливу педагога на учнів (їхню свідомість, почуття, волю, поведінку, цінності), підпорядкований досягненню поставлених виховних цілей: 1) методи безпосереднього виховного впливу (метод толерантного переконання, позитивний приклад, заохочення); 2) методи опосередкованого виховного впливу (методи створення сприятливого соціального середовища – залучення учнів до соціальних, громадянських проєктів, конкурсів, флешмобів); 3) методи самовиховання (методи самопізнання, самопрезентації, самооцінки, самоаналізу, самоконтролю, самоорганізації діяльності).

МЕТОД НАВЧАННЯ – спосіб упорядкованої взаємопов'язаної діяльності вчителя та учнів, спрямований на досягнення поставлених цілей. Методи навчання української мови насамперед забезпечують: мовну підготовку; мовленнєву підготовку на базі текстового підходу; комунікативну підготовку на основі ситуаційного підходу. У системі таких методів актуальними є такі групи: 1) методи, спрямовані на оволодіння мовними знаннями; 2) методи, спрямовані на формування навчально-мовних та правописних навичок, умінь; 3) методи, спрямовані на поглиблення мовленнєвих

понять і розвиток рецептивної мовленнєвої діяльності; 4) методи, спрямовані на поглиблення мовленнєвих понять та розвиток продуктивного мовлення; 5) методи формування комунікативної компетентності.

МЕТОД УЧІННЯ – спосіб навчально-пізнавальної діяльності учнів, зорієнтований на творче оволодіння знаннями, навичками, уміннями та вироблення світоглядних переконань на уроках і в позакласній роботі.

МЕТОДИКА – 1) сукупність змісту і технології здійснення практичної чи теоретичної діяльності (авторська методика педагога); 2) галузь науки (методика навчання української мови); 3) знання про способи здійснення певної діяльності (методика планування, методика дослідження, методика педагогічного керівництва).

МОВА ВОРОЖНЕЧІ (ненависті) – образливі слова, висловлювання, що негативно впливають на психіку адресата й зумовлюють агресивну поведінку щодо людей іншої статі, культури, національності, віри, життєвих принципів, звичок.

МОВНА ОСВІТА – цілеспрямований тривалий процес формування духовно багаті мовної особистості, що передбачає мовне навчання і мовне виховання здобувачів освіти.

МОВНА ОСОБИСТІТЬ – мовець, що знає певну мову, послуговується мовними засобами в мовленні, володіє здатністю сприймати і створювати продукти мовлення в різних комунікативних ситуаціях та усвідомлює себе як носія мови.

МОВНА СВІДОМІСТЬ – форма свідомості, яка обіймає знання, почуття, оцінки й настанови щодо мови та мовної дійсності; небайдуже, шанобливе ставлення до мови.

МОВНА СТІЙКІСТЬ – постійна вірність особи національній мові, стабільна протидія сторонньому, негативному впливу іншої мови, що забезпечує від асиміляції нації (народу) у світі та запобігає зникненню її.

ПАТРІОТИЗМ – почуття любові до своєї Батьківщини, відданості своєму народові, готовність для них на подвиги, жертви.

ПАТРІОТИЗМ МОВНИЙ – вияв любові до своєї Батьківщини, відданості своєму народу через досконале володіння рідною мовою; один із виявів патріотизму, високого рівня національної свідомості громадян як мовних особистостей.

ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ МОВИ – методологічний орієнтир, що позначає складне багатовимірне явище, структурними компонентами якого є принципи, технології, методи, засоби, форми навчання мови і якому властиві концептуальність, процесуальність, системність, керованість, дієвість. Актуальними є такі основні підходи: особистісно орієнтований, компетентнісний, діяльнісний та ін.

ТЕКСТ НАВЧАЛЬНИЙ – засіб навчання, комплексного формування ключових і предметної (з української мови) компетентностей; результат мовленнєвої діяльності; форма вираження дискурсу; основна одиниця дидактичної текстології.

ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ – сукупність форм, методів, засобів навчання, своєрідний алгоритм дій, правильне виконання яких веде до реалізації запроєктованих суб'єктами навчання цілей.

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ – процес оцінювання; поетапна методика оцінювання, що базується на новій філософії оцінювання, яка передбачає підвищення якості рівня освіти шляхом оцінювання роботи учнів (їхніх «м'яких», «жорстких» навичок, умінь, знань, досвіду, цінностей, ставлень) і коригування процесу навчання, на відміну від підсумкового (традиційного) оцінювання, яке показує проміжний, підсумковий результат навчання; технологія оцінювання (наприклад, портфоліо як різновид технології формувального оцінювання).

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ – інтегрований, комплексний і тривалий освітній процес, що передбачає створення належних умов (мотивування, інформування, практичної діяльності, рефлексії) для становлення ціннісних орієнтацій, знань, навичок, умінь, досвіду, ставлень, яких набуває кожен учень як суб'єкт мовної освіти для самовизначення в соціумі й відповідальної самореалізації, реалізації своїх прав і обов'язків з метою розвитку демократичного суспільства та держави; становлення учня як свідомого носія української мови, українського патріота, відповідального громадянина, який відчуває свою належність до відповідного лінгвосоціуму.

ЦІННОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКІ – це значущі, вартісні речі, явища, ідеї, зумовлені потребами й інтересами представників європейських країн (права людини, демократія, гуманізм, верховенство права, академічна доброчесність тощо).

ЦІННОСТІ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКІ – це значущі, вартісні речі, явища, ідеї, зумовлені потребами й інтересами людей (добро, краса, істина, справедливість, сім'я тощо).

ЦІННОСТІ НАЦІОНАЛЬНІ – це значущі, вартісні речі, явища, ідеї, зумовлені потребами й інтересами конкретної нації (національна мова, національна культура, патріотизм, державний суверенітет, національна безпека, національна культура тощо).

ДОДАТОК 2

КАЛЕНДАР ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Місяць	Форма/ вид позакласної роботи
Вересень	Оформлення українськомовного куточка в класі. Свято української книги (популяризація читання – зустріч із письменниками, книголюбамі; обмінювання книгами; буккросинг: прочитав – залиш у шкільному вестибюлі іншому).
Жовтень	Мовний вебквест. Фестиваль учнівської творчості.
Листопад	Тренінг <i>«Інфомедійна грамотність та авторське право»</i> (чи можна видати чужу інформацію за свою, використати чуже зображення, фото без покликання...). Конкурс малюнків на українськомовну тематику.
Грудень	Круглий стіл <i>«Народні пісні – найкраща скарбниця для вивчення мови»</i> (І. Огієнко). День обмінювання подарунками, компліментами.
Січень	Тренінг з правописної грамотності. Мовна вікторина.
Лютий	Свято рідної мови. Конкурс агітаційних плакатів на мовну тематику.
Березень	Патріотичний флешмоб <i>«Слово Тараса Шевченка об'єднує українців»</i> . Настільна гра <i>«Права та обов'язки громадянина»</i> .
Квітень	Учнівська конференція <i>«Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб»</i> (І. Огієнко). Волонтерський проєкт <i>«День добрих справ»</i> (збирання речей для дитячого будинку).
Травень	Оксфордські дебати <i>«Чи потрібні запозичення сучасній українській мові?»</i> . Учнівський фестиваль українськомовної реклами.

БІБЛІОГРАФІЯ

Офіційні джерела

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, 2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#n9> (дата звернення 25.11.2021).
2. Закон України «Про освіту», 2017, *Відомості Верховної Ради*, № 38-39, ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 25.11.2021).
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020, *Відомості Верховної Ради*, № 31, ст. 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення 25.11.2021).
4. Концепція «Нова українська школа», 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 25.11.2021).
5. Наказ МОН України № 1060 «Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси», 2012. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/z1695-12>. (дата звернення 25.11.2021).
6. Українська мова: програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10-11 класи, рівень стандарту, 2017, укл.: Голуб Н. Б., Котусенко О. Ю., Горошкіна О. М., Новосьолова В. І., Романенко Ю. О. та ін. Київ, 42 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi-pidruchniki-ta-navchalno-metodichni-posibniki-rekomendovani-mon> (дата звернення 25.11.2021).

Науково-методичні джерела

1. Антоненко-Давидович, Б., 2019. *Як ми говоримо*. Київ : Центр учбової літератури, 284 с.
2. Бондаренко, Н. В., 2019. Виховання громадянськості старшокласників на уроках української мови. *Дивослово*. № 3, с.2-6.

3. Голуб, Н. Б., Горошкіна, О. М., 2019. *Концепція навчання української мови учнів старшої школи*, ред. Н. Б. Голуб. Київ : Педагогічна думка, 56 с.
4. Голуб, Н. Б., Новосьолова, В. І., Галаєвська, Л. В., 2020. *Мовленнєві жанри на уроках української мови в ліцеї (рівень стандарту): практич. посіб.* Київ : КОНВІ ПРІНТ, 128 с.
5. Городенська, К., 2019. *Українське слово у вимірах сьогодення: 2-е вид., доп.* Київ : КММ, 208 с.
6. Горошкіна, О.І., Бондаренко, Н.В., Попова, Л.О., 2020. *Методика компетентнісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту: метод. посіб.* Київ : КОНВІ ПРІНТ, 128 с.
7. Горошкіна, О. М., Греб, М. М., Горошкін, І. О., Караман, С. О., 2020. Функції QR-кодів у структурі підручника української мови. *Інформаційні технології і засоби навчання*, вип. 4 (78), с. 31-46. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/107> (дата звернення 25.11.2021).
8. Караман, С.О., Караман, О.В., Горохова, Т.О., 2014. Інформаційний ресурс тексту як засіб формування толерантної особистості старшокласника профільної школи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*, вип. 5, с. 279-288.
9. *Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція)*, 2016, за ред. Найдьонові Л. А., Слюсаревського М. М. Київ : Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 16 с.
10. Корицька, Г. Р., 2017. Шкільна мовна освіта в умовах розвитку електронного навчального середовища. *E-learning у теорії та практиці навчання суспільно-гуманітарних дисциплін: колективна монографія*. Івано-Франківськ: Симфонія форте, с. 40-54.
11. Корицька, Г. Р., 2018. Використання веб-квест технології у навчанні учнів української мови на засадах діяльнісного підходу. *Інформаційні технології і засоби навчання*, т. 65, № 3, с. 66-75. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1984> (дата звернення 25.11.2021).

12. Кузнецов, В., Габович, О., Семенова, Н., 2015. *Українська фундаментальна наука і європейські цінності*. Київ : ВД «Києво-Могилянська Академія», 208 с.
13. Кучерук, О.А., 2010. *Методи навчання української мови в загальноосвітній школі: словник*. Житомир : Рута, 186 с.
14. Кучерук, О. А., 2011. *Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика: монографія*. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, с.332-333.
15. Магдич, Т., 2020. Формування мовної особистості учнів ліцею як громадян з розвиненою національномовною свідомістю як лінгводидактична проблема. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*, вип. 1, с.164-175.
16. Огієнко, І. І., 1995. *Наука про рідномовні обов'язки*. Львів: «Фенікс», 46 с.
17. Попова, Л., 2019. Класифікація засобів компетентнісно орієнтованого навчання української мови. *Українська мова і література в школі: науково-методичний журнал*, № 4, с. 2-5.
18. Селігей, П., 2012. *Мовна свідомість: структура, типологія, виховання*. Київ : Києво-Могилянська акад., 118 с.
19. Сухомлинський, В., 1977. Народження громадянина. *Вибрані твори в 5-и т.*, т.3. Київ : Рад. школа, с. 283-582.
20. Шуневич, О. М, 2019. Особливості розвитку громадянської відповідальності учнів на уроках української мови. *Інноваційна педагогіка*, випуск 11, т. 3. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part_3/14.pdf, с. 56-61 (дата звернення 25.11.2021).
21. Ягупов, В. В., 2002. *Педагогіка: навч. посіб.* Київ : Либідь, 560 с. URL: https://eduknigi.com/ped_view.php?id=277 (дата звернення 25.11.2021).

Навчально-методичне видання

КУЧЕРУК Оксана Анатоліївна
МАГДИЧ Тетяна Павлівна

**Навчально-методичний посібник
«ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
У МЕТОДИЦІ НАВЧАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ»**

для вчителів-словесників, студентів-філологів

Надруковано з оригінал-макета авторів

Обкладинка Людмила Бондар

Підписано до друку 20.01.2022 р.
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 26,25.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Тир. 300. Зам. № 3420.

Віддруковано в ПП "Рута"
10014, Україна,
м. Житомир, вул. Мала Бердичівська, 17 а,
тел.0679621687
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 3671 від 14.01.2010
e-mail: ruta-bond@ukr.net
моб. 06 79621687